

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

MUDr. Jaroslav Porš

Reflexe vietnamské války v americké kinematografii od konce šedesátých let 20. století do počátku 21. století

The Reflection of the Vietnam War in American Cine from the End of the 1960s
to the Beginning of the 2000s

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Děkuji touto cestou prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D. za neocenitelnou pomoc při psaní této diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Turnově, dne 13. července 2013

.....

Jaroslav Porš

Klíčová slova (česky)

Vietnam, vietnamská válka, Vietkong, americká armáda, americká kinematografie, vietnamští veteráni

Klíčová slova (anglicky)

Vietnam, Vietnam War, Vietcong, American Army, American Cinema, Vietnam Veterans

Abstrakt (česky)

V diplomové práci se zabývám druhou válkou v Indočíně, jejími příčinami, průběhem, politickými a mezinárodními souvislostmi a především jejím obrazem v americké kinematografii druhé poloviny dvacátého a počátku jednadvacátého století. V hlavní části práce představuji nejdůležitější filmy, věnované vietnamskému válečnému konfliktu, přičemž se snažím porovnat a ukázat rozdílný přístup tvůrců k tomuto tématu. Prezentuji zde filmy, jež se zabývají nejen vlastní válkou ve Vietnamu, ale i tématy, jež s ní bezprostředně souvisí, jako jsou odvozy do války, návrat válečných veteránů a jejich problémy či váleční hrdinové. U jednotlivých filmů se snažím ukázat i umělecké kvality či nedostatky a zdůraznit politické postoje tvůrců a jejich vztah k vietnamské válce.

Abstract (in English):

This thesis deals with the second war in Indochina (American Vietnam War), its causes, course, political and international contexts and, in particular, its representation in American cinema in the second half of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century. In the main part of this thesis, I introduce the most important films dedicated to the Vietnam War while comparing and showing the different approaches of directors to this topic. I present films that deal not only with the war in Vietnam, but also topics that are immediately connected to it, such as the draft, returning veterans and their problems or war heroes. For each movie I endeavor to show the artistic quality or flaws and emphasize the political attitudes of the directors and their relationship to the Vietnam War.

OBSAH

ÚVOD	7
1. DRUHÁ VÁLKA V INDOČÍNĚ.....	10
2. FILMY ZABÝVAJÍCÍ SE TÉMATEM VIETNAMSKÉ VÁLKY.....	44
2.1 Filmy o Vietnamu.....	44
2.2 Filmy z Vietnamu.....	72
3. VIETNAMSKÉ KONTROVERZE A FILM.....	99
ZÁVĚR.....	113
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	117

Úvod

Válka ve Vietnamu se stala jednou z nejvýznamnějších válek dvacátého století. Přímo ovlivnila celou jednu generaci Američanů a nepřímo působí na tento národ dodnes, a to nejen pokud jde o politiku, ekonomiku či vojenské záležitosti, ale v neposlední řadě, i o (nejen) americkou kulturu. Snad nejvíce ze všech uměleckých profesí se jí zabývali filmaři. A právě na tento fenomén se zaměřuje moje diplomová práce.

V první části práce se věnuji příčinám, průběhu a výsledkům vietnamského válečného konfliktu. Snažím se přiblížit válku chronologicky od nenápadných počátků až po její eskalaci. V druhé hlavní části se zabývám jednotlivými filmy tematicky spojenými s vietnamskou válkou. Filmy dělím na ty, které se zabývají okolnostmi a širšími souvislostmi tohoto konfliktu, a na ty, které jej přímo popisují. Některá další a někdy i kontroverzní válečná témata zachycená filmovou kamerou představuje třetí část mé práce, v níž jsem se zároveň snažil provést i určitou syntézu války a filmového umění.

Mým dalším cílem bylo ukázat, jak velmi rozdílně tento válečný konflikt uchopili američtí filmaři. Jejich pohledy na celou událost se mnohdy výrazně liší, stejně jako jejich vnímání americké účasti ve Vietnamu. Zachytit nejrůznější úhly pohledu bylo dalším cílem mé diplomové práce.

Při psaní diplomové práce jsem se snažil použít co nejvíce odborných zdrojů jak z oboru historie, tak i z oblasti filmové vědy, politologie a dějin vojenství. Využíval jsem především odbornou literaturu a odborné časopisy, ale velmi často jsem použil i dobové novinové články, reportáže a rozhovory. Dále jsem vycházel z memoárů významných politických osobností, herců a režisérů. Poměrně málo jsem využíval internetové zdroje a odkazy. Z českých odborných monografií zaměřených na dějiny vietnamské války jsem nejčastěji pracoval s publikací Milana Syručka *Vzajetí džungle. Nejdelší válka 20. století* a s publikací zaměřenou na všeobecné dějiny Vietnamu autorů Lucie Hlavaté, Jána Iča, Petry Karlové, Karla Kučery, Romana Musila a Márie Strašákové *Dějiny Vietnamu*. Ze zahraničních jsem nejvíce využil *Vietnamský válečný deník*.

Zkušenosti, zážitky a pocity vojáků v jihovýchodní Asii měsíc po měsíci 1964 – 1965 Chrise Bishopa, monografii autorů Chrise McNaba a Andyho Wiesta *Historie vietnamské války* a publikaci *Americká pěchota ve Vietnamu 1965-1973* Rottmana Gordona.

Milan Syrůček je snad jediný český autor, který se systematicky zabývá dějinami války ve Vietnamu. Jeho monografie *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století* je velmi komplexní a zahrnuje i francouzsko-vietnamský konflikt a čínskou invazi do Vietnamu. I přes maximální snahu o objektivitu je zde patrné levicové smýšlení autora a velmi kritický pohled na účast Američanů v této válce. Vše je zřejmě dáno autorovou osobní zkušeností novináře, který se v šedesátých letech osobně pohyboval v Indočíně, a o této válce opakovaně referoval do tehdejšího socialistického tisku. Ještě více problematický a dle mého názoru neobjektivní, je Syrůčkův pohled na Henryho Kissingera, zpracovaný v publikacích *Henry Kissinger - Bůh či ďábel demokracie* a *Kissinger ve službách Bílého domu*. Naopak jako velmi zdařilou hodnotím *Historii vietnamské války* Chrise McNaba a Andyho Wiesta. Jejich přehledné dílo zpracovává dějiny vietnamské války chronologicky, systematicky a zaměřuje se i na taková témata jakými jsou domácí odpor amerického obyvatelstva k válce. Autoři zde uvádějí pouze ověřené údaje a fakta a důsledně se vyhýbají prezentaci vlastních názorů, které jsou u tak složitého konfliktu, jakým bezesporu vietnamská válka je, vždy podbarveny politickým smýšlením. Velmi zajímavé hodnocení nejen války ve Vietnamu, ale i zahraniční politiky Spojených států druhé poloviny dvacátého století, má jeden z přímých aktérů politické krize v Indočíně Henry Kissinger. Ten svůj pohled na tyto události zpracoval v rozsáhlých memoárech *Roky v Bílém domě*, *Bouřlivé roky* a *Roky obnovy*.

K filmům, které se zabývají tématem vietnamské války, a především pak k jejich tvůrcům, existuje nepřeberné množství článků v odborných časopisech. Snažil jsem se použít odkazy především na zahraniční periodika (nejčastěji cituji *The New York Times*, dále pak *The Washington Post*, *The Independent* a další). Kromě toho vyšla celá řada monografií a životopisů významných režisérů, kameramanů, skladatelů filmové hudby a herců. Řadu z nich jsem také přímo využil při psaní této práce. V některých jsou navíc zaznamenány i politické

postoje filmových osobností k vietnamské válce. Jako příklad zde mohu uvést vlastní životopis Jane Fondové *Tak šel můj život*. Zde autorka dlouze vysvětluje a obhájí svou angažovanost v mírovém hnutí šedesátých let, vztah k americkým vojákům a veteránům i sympatie k vietnamskému lidu. Řada tvrzení v této publikaci se zcela jistě nezakládají na pravdě či jsou prezentována velmi subjektivně, ale podobné publikace dokládají velmi různorodý pohled Američanů na období vietnamské války. Právě angažovanost filmových tvůrců a jejich aktivní zapojení do politického dění šedesátých let dvacátého století jistě přispěly k vysoké filmové produkci na téma vietnamská válka a její souvislosti.

Jen okrajově jsem se dotkl i knižní beletrie, která je použita pouze tehdy, pokud sloužila jako předloha k filmovému zpracování (Joseph Conrad, *Srdce temnoty*, Daniel Ford, *Incident at Muc Wa* a Graham Greene, *Tichý Američan*).

1. Druhá válka v Indočíně

Dědictvím po francouzsko-vietnamském konfliktu z let 1945-1954 a následné Ženevské konferenci bylo rozdělení Vietnamu na dva nezávislé státní celky. Vietnamská demokratická republika (VDR) na severu byla řízena Ho Či Minem¹ a komunistickou stranou, tehdy nesoucí název Vietnamská strana pracujících; v bipolárně rozděleném světě se hlásila k táboru tzv. socialistických zemí. Na jihu vznikl státní útvar s odlišným politickým zřízením. V jeho čele stanul premiér Ngo Dinh Diem, který dodnes zůstává velmi kontroverzní postavou. Jeho volbu podporovali Spojené státy americké, především tehdejší ministr zahraničí John Foster Dulles.² Diemovou hlavní „předností“ byl silný antikomunismus a nacionalismus namířený především proti dřívějším kolonizátorům, Francouzům. Na druhé straně měl bigotní katolík Diem trvale nepřátelský vztah k buddhistům, tvořícím většinu národa, a navíc nepokrytě preferoval členy vlastní rodiny, které obsazoval do nejvyšších funkcí státního aparátu. Jeho vnímání slova „demokracie“ bylo naprosto odlišné od západního významu téhož termínu, jeho podpora od obyvatel jižního Vietnamu byla zcela minimální. Diem od počátku měl také velmi problematický vztah k císaři Bao Daiovi, který dlouho nesouhlasil s jeho jmenováním premiérem. Po zfalšovaném

¹ Ho Či Min (*19. května 1890 – 2. září 1969) byl zakladatel a ideový vůdce vietnamských komunistů. Jeho vlastní jméno bylo Nguyễn Sinh Cung, jméno Ho Či Min ale používal po většinu života a znamenalo „Ten, kdo je osvícený“ či „Ten, kdo svítí na cestu“. Používal ale i další pseudonymy, celkem jich v životě vystřídal dvacet jedna. Ve dvacátých letech 20. století žil dlouho v Paříži a v Moskvě, pohyboval se ale i v USA, v Číně, v Thajsku a v Hongkongu. V Číně a v Hongkongu byl opakovaně vězněn. Po vyhlášení Vietnamské demokratické republiky 2. září 1945 se stal předsedou vlády (do roku 1955) a současně i prezidentem. Prezidentskou funkci vykonával i po rozdělení Vietnamu v jeho severní části trvale až do své smrti v roce 1969. V letech 1951 – 1969 byl také předsedou komunistické strany Vietnamu. Pracoval pro Kominternu a stále se objevují dohady, že působil zejména v Číně jako Stalinův agend. Kromě politické kariéry se snažil uplatnit také jako básník. Z neznámých důvodů psal své básně ve staročínštině z šestého až devátého století. Vyhlášena byla jeho skromnost. Místo v prezidentském paláci žil v domku pro zahradníka v parku tohoto paláce a nosil sandály vyříznuté z pneumatiky. V období bojů s Francouzi byl vůdčí osobností války a osobně řídil významné bitvy, v šedesátých letech ale jeho význam rychle upadal a to i uvnitř komunistické strany. Z celé řady jeho životopisů srv. DUKER, William, *Ho Či Min – životopis*, Praha, 2003; LACOUTURE, Jean, *Ho Chi Minh: A Political Biography*, Random House, 1968.

² Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 196.

referendu o budoucím státním zřízení vyústila jejich vzájemná animozita v císařovu abdikaci v říjnu 1955. Dne 26. října 1955 tak vznikla Republika Vietnam s Ngo Dinh Diemem ve funkci prezidenta. Nezávislost republiky smluvně garantovaly Spojené státy, které se také staly jejím nejdůležitějším spojencem.³

Diemova administrativa od počátku sledovala dva základní cíle: definitivní odchod Francouzů z Vietnamu, který se stal realitou dne 10. dubna 1956, a zabránění celonárodních voleb, jež stanovovala Ženevská konference jako základní podmínku k sjednocení země. Všeobecně se předpokládalo, že volby by jednoznačně vyhrál Ho Či Min, i na jihu vnímaný jako osvoboditel od francouzského kolonialismu. Diem proto volby trvale odmítal a argumentovat nepopiratelnou skutečností, že ani vietnamská delegace, ani Spojené státy Ženevskou konvenci nikdy nepodepsaly.⁴ Výsledkem tak byl autoritativní režim založený na osobní moci prezidenta a jeho rodiny a na potírání veškerých politických i náboženských odpůrců.

Pro Ho Či Mina bylo sjednocení Vietnamu pod jeho vedením trvalou politickou konstantou. Když bylo zřejmé, že je nelze provést cestou společných voleb, rozhodl se pro ozbrojenou konfrontaci. Tuto alternativu prosazoval dlouhodobě především generální tajemník strany Le Duan. Již od roku 1957 se výrazně vyostřily boje mezi Diemem a rozpadajícím se hnutím Viet Minh operujícím v oblastech jižního Vietnamu, které se v této době stále více posouvalo z nacionalistických a národně-osvobozeneckých pozic na levicovou platformu. Právě nyní jej jeho nepřátelé začaly pejorativně nazývat Viet Cong.⁵ Ho Či Min se rozhodl výrazně posílit tento odpor a od roku 1959 posílal další bojovníky Viet Minhu ze severu na jih. Tito se pak účastnili protivládních demonstrací a nepokojů nebo přímo útočili na příslušníky jihovietnamské státní správy. K dalšímu posílení intervencí VDR proti jižnímu sousedovi došlo po roce 1960. Dne 20. prosince 1960 byla pod Ho Či Minovým vedením založena Národní

³ Srv. NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století II*, Praha, 2005, s. 144-145.

⁴ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 200.

⁵ Viet Cong je zkratka pro pojem vietnamští komunisté. V domácí literatuře se běžně používá česká forma této zkratky Vietkong.

fronta osvobození jižního Vietnamu (NFO), které sdružovala celkem 23 politických stran a náboženských hnutí. Společným jmenovatelem pak byl odpor proti Diemovu režimu. Své cíle shrnula NFO v desetibodovém programu, ve kterém požadovala běžné hospodářské a politické reformy a sjednocení obou částí země.⁶

Ve stejné době došlo v USA ke změně nejvyšší politické administrativy a tím i koncepce celé zahraniční politiky. V listopadu 1960 vyhrál John Fitzgerald Kennedy⁷ prezidentské volby a musel řešit mimo jiné i otázku další podpory jižního Vietnamu. Vycházel při tom z „teorie domina“, která velmi zjednodušeně říkala, že padne-li jižní Vietnam, pak se komunismus začne nekontrolovatelně šířit do dalších zemí jihovýchodní Asie. Neméně důležité bylo pro amerického prezidenta dodržení všech závazků vůči Republice Vietnam. Chtěl tím demonstrovat odhodlání Spojených států bránit demokracii i své spojence a zachovat si tak prestiž před světem. Výsledkem těchto úvah byla velmi nešťastná sázka na Diemův problematický politický režim.

Ngo Dinh Diem však po celou dobu vlády trvale ztrácel podporu domácího obyvatelstva. Po velmi problematické mediální kampani docílil, aby více než milion katolíků přesídlilo ze severu na jih. Chtěl tím posílit svoji voličskou základnu. Přesídlence však bylo velmi obtížné umístit, Diem jim poskytoval finanční podporu a přerozděloval mezi ně půdu. Tím si ale proti sobě postavil khmerskou komunitu z delty Mekongu i národnostní menšiny žijící v Centrální vrchovině.

Jihovietnamskou armádu a především policii ovládala sekta Binh Xuyen, která řídila obchod s opiem, kasina a prostituci. Z těchto nelegálních prostředků financovala mimo jiné i nákladný život císaře Bao Daie. Další sekty Hoa Hao a Cao Dai soukromými armádami ovládaly rozsáhlá území na jih a na západ od Saigonu. Od roku 1955 Diem s nimi vedl ozbrojený boj a podařilo se mu je alespoň ve městech porazit, případně zkorumpovat jejich čelní představitele, a to

⁶ Srv. NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha, 2010, s. 144.

⁷ John Fitzgerald Kennedy (*29. května 1917 - 22. listopadu 1963), byl 35. prezident USA v letech 1961-1963. Srv. REEVES, Richard, *President Kennedy: Profile of Power*, New York, 1993.

především s využitím amerických peněz. Výsledkem sice byla Diemova kontrola armády, současně ale ztratil podporu u dalších vrstev obyvatelstva, navázaných na tyto kriminální aktivity, včetně rozsáhlé a velmi vlivné čínské komunity.⁸

Také již výše zmíněný Diemův boj s hnutím Viet Minh většina obyvatel vnímala velmi negativně. Všichni jen trochu podezřelí ze spolupráce s touto organizací byli pronásledováni, zatýkáni, krutě mučeni a obvykle popravováni bez jakékoliv šance na řádný soudní proces. Odhaduje se, že skutečných příslušníků Viet Minhu operovalo ve druhé polovině padesátých let v oblasti jižního Vietnamu asi 10 000. Popraveno však bylo až 75 000 lidí, dalších 100 000 bylo deportováno do převýchovných táborů. Nenávist rodin nespravedlivě popravených a vězněných vůči vládě byla samozřejmě nezměrná.⁹

Ngo Dinh Diem do oficiálních i neoficiálních funkcí pravidelně obsazoval členy rodiny, především pak své bratry. Ngi Dinh Thuc vedl katolickou církev, Ngo Dinh Can působil jako nejvyšší vládní poradce a velel saigonské tajné policii a Ngi Dinh Luyen reprezentoval režim v zahraničí jako diplomat. Nejmocnějším se však stal nejmladší z bratrů Ngo Dinh Nhu, který plně kontroloval celostátní policii a tajné služby. Pilně mu v tom pomáhala jeho žena Tran Le Xuan, všeobecně známá jako paní Nhu. Vystupovala v roli první dámy, protože prezident Diem byl starý mládenec. Neustále zasahovala do řízení státu, prosazovala zákony omezující život běžných lidí, ovlivňovala armádu. S manželem se stali nejdůležitějšími lidmi ve státě a jejich osobní moc byla větší než prezidentova. Pro svoji aroganci a touhu po moci se stali také nejvíce nenáviděnými představiteli režimu.¹⁰

Snad nejproblematictějším činem vietnamského prezidenta byla pozemková reforma. Uskutečnit ji měl Diemův přítel a americký expert na zemědělství Wolf Ladejinski. Jeho velmi progresivní koncepce však nebyla vůbec

⁸ Srv. KHÁNH, Huỳnh, Kim, *Background of the Vietnamese August Revolution*, In: *The Journal of Asia Studies*, vol. 25, no. 4 (August 1971), s.771-772.

⁹ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 201.

¹⁰ Podrobněji k rodině jihovietnamského prezidenta srv. SETH, Jacobs, *Cold War Mandarin: Ngo Dinh Diem and the Origins of America's War in Vietnam, 1950–1963*, Lanham, 2006.

realizována a půda místo rolníkům byla přerozdělena především mezi velkostatkáře, vojáky, úředníky loajální vládě a katolické přistěhovalece ze severu. Naprostým fiaskem skončila i regulace nájmu půdy, se kterou nebyli spokojeni ani rolníci, ani pozemkoví vlastníci. Diem navíc odstranil vesnické samosprávy složené z místních přirozených elit a nahradil je dosazenými vládními úředníky, kteří na lokální poměry nebrali žádný ohled. Vyvrcholením snah o reorganizaci venkova byl projekt tzv. agrovilles¹¹, zemědělských komunit pro několik stovek obyvatel. Jednalo se o vytvoření umělých vesnických sídel obehnaných ostnatými dráty, které měly izolovat obyvatele od komunistických partyzánů. Hlídaný byly saigonskými vojáky, kteří rolníky propouštěli ven pouze na zvláštní propustky. Jakýkoliv odpor proti těmto reformám byl samozřejmě tvrdě postihován a represe byly na denním pořádku. Výsledkem bylo odcizení vesnického obyvatelstva, tvořícího hlavní složku společnosti jižního Vietnamu a naprostá ztráta důvěry ve vládu a prezidenta. Pro většinu rolníků pak jakákoliv jiná varianta uspořádání poměrů na venkově, ať už ji nabízel Viet Minh nebo později NFO, byla přijatelnější a spravedlivější, než nesmyslné reformy zkorumpované vlády.¹²

V této nesmírně komplikované vnitropolitické situaci Republiky Vietnam se musel ihned po svém zvolení zorientovat prezident Kennedy. Vyslal proto do Vietnamu dvě sondážní mise. První vedl v květnu 1961 viceprezident Lyndon Baines Johnson, druhou v říjnu stejného roku generál Maxwell Taylor. Zatímco Johnson hodnotil situaci v jižním Vietnamu celkem příznivě, Taylor měl daleko realističtější pohled na Diemův režim. Pochopil, že bez americké podpory je dlouhodobě neudržitelný, a doporučil prezidentovi zvýšit ekonomickou pomoc a vyslat do Vietnamu další vojenské poradce. Současně se Spojené státy snažily vyvíjet tlak na Diema, aby zavedl skutečné hospodářské a politické reformy, které by pomohly získat zpět podporu domácího obyvatelstva. V této snaze ale nikdy neuspěly a saigonský režim dále vykazoval autoritativní až diktátorské znaky. Jen obava z šíření komunismu v jihovýchodní Asii vedla Kennedyho k jeho další podpoře. V tomto období poskytoval Saigonu 400 milionů dolarů ročně a na konci

¹¹ Agrovilles se v české literatuře někdy označují také jako “strategické vesnice”.

¹² Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 203-204; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 123.

roku 1963 dosáhl počet amerických poradců v této zemi více než 16 000. Jihovietnamská armáda byla navíc vyzbrojována americkou technikou včetně vrtulníků.¹³

Jedním z momentů, který přesvědčil amerického prezidenta o nutnosti další a ještě intenzivnější podpory saigonské armády, byla bitva u Ap Bac. Ta proběhla 2. ledna 1963 mezi jednotkami Národní fronty osvobození a vojáky jižního Vietnamu a Američané se jí poprvé masově zúčastnili jako poradci. Jihovietnamská armáda i přes výraznou přesilu a podporu amerických letounů zde utrpěla těžkou porážku.¹⁴ Výsledek bitvy jasně ukázal vojenskou i politickou slabost saigonského režimu a naopak podpořil Diemovy protivníky. Americký senátor Mike Mansfield¹⁵ navštívil Saigon krátce po tomto debaklu a o situaci ve Vietnamu podrobně informoval prezidenta Kennedyho. Doslova uvedl, že „po osmi letech a dvou miliardách dolarů americká snaha vybudovat nezávislý Vietnam není ani na začátku počátku“. Mansfield tak byl jedním z prvních vrcholných amerických politiků, který otevřeně varoval před další angažovaností USA v jihovýchodní Asii.¹⁶

Tak, jak dále eskaloval domácí odpor proti Diemovy, klesala i vůle Spojených států nadále prezidenta podporovat. Všem začínalo být jasné, že dosáhnout vítězství v začínajícím konfliktu s NFO bude čím dál obtížnější, pokud Diem bude stát v čele jižního Vietnamu. Pověstnou poslední kapkou byla tzv. buddhistická revolta v roce 1963. Dne 8. května 1963 se tisíce buddhistů shromáždily v královském městě Hue u příležitosti pravidelných každoročních oslav narození Buddhy. Odpor vyvolal zákaz vlády vyvěšovat vlajky sjednoceného buddhismu, povoleny byly pouze vlajky státní. Krátce před tím ale

¹³ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 206.

¹⁴ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 31.

¹⁵ Michael Joseph Mansfield (*16. března 1903 – 5. října 2001) byl americký demokratický senátor a později dlouholetý velvyslanec USA v Japonsku. Patřil vždy mezi kritiky americké účasti ve vietnamském konfliktu. K jeho politické kariéře a především k názorům na válku ve Vietnamu srv. OLSON, Gregory, *Mansfield and Vietnam, a Study in Rhetorical Adaptation*, Michigan State University Press, 1995.

¹⁶ Srv. BACEVICH, Andrew, *Washington Rules: America's Path to Permanent War*, New York, 2010, s. 103; HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 206.

do země přijel papežský nuncius, aby osobně posoudil situaci místních katolíků a připravil jmenování Diemova bratra Msgre. Ngo Dinh Tuca kardinálem. U příležitosti jeho příletu pak byly všude oficiálně vyvěšovány vlajky Vatikánu a obrazy katolických světců. Došlo k prvním střetům se slavicími buddhisty, kteří se poté pokojně shromáždili před budovou rozhlasu. Přivolané vojsko rozehnalo demonstraci slzným plynem a střelbou, řada lidí přišla o život. První pomoc zde poskytovali němečtí lékaři, kteří o celém incidentu okamžitě informovali světovou veřejnost. Následovaly další nepokoje a demonstrace buddhistické většiny, které vyvrcholily 11. června 1963, kdy se v Saigonu na ulici upálil mnich Thich Quang Duc. Po něm spáchalo stejnou sebevraždu ještě dalších šest mnichů. „První dáma“ jižního Vietnamu paní Nhu šokovala celý svět výroky typu, „...že osobně dodá benzín a sirky každému, kdo zopakuje mnichův čin...“, nebo „...ať hoří a my jim budeme tleskat.“ Dne 21. srpna jednotky jejího manžela Ngo Dinh Nhua pozatýkaly 14 000 budhistů a odpůrců režimu. Diem navíc v celé zemi vyhlásil stanné právo.¹⁷

Americká veřejnost byla situací ve Vietnamu naprosto konsternovaná a od Diema se rychle začaly odklánět i nejvyšší představitelé Spojených států. Velvyslanec Frederick Nolting byl odvolán a v Saigonu jej nahradil zkušený diplomat Henry Cabot Lodge.¹⁸ Kennedy vyslal do Vietnamu dvě sondážní mise. Druhou vedl Robert McNamara a Maxwell Taylor; oba politici doporučili prezidentovi ukončit podporu jihovietnamského diktátora. Ten okamžitě přerušil finanční pomoc saigonské armádě a vzájemné diplomatické vztahy se ocitly na bodu mrazu.¹⁹

Diem v minulosti opakovaně čelil pokusům o atentát. Snad nejbizarnější se odehrál 27. února 1962, kdy se jej dva jihovietnamští piloti pokusili zabít bombardováním prezidentského paláce. I nyní opozice ve velení armády chystala

¹⁷ Srv. SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 131 – 132. Podrobněji k vietnamskému buddhismu srv. NGUYEN, Tai, Thu, *History of buddhism in Vietnam*, Hanoi, 1992.

¹⁸ Henry Cabot Lodge mladší (*5. července 1902 – 27. února 1985) byl americký republikánský senátor a diplomat. Jako velvyslanec působil vždy v zemích, které byly klíčové pro americkou zahraniční politiku – Republika Vietnam, Německá spolková republika a Vatikán. Srv. WHALEN, Thomas, *Kennedy versus Lodge: The 1952 Massachusetts Senate Race*, Boston, 2000.

¹⁹ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 207.

jeho svržení. Tentokrát se však jednalo o zcela odlišnou situaci, protože spiklenci tento záměr konzultovali s americkými představiteli. Ti nechtěli převrat přímo iniciovat, ale odpověď byla jednoznačná: „Nemůžeme povolit svržení Diema, ale mohli bychom podporovat novou vládu.“²⁰ Dne 1. listopadu pučisté, ke kterým se okamžitě přidala naprostá většina generálů, obklíčili prezidentský palác, kde se nacházel Diem i jeho nenáviděný mladší bratr Nhu. Oběma se podařilo uprchnout tajným tunelem do čínské čtvrti Cho Lon. Zde se ukryli v kostele svatého Františka Xavera. Dne 2. listopadu se po krátkém vyjednávání rozhodli vzdát a prozradili místo úkrytu. Okamžitě byli zajati a v obrněném transportéru zastřeleni. Místo, kde byli pohřbeni, není dodnes přesně známo. V Saigonu propukly obrovské oslavy, lidé strhávali Diemovy sochy a vítali vojáky jako osvoboditele.²¹

Dne 7. listopadu 1963 Spojené státy uznaly vojenskou vládu jižního Vietnamu a chystaly se vytvořit novou společnou strategii vedoucí k porážce komunistických partyzánů. Na konci listopadu však všechno změnila výstřela v Dallasu. Pětatřicátý prezident USA zemřel a do čela státu nastoupil Lyndon Baines Johnson.²²

Johnson se, stejně jako před ním Kennedy, obával nasadit americké síly do otevřeného vojenského konfliktu s vojáky NFO především proto, aby neohrozil své šance na volební vítězství v prezidentských volbách v roce 1964. Proto zvyšoval pouze ekonomickou podporu jižního Vietnamu a rozšířil řady amerických poradců. Problémem se ukázala také nestabilita nové vlády, kterou vedl generál Duong Van Minh.²³ Všude vládly nepokoje, stupňovaly se spory katolíků a buddhistů a zejména venkov vládu prakticky nepodporoval. Ukázalo se, že vliv NFO je zde daleko silnější, než se původně zdálo. Minh také blokoval účast amerických velitelů při operacích jihovietnamské armády a odmítal další

²⁰ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 32.

²¹ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 208-209.

²² Lyndon Baines Johnson (*27. srpna 1908 - 22. ledna 1973) byl 36. prezident Spojených států amerických v letech 1963 - 1969. Podrobněji k jeho působení v prezidentském úřadu a k jeho roli ve vietnamské válce srv. LOGEVALL, Fredrik – BENGT, Johan, *Fear to Negotiate: Lyndon Johnson and the Vietnam War, 1963–1965*, Yale, 1993.

²³ Srv. BUTTERFIELD, Fox, *Duong Van Minh, 85, Saigon Plotter, Dies*, In: The New York Times, 8. August 2001; MYRNA, Oliver, *Duong Van Minh; Last President of S. Vietnam*, In: Los Angeles Times, 8. August 2001.

posilování amerického kontingentu v zemi. Proto již 29. ledna 1964 došlo k dalšímu, tentokrát nekrvavému převratu, a do čela vlády se postavil generál Nguyen Khan.

Tento sedmatřicetiletý voják byl znám značnou politickou nespolehlivostí. V minulosti podporoval jak Francouze, tak Viet Minh, stál po boku Diema, aby později vedl opozici proti němu. Neustále měnil složení vlády a výsledkem byl velký chaos ve společnosti. V srpnu 1964 vyhlásil výjimečný stav a sám sebe jmenoval diktátorem republiky Vietnam. Poté čelil obrovským nepokojům a demonstracím a 21. ledna 1965 byl donucen k rezignaci.²⁴

Po několika převratech a puších se moci chopili generálové Nguyen Cao Ky²⁵ a Nguyen Van Thieu,²⁶ kterým se podařilo alespoň částečně stabilizovat vnitropolitickou situaci. Ky se stal premiérem, zatímco Thieu se chopil funkce prezidenta a v této funkci vydržel až do roku 1975.

Změny nastaly rovněž na místě amerického vrchního velitele v jižním Vietnamu. Dne 20. června 1964 Paula Harkinse vystřídal William Childs Westmoreland, generál, o kterém ministr obrany McNamara prohlásil, „...že je nejlepší, kterého máme.“²⁷ Ten musel krátce po uvedení do funkce řešit první velkou válečnou krizi, jež nastala mezi Spojenými státy a Vietnamskou demokratickou republikou. V létě 1964 Američané zahájili tajnou zpravodajskou akci s názvem *De Soto* s cílem odhalit severovietnamské pobřežní radary, a to prostřednictvím torpédoborců, které se pohybovaly podél nepřátelského pobřeží. Během ní se stala jedna z nejspornějších událostí vietnamské války, nazývaná Tonkinský incident.

Dne 2. srpna 1964 se torpédoborec *Maddox*, operující 45 kilometrů od pobřeží, dostal pod palbu severovietnamských hlídkových člunů. Pravděpodobně se jednalo o odvetu za dva dny staré ostřelování ostrova Hon Me

²⁴ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 210.

²⁵ Srv. SETH, Mydans, *Nguyen Cao Ky, South Vietnam Leader, Dies at 80*, In: The New York Times, 23. July 2011.

²⁶ Srv. LAMB, David, *Nguyen Van Thieu, 78; S. Vietnam's President*, In: Los Angeles Times, 1. October 2001; STOWE, Judy, *Nguyen Van Thieu*, In: The Independent, 1. October 2001.

²⁷ Podrobněji k jeho životu srv. ZAFFIRI, Samuel, *Westmoreland*, New York, 1994.

jihovietnamskými čluny v rámci tzv. operace OPLAN 34A. Vietnamci na Maddox zaútočili torpédy, Američané odpověděli leteckým útokem z letadlové lodi *Ticonderoga*. Pokud by se americká loď z oblasti stáhla, celá událost mohla skončit. Prezident Johnson ale rozhodl pokračovat v hlídce kolem pobřeží. K *Maddoxu* se připojil torpédoborec *Turner Joy* a obě plavidla dále pokračovala v plavbě ve vodách Tonkinského zálivu. Dne 4. srpna posádky hlásily další kontakt s nepřítelem a sonarové hlídky oznámily blížící se torpédo, které se ale nikde neobjevilo. Torpédoborce ihned odpověděly palbou na domnělé cíle. Vše se odehrálo v nočních hodinách, a tak bylo velmi obtížné celou situaci přesně vyhodnotit. Kapitán *Maddoxu* John Herrick, který si byl vědom vážnosti situace a nepřesných informací, ihned hlásil na tichomořské velitelství: „Prověrka ukazuje, že o mnohých dotycích a torpédách, o nichž byla podána zpráva, lze pochybovat... Příčinou mnoha zpráv mohly být vrtošivé vlivy počasí a nadměrná horlivost obsluhy sonaru. Žádná skutečná vizuální zjištění *Maddox* neudělal. Navrhuji úplné zhodnocení, než bude podniknuta jakákoliv další akce.“²⁸ Johnson ale hned následující den rozhodl o odvetné akci *Operation Pierce Arrow*, která spočívala v leteckém útoku na námořní základny a sklady pohonných hmot severního Vietnamu. Jednalo se o první otevřený americký útok na Vietnamskou demokratickou republiku jako suverénní stát a prezident Johnson musel vše ihned obhajovat v Kongresu.

Většinu kongresmenů jeho krok překvapil, protože do té doby se prezentoval jako rozhodný odpůrce přímé americké vojenské intervence v Indočíně. Velmi složitá jednání nakonec vedla k tzv. tonkinské rezoluci,²⁹ přijaté drtivou většinou hlasů dne 7. srpna 1964. Ta byla velmi obecně formulována a umožňovala prezidentovi reagovat na nepřátelskou agresi. V podstatě se jednalo o vyhlášení války a americký prezident měl nyní pravomoc vyslat statisíce vojáků do zamoří a použít ozbrojené síly dle vlastního uvážení.³⁰

Tonkinský incident zůstává trvale předmětem nejrůznějších dohadů a spekulací. Rozborem událostí, které vedly přímo k eskalaci napětí mezi USA a

²⁸ Srv. SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 146.

²⁹ V české literatuře je také někdy označována jako rezoluce o Tonkinském zálivu.

³⁰ Srv. KENWORTHY, E. W., *Resolution Wins*, In: *The New York Times*, 8. August 1964; McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 35.

severním Vietnamem a tím i k následující, osm let trvající válce, se zabývají desítky vědeckých prací a celá řada odborných publikací. Opakovaně se vedly a vedou diskuse, zda prezident Johnson byl správně informován, jak přesně zněla hlášení z Maddoxu, či zda nedošlo k úmyslnému zatajení informací před Kongresem. První střet mezi *Maddoxem* a severovietnamskými bojovými čluny ze 2. srpna 1964 je dnes považován za nezpochybnitelný. Problematický je především druhý bojový kontakt ze 4. srpna. Mnozí tvrdí, že situace byla zinscenovaná jenom proto, aby Američané mohli vyvolat vojenský konflikt s komunistickou Hanojí. Daleko pravděpodobnější je ale varianta, že americké torpédoborce skutečně střílely na domnělé nepřátelské cíle a hlášení jejich velitelů popisovala situaci tak, jak ji onu osudnou noc vnímali. Kapitán *Maddoxu* Herrick sice o svých pochybnostech informoval okamžitě Washington, ale americká administrativa se v tu chvíli rozhodla vstoupit do války a za žádnou cenu nedopustit, aby komunisté ovládli jižní Vietnam. Tonkinský incident, ať už se odehrál jakkoliv, skutečně posloužil prezidentu Johnsonovi jako záminka k otevřené konfrontaci s Vietnamskou demokratickou republikou. Tato konfrontace byla ale stejně nevyhnutelná.³¹

Situace po přijetí Tonkinské rezoluce Kongresem se změnila ve Spojených státech i ve Vietnamu. NFO, která se do té doby vyhýbala přímým střetům s americkými jednotkami, nyní začala útočit na jejich vojenské základny a byla stále intenzivněji a otevřeněji podporována severovietnamskou armádou. Do roku 1964 byly oddíly NFO tvořeny především Vietnamci narozenými na jihu, poté je však začali pravidelně doplňovat vojáci VDR. První velký útok NFO podnikla na americkou leteckou základnu Bien Hoa 1. listopadu 1964. Následovaly další menší útoky na ubytovny vojáků a 7. února 1965 přišel úder na americkou

³¹ K Tonkinskému incidentu a následným diskusím o jeho průběhu a dopadu na vstup Spojených států amerických do války ve Vietnamu srv. MOÏSE, Edwin, *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War*, Chapel Hill, 1996; WISE, David, *The Politics of Lying: government deception, secrecy, and power*, New York, 1996; GOULDEN, Joseph, *Truth is the First Casualty*, Chicago, 1969; ANDRADÉ, David - CONBOY, Kenneth, *The Secret Side of the Tonkin Gulf Incident*, In: Naval History, August 1999; FINNEY, John, *Tonkin Inquiry by Fulbright to Call McNamara*, In: The New York Times, 31. January 1968.

vrtulníkovou základnu Holloway u Plei Ku v oblasti Centrální vrchoviny. Při něm zahynulo osm amerických vojáků a přes sto jich bylo zraněno.³²

Johnsonova administrativa již dlouho zvažovala plošné bombardování severního Vietnamu jako odvetu za podporu NFO. Cílem bylo zabránit pronikání jednotek VDR na jih, oslabit severovietnamskou ekonomiku a tím ztížit zásobování partyzánských jednotek. Předpokládalo se, že masivní letecké útoky donutí Hanoj k jednání a k přijetí podmínek, které stanoví Spojené státy a Republika Vietnam. Po útocích na americké základny následovaly nejprve jednotlivé odvetné letecké údery pod názvem Hořící šíp (*Flaming Dart*) a Hořící šíp II (*Flaming Dart II*), aby krátce na to Johnson rozhodl o soustavném a systematickém bombardování severního Vietnamu pod názvem Dunivý hrom (*Rolling Thunder*).³³

Operace *Rolling Thunder* začala 2. března 1965 a trvala do 31. října 1968. Zpočátku byly bombardovány pouze vojenské cíle, ale již v roce 1966 se útoky zaměřily i na infrastrukturu a v roce 1967 byly rozšířeny na továrny těžkého průmyslu, elektrárny a okolí Hanoje a velkých měst. Celkem bylo provedeno 304 000 leteckých operací, na severní Vietnam bylo svrženo 8 milionů tun bomb a během náletů zahynulo 52 000 obyvatel VDR.³⁴ Johnson zvolil tento způsob boje především proto, že znamenal relativně nízké riziko pro americké vojáky. Na druhou stranu se jednalo o nesmírně drahou záležitost, náklady na tři roky trvající letecké operace byly astronomické. Postupně ale začínalo být stále více zřejmé, že ani tyto masivní nálety nemají žádný větší dopad na pozemní boje a ani na celkový průběh konfliktu. Naopak. Odhodlání severního Vietnamu vytrvat v boji se spíše zvyšovalo. Také počty severovietnamských vojáků bojujících na jihu neustále narůstaly. Zatímco v roce 1965 zde bojovalo 36 300 vojáků Hanoje, o

³² BISHOP, Chris, *Vietnamský válečný deník. Zkušenosti, zážitky a pocity vojáků v jihovýchodní Asii měsíc po měsíci 1964 - 1965*, Praha, 2005, s. 16.

³³ Podrobněji k operaci *Rolling Thunder* srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 40–53; SMITH, John, *Rolling Thunder: The Strategic Bombing Campaign, North Vietnam, 1965–1968*, Kensington, 1987; CLODFELTER, Mark, *The Limits of Airpower: The American Bombing of Vietnam*, New York, 1989; THOMPSON, Wayne, *To Hanoi and Back*, Washington, 2002.

³⁴ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 216.

dva roky později to již bylo více než 100 000.³⁵ Přerušit zásobovací cesty ze severu na jih se tedy vůbec nepodařilo.

Během letecké ofenzivy začal být severní Vietnam podporován komunistickými státy. Na jaře 1965 zahájily USA tajné rozhovory s Čínou s cílem vyhnout se vzájemné ozbrojené konfrontaci. Výsledkem byla dohoda, že Peking nevstoupí do konfliktu, pokud americká armáda nepřekročí demilitarizované pásmo a nezaútočí na Vietnamskou demokratickou republiku. Čína podporovala svého spojence jednak dodávkami vojenské techniky, jednak vysíláním poradců a technického personálu, který stavěl a obsluhoval objekty strategického významu. Celkem v severním Vietnamu působilo 300 000 čínských odborníků, což umožnilo uvolnit obdobné množství Vietnamců pro boj s jižním sousedem. SSSR se podílel především na vybudování protivzdušné obrany dodávkami MIGů a protileteckých obranných systémů včetně raket země-vzduch.³⁶ Tak, jak v šedesátých letech trvalo napětí mezi Sovětským svazem a Čínou, docházelo k posunu také ve vzájemných vztazích s VDR. Během konfliktu se severní Vietnam stále více dostával do zóny vlivu Moskvy a současně se odkláněl od komunistické Číny. Postupně mezi Hanojí a Pekingem narůstaly rozpory, které nakonec vyústily v čínskou agresi v únoru 1979.³⁷

Se zahájením letecké ofenzivy *Rolling Thunder* vyvstala nutnost zabezpečit používaná letiště. Dne 6. března 1965 tak první pozemní jednotky americké armády vstoupily na území Republiky Vietnam, aby zde chránily americkou leteckou základnu v Da Nangu. Pěchota z počátku skutečně prováděla pouze strážní službu, jak ale narůstaly počty amerických vojáků v zemi, měnily se i její úkoly, a postupně se stále více a více zapojovala do bojových akcí s Vietkongem. Roli zde hrála i naprostá neschopnost armády jižního Vietnamu obstát v bojích s partyzány. Jihovietnamské oddíly trpěly nedisciplinovaností, korupcí a nízkou bojovou morálkou.

³⁵ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 217.

³⁶ I přes to, že Vietnamci používali sofistikované protiletecké systémy, bylo zejména na počátku války osmdesát procent amerických letounů sestřeleno běžnými pěchotními zbraněmi. Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 42.

³⁷ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 216-217.

Američané museli velmi opatrně zvolit strategii budoucích bojů v jihovýchodní Asii. Veškeré střety se samozřejmě odehrávaly na území jižního Vietnamu, až později se bojové akce přesunuly do Kambodži a Laosu. Jakýkoliv pozemní útok přes demilitarizované pásmo na severní Vietnam, jako suverénní stát pod patronací Číny a Sovětského svazu, byl samozřejmě zcela vyloučený. Zpočátku převládala taktika zvolená generálem Maxwellem Taylorem, která znamenala rozmístění amerických vojáků v okolí velkých měst a přístavů, s cílem chránit tyto strategické lokality. Přímých střetů s NFO tak bylo minimálně a přednostně s nimi měla bojovat jihovietnamská armáda. Oddíly Vietkongu se také samy důsledně vyhýbaly střetům s Američany. Když se ukázalo, že armáda jižního Vietnamu není schopná účinně čelit severovietnamským atakům, bylo zřejmé, že hlavní zodpovědnost za vedení války musí převzít Spojené státy.³⁸

Již v dubnu 1965 bylo na schůzce prezidenta Johnsona a ministra obrany Roberta McNamary³⁹ v Honolulu rozhodnuto zastřešit boje v jižním Vietnamu pod hlavičku paktu SEATO. Výsledkem bylo vyslání vojáků Austrálie, Nového Zélandu, Thajska, Filipín a Jižní Koreje do této oblasti.⁴⁰ Současně došlo i k posunu strategie bojů s nepřítelem, a tak 8. června 1965 prezident Johnson schválil aktivní nasazení amerických vojáků do bojů s komunistickými partyzány. Velící generál Westmoreland se v této situaci rozhodl pro taktiku „vyhledej a znič“.

³⁸ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 57.

³⁹ Robert Strange McNamara (*9. června 1916 - 6. července 2009) byl americký byznysmen a politik. Působil mimo jiné jako prezident automobilky Ford a v roce 1961 se stal 8. americkým ministrem obrany. V této funkci vytrval až do roku 1968. Později se stal mimořádně úspěšným prezidentem Světové banky. Srv. HENDRICKSON, Paul, *The Living and the Dead: Robert McNamara and Five Lives of a Lost War*, Vintage, 1997; WEINER, Tim, *Robert S. McNamara, Architect of a Futile War, Dies at 93 - Obituary*, In: New York Times, 6. July 2009; McNAMARA, Robert, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, New York, 1995.

⁴⁰ Jihokorejské vojenské síly byly v jižním Vietnamu poprvé rozmístěny v roce 1964 a v roce 1967 jejich počty dosáhly téměř 48 000 mužů. Nejprve zde jejich příslušníci sloužili jako zdravotnická podpora a ženisté, později se začali přímo podílet na bojových akcích. Kontrolovali především provincii Binh Dinh a všeobecně byli považováni z řady důvodů za zcela výjimečné vojáky. Jejich elitní jednotky byly proslulé brutalitou, běžně mučily a zabíjely chycené partyzány. Příslušníci Vietkongu tak měli před nimi obrovský respekt a snažili se vyhnout střetům s nimi. Na druhou stranu byli Korejci mimořádně disciplinovaní a měli obrovský cit pro potřeby domácího civilního obyvatelstva. Jejich správa provincie Binh Dinh tak byla považována za vzorovou. Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 58, s. 64.

„Vyhledej (či najdi) a znič“ (*Search and destroy*) byla převažující bojová taktika amerických pozemních jednotek v jižním Vietnamu po celou dobu války. Spočívala v nasazení oddílů, které měly za cíl aktivně vyhledat nepřítele, a zničit jej. Obvykle byly požívány jednotky od velikosti družstva až po četú a jejich bojové rozmístění plně záviselo na využití vrtulníků. Ty se staly hlavním dopravním prostředkem americké armády v asijské džungli a současně symbolem vietnamské války. Plnily nejrůznější úkoly od útoků na pozemní cíle až po evakuaci zraněných. Během války bylo provedeno 36 125 000 vzletů helikoptér.⁴¹ Pozemní jednotky byly během mise „najdi a znič“ také plně podporovány letectvem a dělostřelectvem. Na základě jejich požadavků byla okamžitě poskytnuta dělostřelecká podpora nebo shazovány konvenční, napalmové či fosforové pumy.⁴²

Nepřítel nemohl Američanům technikou a výbrojí nikdy konkurovat a palebná síly americké armády byla nesrovnatelná s možnostmi bojovníků NFO a severovietnamské armády. „Společenský“ dopad vzájemných střetnutí byl ale diametrálně rozdílný. Zatímco každý mrtvý Američan znamenal politickou prohru, zabitý vietnamský partyzán neznamenal téměř nic.⁴³

Westmoreland předpokládal, že nepřátelské ztráty budou tak vysoké, že se je nepodaří účinně nahrazovat. Měřítkem úspěchu zde ale nemohlo být dobyté území, protože se jednalo o partyzánskou válku. Místo toho zavedlo americké velení tzv. „počítání mrtvých“ (*body count*).⁴⁴ Na tomto velmi nešťastném systému trval především Robert McNamara kvůli jeho jednoduchosti. Důstojníci byli dokonce odměňováni a povyšováni dle počtu zabitých nepřátel. Výsledkem ale bylo časté falšování čísel, kdy mezi mrtvé protivníky byli zahrnováni zabí

⁴¹ Srv. McNAB, Chris – WUEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 59.

⁴² K taktice „najdi a znič“ podrobněji srv. HERRING, George, *American Strategy in Vietnam: The Postwar Debate*, In: *Military Affairs*, Vol. 46, No. 2 (April 1982) s. 57–63.

⁴³ Samostatné americké jednotky operující v džungli v rámci mise „vyhledej a znič“ se objevují v celé řadě vietnamských válečných filmů. Můžeme je vidět např. ve snímcích *Četa*, *Oběti války*, *Apokalypsa*, *Zelené barety*, *Olověná vesta* a *Patrola prokletých*. Viz další část diplomové práce.

⁴⁴ Srv. HIRSCHMAN, Charles, et al., *Vietnamese Casualties During the American War: A New Estimate*, In: *Population and Development Review*, Vol. 21, No. 4. (Dec., 1995), s. 783–812.

civilisté. Jak často říkali vojáci: „Když je to mrtvý, je to Vietkong.“⁴⁵ Neustále prezentované počty usmrcených Vietnamců působily velmi nepříznivě i na světové veřejné mínění.

V roce 1967 konflikt postupně eskaloval a do bojů s Američany se stále více zapojovaly jednotky pravidelné armády severního Vietnamu. Severovietnamští vojáci více a více pronikali přes Laos a Kambodžu na jih, kde se začleňovali do partyzánských jednotek NFO. Především se však množili střety v oblasti demilitarizovaného pásma. Mezi nejprudší a také nejznámější patřila bitva v Khe Sanhu a obléhání základny Con Thien. Cílem bylo připravit se na rozhodující střetnutí, které mělo zvrátit průběh války ve prospěch severu. Boje v demilitarizovaném pásmu měly mimo jiné za cíl vázat americké jednotky na severu a dostat je tak z obydlených oblastí Republiky Vietnam. Obrana měst tak měla zůstat v rukou daleko méně schopné jihovietnamské armády.⁴⁶

Vedení severního Vietnamu se rozhodlo vsadit vše na jednu kartu. Vrchní velitel severovietnamské armády generál Vo Nguyen Giap⁴⁷ připravil ofenzivu, která do dějin vešla pod názvem *Tet*. Po vylákání Američanů z městských aglomerací měl přijít koordinovaný útok ve vnitrozemí a dobytí velkých měst. To mělo iniciovat všelidové povstání, které svrhne málo oblíbenou vládu prezidenta Thieu a přeroste v masový odboj proti „imperialistickému agresorovi“. Nejsložitější operací byl utajený nástup jednotek do výchozích postavení v okolí jihovietnamských měst. 84 000 vojáků severovietnamské armády a Vietkongu se stezkami v džungli a sítí podzemních tunelů přesunulo tak nenápadně, že tyto manévry zcela unikly pozornosti Američanů. Začátek ofenzivy byl navíc

⁴⁵ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 219.

⁴⁶ K bojům v demilitarizovaném pásmu podrobněji srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 90-103.

⁴⁷ Vo Nguyen Giap je vietnamský komunistický politik a armádní generál. Narodil se 25. srpna 1911 a dle dostupných informací stále žije. Byl vrchním velitelem v první indočínské válce v bojích proti Francouzům a strůjcem vietnamského vítězství u Dien Bien Phu, i vrchním velitelem severovietnamské armády v období druhé indočínské války. Nominálně velel vietnamské armádě také při invazi do Kambodži v roce 1978 a v bojích s Čínany v roce 1979. Později působil v politice, nejčastěji jako ministr obrany. V roce 1995 se osobně setkal s dřívějším protivníkem z vietnamské války Robertem McNamarou. K jeho osobnosti podrobněji srv. CURREY, Cecil, *Victory at Any Cost: The Genius of Viet Nam's Gen. Vo Nguyen Giap*, Washington, 2000; GIAP, Vo, Nguyen, *Military Art of People's War: Selected Writings*, New York, 1970.

naplánován na oslavy nového lunárního roku Tet. Jednalo se o nejdůležitější vietnamský svátek, na který bylo domluveno dvoudenní příměří. Americká rozvědka sice hlásila blížící se nepřátelskou ofenzivu, ale generál Westmoreland předpokládal další útok na základnu Khe Sanh na severu a na demilitarizované pásmo. Na poslední chvíli obdržel informace o tom, že ofenziva se uskuteční během novoročních svátků a žádal proto prezidenta Thieua o zrušení dvoudenního plánovaného volna pro vojáky. Ten však odmítl s tím, že by zrušení oslav oslabilo morálku jihovietnamské armády. Nakonec sice souhlasil, aby polovina mužů zůstala ve zbrani, ale většina armády tento rozkaz vůbec neobdržela a dostala dovolenou.

První boje začaly již 30. ledna a hlavní část ofenzivy *Tet* pak vypukla 31. ledna 1968. Zasáhla třicet šest ze čtyřiceti hlavních měst provincií včetně pěti největších měst jižního Vietnamu. Moment překvapení byl dokonalý a komunistickým jednotkám se nečekaně snadno podařilo proniknout do řady aglomerací na pobřeží i na Centrální vrchovině. Palebná síla a disciplinovanost americké armády však byla přeci jen na diametrálně vyšší úrovni, a tak většina severovietnamských oddílů byla poražena po dvou až třech dnech bojů.⁴⁸

Specifická situace byla v Saigonu, kde partyzáni zvolili taktiku sebevraždných útoků na úřady státní správy včetně prezidentského paláce, letiště a americké velvyslanectví. Do 5. února 1968 byla ofenziva prakticky všude odražena a boje pokračovaly pouze ve starém císařském městě Hue. Zde se tvrdě bojovalo až do 2. března, kdy se komunistické jednotky podařilo definitivně vytlačit.⁴⁹

Ofenziva *Tet* skončila pro severovietnamské vedení zdánlivě katastrofou. Ztráty hanojské armády a příslušníků Vietkongu se odhadují na 40 000 padlých,

⁴⁸ K ofenzivě *Tet* podrobněji srv. ARNOLD, James, *The Tet Offensive 1968*, Westport, 1990; WILLBANKS, James, *The Tet Offensive: A Concise History*, New York, 2008; OBERDORFER, Don, *Tet!: The Turning Point in the Vietnam War*, Baltimore, 1971; McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 123-143.

⁴⁹ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 132-134.

zatím co jihovietnamská armáda ztratila 2 300 mužů a Američané 1 100.⁵⁰ Komunistům se navíc nepodařilo dosáhnout hlavního cíle, kterým bylo všeobecné lidové povstání, jež by donutilo Spojené státy opustit Vietnam. Výsledek byl přesně opačný. Americkou administrativu ofenziva *Tet* utvrdila v nutnosti pokračovat v boji a jižní Vietnam nehodlala v žádném případě vyklidit. Nečekaným efektem však byla obrovská vlna odporu, která se zvedla doma ve Státech. Americká veřejnost do té doby žila v představě, že válečné dobrodružství v jihovýchodní Asii spěje k brzkému konci. Generál Westmoreland dokonce krátce před tím ujišťoval veřejně spoluobčany, že vítězství je na dohled.⁵¹ Ofenziva *Tet* však, i přes svůj neúspěch, byla naprostým šokem. Většinu americké veřejnosti vůbec nenapadlo, že komunisté jsou schopni převzít iniciativu a alespoň dočasně obsadit velká města. Televizní záběry z amerického velvyslanectví v Saigonu, na které zaútočilo komando, obletěly celý svět. Snímky zabitých příslušníků americké námořní pěchoty, vysílané téměř v přímém přenosu, vyvolaly doma naprostou paniku. Od této chvíle se začaly objevovat masové protesty proti válce ve Vietnamu. Demonstrovalo se především na univerzitách a na středních školách a celý konflikt začal mít nepřehlédnutelný vliv na americkou domácí politiku.⁵² Severovietnamský generál Tran Doa později uvedl: „Ve vši upřímnosti jsme nedosáhli našeho hlavního cíle podnítit povstání na celém jihu..., ale ofenziva měla psychologický dopad na Spojené státy, který nebyl naším záměrem – ale vyklubal se z toho příznivý výsledek.“⁵³

Ofenziva *Tet* se okamžitě odrazila i ve změnách nejvyššího velení. Dne 1. března 1968 byl Robert McNamara odvolán a novým ministrem obrany se stal Clark Clifford.⁵⁴ O tři týdny později prezident Johnson odvolal i generála

⁵⁰ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 224.

⁵¹ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 137.

⁵² K mediálnímu obrazu ofenzivy *Tet* podrobněji srv. BRAESTRUP, Peter, *Big Story: How the American Press and Television Reported and Interpreted the Crisis of Tet in Vietnam and Washington*, New Haven, 1983.

⁵³ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 224.

⁵⁴ Clark McAdams Clifford (*25. prosince 1906 – 10. října 1998) byl přední americký právník a politik. Působil především jako právní poradce prezidentů Trumana, Kennedyho, Johnsona a Cartera, za prezidenta Johnsona byl ministrem obrany. Později pracoval v bankovníctví a byl zatažen do několika bankovních podvodů. Srv. ACACIA, John, *Clark Clifford: The Wise*

Westmorelanda z pozice vrchního velitele spojeneckých sil ve Vietnamu a na jeho místo přišel generál Adams.⁵⁵ Všem bylo nyní jasné, že i přes neustálé bombardování severního Vietnamu a základen partyzánů na jihu, a přes aktivní vyhledávání a zneškodňování nepřítele taktikou „najdi a znič“, jsou komunistické vojenské síly daleko silnější, než byly na počátku konfliktu.

Prezident Johnson musel reagovat na vzniklou situaci. Odmítl návrhy na další navýšení počtu amerických vojáků ve Vietnamu a místo toho oznámil v televizi úmysl zastavit nálety na severní Vietnam od dvacáté rovnoběžky. Tím dal poprvé nabídku k jednání a k zahájení mírových rozhovorů. Hanoj překvapivě souhlasila. První rozhovory se měly odehrát 13. května 1968 v Paříži.⁵⁶

Proč Vietnamská demokratická republika přijala tuto výzvu, když ještě před několika měsíci iniciovala největší ofenzivu vietnamské války? Je třeba si uvědomit, že ofenziva *Tet* znamenala pro partyzánské oddíly NFO (Vietkong) naprostou katastrofu. Celá struktura byla rozvrácena a většina vojáků padla či byla jinak vyřazena z boje. Po ofenzivě *Tet* Vietkong jako akceschopná vojenská síla přestal prakticky existovat a dále již měl význam pouze jako politická organizace. Veškerá tíha bojů s armádami jižního Vietnamu a USA nyní dolehla na oddíly pravidelné armády Hanoje. I ta však utrpěla při ofenzivě *Tet* obrovské ztráty a musela být reorganizována. Trvalé bombardování rozsáhlých oblastí severního Vietnamu navíc přinášelo obrovské utrpení pro obyvatelstvo. Ovlivňovalo jejich každodenní život, vyhánělo je do krytů, nedovolovalo jim obdělávat pole.

Připravovaná mírová jednání však vůbec neznamenala omezení bojových akcí. Naopak. Obě strany usilovaly o alespoň dílčí vítězství, která by znamenala výhodnější výchozí pozici u jednacího stolu. Armáda severního Vietnamu se

Man of Washington, Lexington, 2009. K finančnímu skandálu americké *Bank of Credit and Commerce International*, do kterého byl Clifford zapleten podrobněji srv. TRUELL, Peter-GURWIN, Larry, *False Profits. The Inside Story of BCCI, the world's most corrupt financial Empire*, Boston, 1992. Cliffordův pohled na vlastní politickou kariéru i korupční skandály viz CLIFFORD, Clark-HOLBROOKE, Richard, *Counsel to the President: A Memoir*, New York, 1991.

⁵⁵ Srv. SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 186.

⁵⁶ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 225.

snažila získat co největší plochu území pod vlastní správu (tzv. osvobozené oblasti), Spojené státy se nyní soustředily na bombardování nepřátelských cílů v oblasti jižního Vietnamu.

Dne 13. května 1968 se uskutečnily první mírové rozhovory v Paříži. Na počátku se jich neúčastnila jihovietnamská vláda a prezident Thieu, který kategoricky odmítal usednout k jednacímu stolu s NFO. Na nátlak Spojených států však ustoupil, a tak se 25. ledna 1969 sešly poprvé všechny zainteresované strany konfliktu – delegace Spojených států amerických, Vietnamské demokratické republiky, Republiky Vietnam a Provizorní revoluční vlády jižního Vietnamu⁵⁷, jak se nyní začali sami nazývat zástupci NFO.⁵⁸ V jejím čele stanula ministryně zahraničí Nguyen Thi Binhová.⁵⁹

Prakticky ve stejnou dobu se stal americkým prezidentem Richard Nixon.⁶⁰ Do funkce byl jmenován 20. ledna 1969 a nejdůležitějším tématem jeho volební kampaně bylo ukončení války ve Vietnamu. K tomu jej vedl nejenom narůstající odpor veřejnosti, ale i neustále se zvyšující ekonomické náklady na celý konflikt a zjevný fakt, že vojenskou silou se nepodaří dosáhnout očekávaného vítězství. Ve výroční zprávě z roku 1970 doslova uvedl „Než budeme moci uskutečnit vůdčí sen, musíme se zbavit nočních můr, které jsme zdědili. A jednou z nich je nekonečná válka.“⁶¹ Tzv. Nixinova doktrína hovořila o tom, že se postupně omezí účast Američanů v konfliktu a do bojů se více zapojí

⁵⁷ V literatuře se také užívá název prozatímní revoluční vláda Jihovietnamské republiky.

⁵⁸ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 225.

⁵⁹ Nguyen Thi Binhová se narodila 26. května 1927 v deltě Mekongu. Je vnučkou známého vietnamského revolucionáře Phan Chu Trinha. V mládí pracovala jako učitelka, od roku 1948 je členkou komunistické strany. Účastnila se opakovaně protifrancouzských demonstrací, za což byla v letech 1951–1953 vězněna. Během americké války ve Vietnamu byla členkou nejvyššího vedení NFO a v Provizorní revoluční vládě zastávala funkci ministryně zahraničí. Účastnila se všech pařížských mírových jednání a podepsala závěrečný dokument. Ve Vietnamské socialistické republice byla ministryní školství a v letech 1992–2002 viceprezidentkou. Srv. UGLOW, Jennifer, *Nguyen Thi Binh*, In: *Northeastern Dictionary of Women's Biography* (3rd ed.), Boston, 1999, s. 400–401.

⁶⁰ Richard Milhous Nixon (*9. ledna 1913 - 22. dubna 1994) byl 37. prezident Spojených států amerických v letech 1969–1974. Srv. AITKEN, Jonathan, *Nixon: A Life*, Washington, 1996, dále pak vlastní životopis a jeho názory na vietnamskou válku v monografii: NIXON, Richard, *No More Vietnams*, Westminster, 1985.

⁶¹ Srv. TINDALL, Brown – George, SHI, E. David, *Dějiny Spojených států amerických*, Praha, 2008.

další spojenci. V praxi však nikdy nebyla realizována.⁶² Prezidentovým zvláštním poradcem pro národní bezpečnost se stal Henry Kissinger.⁶³ Na něj dopadla hlavní tíha vyjednávání o budoucím míru. Od 5. srpna 1969 vedl tajné rozhovory se severovietnamským vlivným diplomatem Le Duc Thoem a celkem se uskutečnilo třináct schůzek v různých pařížských bytech.⁶⁴

Ačkoliv se stále jednalo ať už tajně nebo oficiálně v pařížském hotelu Majestick, válka zuřila dál. Nixon, který vystupoval jako odpůrce eskalace konfliktu, přistoupil na jaře 1969 k útoku do oficiálně neutrální Kambodže. Přes Kambodžu a Laos vedla tzv. Ho Či Minova stezka, která sloužila k přísunu vojáků i válečného materiálu ze severu na jih.⁶⁵ Mimo to se zde také nacházel hlavní velící stan NFO. K načasování pozemního útoku přispěla i změna ve vedení Kambodže. V březnu 1970 byla vláda prince Sihanuka svržena proamerickým generálem Lon Nolem, který nařídil severovietnamským oddílům okamžitě opustit zemi a přestat používat Ho Či Minovu stezku. V praxi však Lon Nol toto nařízení nebyl schopen realizovat. Navíc se proti němu Hanoj spojila s domácími komunistickými partyzány, Rudými Khmery. Nixon tak chtěl podpořit

⁶² Srv. NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století II*, Praha, 2005, s. 148.

⁶³ Henry Alfred Kissinger narozený 27. května 1923 v Německu v židovské rodině jako Heinz Alfred Kissinger je jeden z nejvýznamnějších světových diplomatů, politologů, byznysmenů a spisovatelů současnosti. Byl celoživotním zastáncem tzv. *realpolitik* založené na prezentaci síly a materiálních faktorech více než na ideálech a etických principech. Za vrchol jeho diplomatické kariéry je považováno období v letech 1969 – 1977, kdy byl nejprve poradcem pro národní bezpečnost prezidenta Nixona a později i jeho ministrem zahraničí. Stejnou funkci zastával i za prezidenta Forda. V této době byl hlavním tvůrcem americké zahraniční politiky. Kromě vietnamského konfliktu se angažoval v celé řadě dalších mezinárodních krizí např. v indicko-pákistánské válce v roce 1971, v jomkipurské válce v roce 1973, při vojenském převratu v Chile či při indonéské okupaci Východního Timoru v roce 1976. Byl jedním ze strůjců politiky détente, která vedla ke zmírnění napětí v sovětsko-amerických vztazích a zásadní význam měly i jeho cesty do Číny, kde jednal s premiérem Čou En-lajem o normalizaci vztahů mezi Čínou a USA. Po zvolení prezidenta Cartera v roce 1977 opustil vládní funkce. V roce 1973 získal Nobelovu cenu za mír za ukončení války ve Vietnamu. K politické kariéře Henry Kissingera srovnej především vlastní trojdílné paměti tohoto státníka: KISSINGER, Henry, *Roky v Bílém domě*, Praha, 2006; KISSINGER, Henry, *Bouřlivé roky*, Praha, 2004; KISSINGER, Henry, *Roky obnovy*, Praha, 2002. Z celé řady jeho biografií srv. např. ISAACSON, Walter, *Kissinger: A Biography*, New York, 1992; SCHULZINGER, Robert, *Henry Kissinger. Doctor of Diplomacy*, New York, 1989. Z českých autorů pak jeho životopis opakovaně napsal Milan Syruček. Srv.: SYRUČEK, Milan, *Kissinger ve službách Bílého domu*, Praha, 1985; SYRUČEK, Milan, *Henry Kissinger - Bůh či ďábel demokracie*, Praha, 2004.

⁶⁴ Srv. SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 200.

⁶⁵ K Ho Či Minově stezce podrobněji srv. PRADOS, John, *The Blood Road: The Ho Chi Minh Trail and the Vietnam War*, New York, 1998.

kambodžskou prozápadní vládu a současně omezit pronikání severovietnamských jednotek do jižního Vietnamu. Měla se tím také výrazně vylepšit americká pozice u jednacího stolu.⁶⁶

Útok do Kambodži probíhal ve dvou fázích. Nejprve se jednalo o operaci *Menu*, která spočívala v masivním bombardování oblastí, kde se koncentrovaly oddíly Hanoje. Celá akce začala v březnu 1969 a probíhala v naprostém utajení. O rok později následovala společná invaze amerických a jihovietnamských vojsk do oblasti tzv. Kachního zobáku.⁶⁷ Severovietnamská armáda ale ustoupila a opakovaně se vyhnula rozhodujícímu střetnutí. Pozemní útok Nixon časově ohraničil na dva měsíce, poté se Američané stáhli zpět do jižního Vietnamu. Výsledky celé akce byly nevalné. Podařilo se sice získat obrovské množství zásob potravin a zbraní všeho druhu, ale logistický systém severovietnamské armády byl narušen jen částečně. To vše za cenu obrovských domácích nepokojů a protestů, a jednoho a půl milionu uprchlíků, kteří se snažili ukrýt v hlavním městě Phnompenhu.⁶⁸

Současně s pařížskými rozhovory a pokračujícími boji na území jižního Vietnamu a Kambodže vyhlásil prezident Nixon program vietnamizace konfliktu. Jednalo se o proces, během kterého měla být postupně přenesena veškerá odpovědnost za probíhající válku na armádu jižního Vietnamu. Současně se americká armáda měla postupně vyvázat z bojů. Za to měla jihovietnamská vojska obdržet obrovskou finanční pomoc, získat nejmodernější vojenskou techniku a projít vojenským výcvikem tak, aby byla schopna sama porazit severního souseda. Pro Američany to měla být možnost, jak se ctí odejít z jihovýchodní Asie. Stahování armády Spojených států začalo v červnu 1969, kdy se domů vrátilo prvních 25 000 vojáků. Další odchod Američanů probíhal v září a v prosinci 1969 a měl pokračovat během celého roku 1970. Zatímco v roce 1969 bylo v jižním

⁶⁶ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 158.

⁶⁷ Někdy se v literatuře používá také pojem Papouščí zobák. Jedná se o část kambodžského území, které se zařezává hluboko do jihovietnamského až na vzdálenost padesát kilometrů od Saigonu.

⁶⁸ K operaci *Menu* a společnému útoku americké a jihovietnamské armády do Kambodži srv. MOROCCO, John, *Operation Menu*, Boston, 1988; SHAW, John, *The Cambodian Campaign*, Kansas, 2005.

Vietnamu přes 540 000 vojáků, v prosinci 1971 již pouze 156 000.⁶⁹ Zůstávaly zde spíše podpůrné a logistické jednotky a letectvo, které dále plně podporovalo bojové akce jihovietnamské armády. I to však stále více využívalo základen v Thajsku, aby Nixon mohl před domácí veřejností vykazovat dále se snižující počty Američanů ve Vietnamu.

Proces vietnamizace však neprobíhal nijak hladce. Především jako velmi problematický se ukázal výcvik vojáků Saigonu. Naučit se v krátkém čase obsluhovat sofistikované vojenské systémy nebylo snadné, navíc zde byla jazyková bariéra. V roce 1971 měla sice armáda jižního Vietnamu přes milion mužů a na venek působila impozantním dojmem, její schopnost vést válku bez pomoci Američanů však byla velmi problematická a zcela neověřená.⁷⁰

První zkouškou, kterou měla tato armáda projít, byl útok do sousedního Laosu. Tudy procházela část Ho Či Minovy stezky a laoské území sloužilo jako severovietnamské nástupiště zejména poté, co v Kambodži zvítězil pravicový režim generála Lon Nola, který zde výrazně omezil aktivity vietnamských komunistů. Operace nesla název *Lam Son 719* a začala 30. ledna 1971 budováním palebných postavení a soustředěním vojsk. K překročení laoských hranic došlo 8. února 1971. Útok se účastnili výhradně vojáci Republiky Vietnam v síle 12 000 mužů, Američané zajišťovali pouze dělostřeleckou a leteckou podporu. Hlavním cílem bylo dobýt město Tchepone, které sloužilo jako centrum severovietnamských oddílů a opěrný bod Ho Či Minovy stezky.

Začátek operace byl sice úspěšný a jednotky postupovaly do nitra Laosu velmi snadno, ale útok se rychle zpomalil vinou špatného velení. Podpora letectva byla slabá díky deštivému počasí a nepřítomnosti amerických poradců u bojových jednotek, kteří by jinak letecké údery koordinovali. Od 17. února začali severovietnamské protiútoky, při kterých byly použity i nové sovětské tanky. Vrchnímu veliteli saigonských oddílů generálu Hoang Xuan Lamovi se sice

⁶⁹ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 202.

⁷⁰ K vietnamizaci konfliktu podrobněji srv. KISSINGER, Henry, *Ending the Vietnam War: a History of America's involvement and extrication from the Vietnam War*, Simon & Schuster, 2003, s. 81-82; McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 154-155; HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 226-227.

podářilo dosáhnout vytyčeného cíle a dobýt město Tchepone, a to především díky nejmohutnějším vrtulníkovým výsadbům v historii vojenství, ale nebyl již schopen dosažené pozice udržet. Dne 10. března 1971 zahájila jihovietnamská armáda ústup, který se změnil v naprostou katastrofu. Útočilo na ni až 35 000 severovietnamských vojáků a ztráty rychle narůstaly. Odhaduje se, že při několikátýdenním tažení do Laosu padlo 7 – 9 tisíc vojáků jižního Vietnamu. Ztráty severního Vietnamu byly sice daleko větší (asi 19 000 vojáků), ale ze strategického hlediska se jednalo o jednoznačné vítězství Hanoje.⁷¹

Samostatný útok armády Republiky Vietnam na severovietnamské oddíly na území Laosu skončil naprostým debaklem a odhalil neúspěch celého procesu vietnamizace. Bez americké pozemní podpory nebyla armáda jižního Vietnamu schopna samostatně vystoupit a porazit komunistické oddíly. Celé tažení, které prezident Nixon označil za úspěšné⁷², mělo na vojáky Saigonu demoralizující efekt. Všem začínalo být jasné, že pokud je Američané opustí, nebudou schopni se severnímu sousedu dlouho bránit.

Mezi tím dále pokračovaly mírové rozhovory v Paříži. Stanoviska obou stran však byla velmi rozdílná. Vietnamská demokratická republika požadovala okamžité stažení cizích jednotek z jižního Vietnamu, vytvoření vlády, v které by byla zastoupena NFO a svobodné volby, které by vedly ke sjednocení země. Američané také požadovali odhod všech cizích jednotek z jižního Vietnamu, ale mysleli tím i odsun severovietnamské armády z území, která ovládala. Dále trvali na neutralitě jižního Vietnamu, což v praxi znamenalo, že se severní soused zdrží jakýchkoliv zásahů do vnitřních záležitostí jižního souseda, přípravě svobodných voleb a repatriaci zajatců. Pro severní Vietnam byl nepřijatelný především požadavek, že by měl opustit dobytá území na jihu. Kategoricky také trval na okamžitém odstoupení prezidenta Thieu. Saigonská vláda naopak odmítala uznat

⁷¹ K tažení jihovietnamské armády do Laosu v březnu 1971 srv. EMERSON, Gloria, *Copters Return from Laos with the Dead*, In: The New York Times, 3. March 1971; EMERSON, Gloria, *Spirit of Saigon's Army Shaken in Laos*, In: The New York Times, 28. March 1971; McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 205-210; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 196-198.

⁷² Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 209.

delegaci Provizorní revoluční vlády a jednání všemožně bojkotovala.⁷³ Jednání nijak nepostupovala a obě strany nehodlaly ze svých požadavků ustoupit.

V této situaci se vláda Vietnamské demokratické republiky pokusila zvrátit situaci nečekanou vojenskou ofenzivou. Ta byla naplánována na březen 1972 a proto je v literatuře nazývána jako jarní nebo velikonoční, i když oficiálně se jmenovala *Nguyen Hue*. Vrchním velitelem byl opět generál Giap. Ten předpokládal, že se mu podaří připravit jihovietnamské armádě zdrcující porážku a zdiskredituje tím celý proces vietnamizace. Současně chtěl získat co největší územní zisky před dalším jednáním v Paříži. Dne 30. března 1972 zaútočila 120 000 mužů přes demilitarizované pásmo do jižního Vietnamu. Na rozdíl od ofenzivy *Tet* z roku 1968 se nyní útoku účastnili především vojáci pravidelné severovietnamské armády v síle dvanácti divizí. Pouze dvě divize byly složeny z vojáků Vietkongu. Útok směřoval do severních provincií Republiky Vietnam, dále z Kambodži do oblasti Kontumu v Centrální vrchovině a do pobřežní provincie Binh Dinh s cílem rozdělit jižní Vietnam na dvě části, a k městu An Loc ležícímu asi 90km od Saigonu. Ofenziva překvapila všechny intenzitou a použitím těžké techniky včetně pěti set tanků. Armáda severního Vietnamu zprvu jednoznačně vítězila a její postup se nedařilo zadržet. V napadených oblastech zavládl chaos následovaný masovým exodem civilního obyvatelstva. Útok na severu byl zastaven až v městě Hue, které bránila elitní 1. pěší divize pod velením generála Ngo Quang Truonga.⁷⁴ Postup severovietnamských vojsk však především odrazily mohutné nálety amerického letectva.⁷⁵

⁷³ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 228.

⁷⁴ Ngo Quang Truong (*13. prosince 1929 – 22. ledna 2007) je považován za nejlepšího jihovietnamského generála. Podílel se na potlačení buddhistické revolty, bránil město Hue při ofenzivě *Tet* i velikonoční ofenzivě. Po pádu Saigonu žil v USA. Jeho poradcem v jižním Vietnamu v roce 1960 byl Norman Schwarzkopf, pozdější vrchní velitel spojeneckých vojsk ve válce v Zálivu. Ten ve své autobiografii *It Doesn't Take a Hero* o Truongovi napsal, „...byl nejbrilantnějším taktickým velitelem, kterého jsem kdy poznal... ukázal nadpřirozenou schopnost předpovědět, co se chystají nepřátelé udělat.“ Podrobněji k životu jihovietnamského generála srv. TRUONG, Quang, Ngo, *The Easter offensive of 1972*, Washington, 1980; SULLIVAN, Patricia, *Ngo Quang Truong; South Vietnamese Army General*, In: *The Washington Post*, 25. January 2007.

⁷⁵ K severovietnamské velikonoční ofenzivě srv. ANDRADE, Dale, *Trial By Fire: The 1972 Easter Offensive, America's Last Vietnam Battle*, New York, 1995; TURLEY, Colonel, *The Easter Offensive*, Presidio Press, 1985; McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*,

Prezident Nixon dal 8. května 1972 rozkaz k zahájení letecké ofenzivy pod názvem *Linebacker I*. Ta směřovala jednak k podpoře bojujících pozemních jednotek jižního Vietnamu, jednak obnovila útoky na cíle v severním Vietnamu až do 18. rovnoběžky. Trvala šest měsíců a zcela rozvrátila logistickou podporu divizí bojujících na jihu. Úspěšné bylo i letecké zaminování severovietnamských přístavů, přes které probíhalo zásobování země sovětskými loděmi. Díky neustálému bombardování se v květnu 1972 musely severovietnamské oddíly stáhnout z Kontumu i od obleženého města An Loc. Za sebou zanechaly 100-120 tisíc mrtvých, což bylo množství, které ohrozilo další bojeschopnost celé armády.⁷⁶ Na druhou stranu velikonoční ofenziva, i když nesplnila původní cíle, prokázala, že jihovietnamská armáda není bez podpory amerického letectva schopna vzdorovat Vietnamské lidové armádě.

Po skončení velikonoční ofenzivy v červnu 1972 pokračovala další tajná jednání v Paříži mezi Henry Kissingerem a Le Duc Thoem. Nyní již oba byli ochotni ustoupit z původních stanovisek. Kissinger především přestal požadovat stažení všech severovietnamských jednotek na sever za demarkační čáru a Thoe na oplátku souhlasil jak s ponecháním prezidenta Thieuve ve vedení země, tak s americkým požadavkem, že NFO nebude v budoucí provizorní společné vládě jižního Vietnamu dominantní složkou. Mimo to se dohodli na výměně válečných zajatců, na příměří a okamžitém zastavení bojů na území Republiky Vietnam (oddíly obou Vietnamů ale spolu dále bojovaly v Kambodži a v Laosu) a na stažení Američanů z Indočíny do šedesáti dnů od podepsání definitivní dohody. Poté měly být na jihu naplánovány regulérní demokratické volby, ze kterých vzejde vláda, která se severem bude jednat o sjednocení. Dne 12. října byla jednání ukončena a vytvořen text definitivní dohody.⁷⁷

Praha, 2010, s. 210-217; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 208-211.

⁷⁶ K americké letecké ofenzivě *Linebacker I* srv. LAVALLE, Major, ed., *Air Power and the 1972 Spring Invasion*, Washington, 1985.

⁷⁷ K pařížským mírovým rozhovorům srv. ASSELIN, Pierre, *A Bitter Peace: Washington, Hanoi and the Making of the Paris Agreement*, Chapel Hill, 2002; HERRINGTON, Stuart, *Peace with Honor? An American Reports on Vietnam, Part II, Life Under The Paris Agreement*, Presidio Press, 1983 s. 16-40.

Problémem se ale ukázal prezident Thieu, který výsledek rozhovorů v Paříži odmítl uznat. Dne 27. října 1972 dokonce prohlásil, že „...příměří nastane pouze tehdy, když já sám vezmu pero a podepíšu dohodu.“⁷⁸ K celému dokumentu poslal do Washingtonu desítky námitek. Především mu vadilo přiznání skutečnosti, že v jižním Vietnamu jsou fakticky dvě vlády. Kissingerovi, který přiletěl do Saigonu v čele početné delegace, doslova řekl: „Vy jste gigant, vy si můžete dovolit ten přepych a souhlasit s takovou dohodou... Co pro Vás představuje Vietnam? Hlavičku špendlíku, jeho ztráta pro vás může být dokonce výhodná... Dobrá pro světovou strategii. Ale malý Vietnamec si nehraje se strategickou mapou světa. Pro nás to znamená rozhodnout se mezi životem a smrtí.“⁷⁹

Ve stejnou dobu navíc v USA vrcholily prezidentské volby, ve kterých 7. listopadu 1972 Richard Nixon obhájil nejvyšší post. Nyní stál před úkolem donutit Saigon k přijetí pařížských dohod, anebo vyjednat se severním Vietnamem v mírové smlouvě dodatečné změny, které Thieu požadoval. Hanoj však neoblomně trvala na úmluvě z října a navíc text celé dohody včetně časového harmonogramu poskytla novinářům. Tím dostala americkou administrativu pod tlak. V této situaci 13. prosince 1972 zástupci severního Vietnamu odešli od jednacího stolu. Nixon jim dal třidenní lhůtu na to, aby se k jednání vrátili, a po jejím uplynutí nařídil zahájit operaci *Linebacker II*.⁸⁰

Ta spočívala v masivních leteckých útocích zejména na oblasti Hanoje a Haiphongu. Tzv. „vánoční bombardování“ je jedním z nejkontroverznějších momentů vietnamské války. Prováděly jej především bombardéry B-52 a během něj bylo na severní Vietnam svrženo celkem 36 000 tun bomb, což bylo přibližně stejně, kolik fašistické Německo svrhlo na Velkou Británii za celou druhou světovou válku.⁸¹ To vyvolalo obrovskou vlnu odporu jak ve Spojených státech, tak mezi piloty bombardérů. Někteří dokonce odmítli nastoupit do letadel a útočit

⁷⁸ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 231.

⁷⁹ SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 213.

⁸⁰ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 218; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 214.

⁸¹ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 231.

na civilní cíle a byli okamžitě odesláni domů. Hanoj poté, co opustila jednací stůl, letecké útoky očekávala, a tak většinu městského obyvatelstva předem vystěhovala na venkov. I tak ji ale překvapila síla úderů a rozsah operace *Linebacker II*. Dne 29. prosince souhlasila s obnovením mírových rozhovorů a 30. prosince 1972 bylo „vánoční bombardování“ zastaveno.⁸²

O smyslu této letecké ofenzivy se stále vedou diskuse. Henry Kissinger později vždy tvrdil, že právě operace *Linebacker II* přiměla severovietnamské komunisty vrátit se k jednacímu stolu. Mnozí ale hodnotí účel náletů zcela jinak. Cílem bylo přesvědčit jihovietnamského prezidenta Thieu, aby přijal mírovou dohodu z října 1972. Spojené státy chtěly takto demonstrovat připravenost kdykoliv obnovit letecké úder, pokud by Vietnamská demokratická republika úmluvy porušila. V Saigonu se stále častěji ozývaly hlasy o „zradě Američanů“ a právě *Linebacker II* je měla definitivně umlčet.⁸³

Od počátku ledna 1973 spolu opět dennodenně jednali na různých místech Paříže Kissinger a Le Duc Tho. Vycházeli i nadále z již dříve vyhotovené říjnové dohody, která nyní doznala již jen minimálních změn. Dne 13. ledna byla jednání úspěšně u konce a 27. ledna 1973 ministři zahraničí Spojených států, Vietnamské demokratické republiky, Provizorní revoluční vlády jižního Vietnamu a Republiky Vietnam podepsali „Dohodu o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu“. Prezident Thieu nakonec rezignoval pod tlakem amerických vyjednávačů a s mírovou smlouvou souhlasil. Za to měl obdržet od Američanů obrovskou ekonomickou a vojenskou pomoc a získal slib, že pokud severní soused nebude respektovat Pařížskou dohodu, Spojené státy ihned obnoví bombardování.⁸⁴

⁸² K operaci *Linebacker II* podrobněji srv. BOYNE, Walter, *Linebacker II*, In: Air Force Magazine, Vol. 80, Number 11, May 1997; McCARTHY, James – ALLISON, George, *Linebacker II: A View from the Rock*, University Press, 1979.

⁸³ Srv. HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 231; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 217.

⁸⁴ Srv. BISHOP, Chris, *Vietnamský válečný deník. Zkušenosti, zážitky a pocity vojáků v jihovýchodní Asii měsíc po měsíci 1964 - 1965*, Praha, 2005, s. 242-243; SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 218-220; NÁLEVKA, Vladimír, *Studená válka*, Praha, 2003, s. 172-173.

Zjednodušeně řečeno, Pařížské dohody respektovaly Vietnam jako jeden územní a nezávislý celek, podobně jako Ženevské dohody z roku 1954. Okamžitě byla oboustranně zastavena palba, Spojené státy se zavázaly odminovat vietnamské teritoriální vody a dále se již nesměly vojensky angažovat v jižním Vietnamu či jinak zasahovat do jeho vnitřních záležitostí. Znamenalo to i okamžité stažení amerických ozbrojených sil a zrušení všech vojenských základů v této zemi. Současně s tím měli být propuštěni váleční zajatci. Podepsaná dohoda vůbec nezmiňovala přítomnost severovietnamské armády na území jižního Vietnamu. Při tom se zde nacházelo 140 000 vojáků Vietnamské lidové armády, kteří ovládali třetinu země. Znamenalo to, že USA akceptovaly tento stav jako realitu, kterou již nebyly schopny žádným jednáním ani vojenskou silou změnit. V podstatě byl tedy jižní Vietnam i nadále rozdělen na „zóny vlivu“, ovládané buď Saigonom a nebo Hanojí.

Budoucnost jihu měla být řešena čistě politickou cestou. Velmi naivně se předpokládalo, že dojde k jednání a dohodě mezi oficiální saigonskou vládou prezidenta Thieua a Provizorní revoluční vládou jižního Vietnamu, tedy mezi dvěma silami, které spolu vedly téměř deset let krvavý válečný konflikt. Další směřování jižního Vietnamu měly určit svobodné a demokratické volby. Ty měla zorganizovat nově vzniklá Národní rada pro národní usmíření a shodu, složená z představitelů Republiky Vietnam, Provizorní revoluční vlády a nezávislých představitelů. Navíc měla zajistit i základní lidská práva a svobody, jakými jsou svoboda shromažďování, tisku, slova a další.⁸⁵ Jednalo se tedy o hodnoty, které po celou dobu zcela ignoroval jak saigonský politický režim, tak komunisté bojující pod hlavičkou NFO nebo za severovietnamský totalitní režim. Výsledek tak byl předem odsouzen k nezdaru. Na realizaci podepsaných dohod měla dohlížet mezinárodní komise složená ze zástupců Kanady, Indonésie, Maďarska a Polska. Její pravomoci zasáhnout v případě neplnění dohod však byly zcela nulové a budoucí události tak neměla šanci jakkoliv ovlivnit.

⁸⁵ Srv. ASSELIN, Pierre, *A Bitter Peace: Washington, Hanoi and the Making of the Paris Agreement*, Chapel Hill, 2002; HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 231-233.

Během několika týdnů po podepsání Pařížské mírové dohody skutečně došlo ke stažení amerických sil z oblasti jižního Vietnamu a konflikt Spojených států s komunistickými vojsky NFO a se severovietnamskou armádou byl u konce. Stál život více než 58 000 vojáků a přes 153 000 jich bylo zraněno.⁸⁶ Pařížská mírová smlouva byla prezentována jako oboustranně výhodná, ale ve skutečnosti všechny trumfy ponechávala v rukou Vietnamské demokratické republiky. Její vojska mohla zůstat na území jižního souseda a ovládat tak nadále dobytá území. Naopak Američané jako hlavní vojenská síla, o kterou se Saigon opíral, zcela vyklidili pole a v podstatě obětovali jižní Vietnam. Oba hlavní vyjednavací a strůjci definitivního textu mírové dohody obdrželi za více než tři roky trvající rozhovory Nobelovu cenu míru. Převzal ji však pouze Henry Kissinger. Le Duc Tho ji odmítl s odůvodněním, že v jeho zemi stále není mír.⁸⁷

Epilog konfliktu měl konsekvence přesahující hranice Vietnamu. Bez americké podpory nebyl schopný komunistickému tlaku vzdorovat ani ostatní země jihovýchodní Asie. V Laosu sice vláda v roce 1971 uzavřela mírovou dohodu s partyzánským hnutím *Pathet Lao*, ale boje se zakrátko obnovily a Královská laoská armáda v nich rychle podlehla. Důvodem byla přímá podpora laoských komunistů severovietnamskými oddíly.⁸⁸

Ještě hůře dopadla Kambodža. Proti vládě generála Lon Nola zde stály jednotky Rudých Khmerů, také podporované severovietnamskou armádou. Jejich ofenzivu v roce 1973 sice ještě zastavilo americké bombardování letouny B-52, o dva roky později však již byly úspěšné. V dubnu 1974 padlo hlavní město Phnompenh a Rudí Khmérové zavedli jeden z nejstrašnějších diktátorských režimů všech dob. Děsivá forma agrárního marxismu stála život miliony lidí a znamenala genocidu vlastního národa. Ukončila ji až vietnamská invaze 25. prosince 1978.⁸⁹

⁸⁶ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 219.

⁸⁷ Srv. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1973/index.html

⁸⁸ K hnutí *Pathet Lao* a jeho vítězství v laoské občanské válce srv. HAMILTON-MERRITT, Jane, *Tragic Mountains: The Hmong, the Americans, and the Secret Wars for Laos, 1942-1992*, Indiana University Press, 1999, s. 337-460.

⁸⁹ K hnutí Rudých Khmerů a jejich režimu podrobněji srv. BECKER, Elizabeth, *When the War Was Over: Cambodia and the Khmer Rouge Revolution*, New York, 1998; KIERNAN, Ben,

Situace v jižním Vietnamu po odchodu Američanů byla maximálně napjatá. Oddíly Vietnamské lidové armády zprvu respektovaly příměří a vyhýbaly se přímým střetům s jihovietnamskými jednotkami, brzo však v Hanoji převládl názor, že proces sjednocení je možný pouze cestou dalšího boje. Veškeré politické rozhovory mezi Provizorní revoluční vládou a saigonskou administrativou navíc nevedly k žádnému výsledku. Prezident Thieu od začátku trval nekompromisně na svém programu „čtyř ne“: nepodstoupit komunistům žádné území, ne koalici, ne vyjednávání a ne komunistickým aktivitám na jihu.⁹⁰ V létě 1973 zahájila saigonská armáda rozsáhlé operace v deltě Mekongu a podél pobřeží namířené proti silám NFO a podařilo se jí získat pod kontrolu další území. Zdálo se, že se válečné štěstí konečně obrací na stranu prezidenta Thieua. Skutečnost ale byla jiná. Jih sice disponoval na první pohled obrovskou a dobře vyzbrojenou armádou, současně ale pokračoval její vnitřní morální rozklad. Celá společnost byla zkorumpovaná s minimální loajalitou k vládnoucí garnituře. Potřebné politické reformy se nikdy neuskutečnily a situaci ještě zhoršil ekonomický kolaps země. Poté, co americká armáda odešla ze země, se obrovské množství lidí ocitlo bez práce a nezaměstnanost ve městech dosáhla až 40%. Další problémy do velkoměst přineslo i obrovské množství chudých běženců, kteří utíkali z válkou strádaného venkova. Naopak bohatí začali Vietnam masově opouštět.⁹¹

V roce 1974 se dramaticky změnila i vnitropolitická situace ve Spojených státech. Americký Kongres přehlasoval Nixonovo veto a schválil rezoluci, podle které jej musel prezident do 48 hodin informovat o nasazení jednotek v zahraničí. Pokud nezískal souhlas zákonodárního sboru, pak se tyto jednotky musely vrátit do 60 dnů domů. To samozřejmě výrazně omezovalo jakoukoliv možnost americké armády pomoci jihovietnamskému spojenci. Nixon navíc musel čelit aféře *Watergate* a v srpnu nakonec rezignoval. Místo něj se do čela státu postavil

The Pol Pot Regime: Race, Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975–79, New Haven, 1996; SHORT, Philip, *Pol Pot, dějiny zlého snu*, Brno, 2005.

⁹⁰ HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman – STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 234.

⁹¹ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 226–227.

viceprezident Gerald Ford⁹², který ale nebyl nikdy řádně zvolen. Jeho mandát tak byl relativně slabý a jen těžko si mohl dovolit nasadit armádu do zahraniční mise.⁹³

Obrovská a dlouhodobá nespokojenost obyvatelstva jižního Vietnamu, která se přenášela na fungování armády, hospodářský kolaps země a vnitřní politické problémy Spojených států, to vše nahrávalo Hanoji při přípravě rozhodující vojenské ofenzivy. V první polovině roku 1974 severovietnamská armáda a oddíly NFO konsolidovaly své pozice na venkově a dobyly další města v oblasti Centrální vrchoviny a v okolí Saigonu. Pomohly jim i narůstající ekonomické problémy armády jižního Vietnamu, které měly přímý vliv na její akceschopnost. Navíc hospodářská pomoc ze Spojených států se po odchodu z Indočíny neustále ztenčovala. Tragičnost celé situace nejvíce demonstrovaly ztráty jihovietnamské armády. Ty v roce 1974 činily 25 000 padlých mužů a 240 000 dezertérů!!!⁹⁴

V prosinci 1974 začaly první omezené útoky Vietnamské lidové armády na oblast Phuoc Binh a Dong Xoai. Jednalo se o málo významné provincie poblíž kambodžských hranic. Cílem bylo prověřit severovietnamské síly v přímé bitvě s armádou Republiky Vietnam a současně zjistit, jak budou na situaci reagovat Spojené státy. Armáda jižního Vietnamu bránila tyto provincie zcela nedostatečně a tak padly během tří týdnů. USA na toto porušení Pařížských dohod navíc vůbec neodpověděly. Nyní bylo zřejmé, že saigonská armáda není dostatečně silná, aby sama zvítězila v konfrontaci se severním sousedem, a současně se již nemůže spoléhat na další pomoc Američanů.

V této situaci politbyro Vietnamské strany práce rozhodlo o závěrečné ofenzivě, kterou naplánovalo na jaro roku 1975. První útok na počátku března

⁹² Gerald Rudolph Ford, Jr. (*14. července 1913 -26. prosince 2006) byl 38. prezidentem Spojených států amerických v letech 1974 - 1977. Je jediným prezidentem Spojených států, který se dostal do úřadu, aniž by byl zvolen jako prezident, či viceprezident. Poté, co v roce 1973 rezignoval na funkci viceprezidenta Spiro Agnew, byl Ford navržen Richardem Nixonem do této funkce a Kongresem byl schválen. Když v srpnu 1974 prezident Nixon rezignoval, získal Ford prezidentský úřad. Srv. [BRINKLEY](#), Douglas, *Gerald R. Ford*, New York, 2007.

⁹³ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 225.

⁹⁴ HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 235.

směřoval na Ban Me Thuot, největší město Centrální vrchoviny. To bránila 23. divize jihovietnamské armády, ale po týdnu těžkých bojů obklíčené město padlo. Nyní hrozilo, že jižní Vietnam bude rozdělen na dvě poloviny a část armády v severních provinciích uvízne v obklíčení. V tento okamžik učinil prezident Thieu nejhorší možné rozhodnutí. Nařídil, aby se armáda stáhla do přímořských oblastí a vybuodovala novou obrannou linii přibližně na třinácté rovnoběžce. Prakticky tím obětoval celý sever své země. Ústup armády z Centrální vrchoviny na jih a k pobřeží se však změnil v bezhlavý útěk. Všude vládl naprostý chaos a bojové jednotky se mísily s 200 000 civilistů, které také prchaly před komunistickou ofenzivou do velkých měst a Saigonu. Severovietnamská armáda tyto davy lidí systematicky ostřelovala a na silnicích zůstalo přes 100 000 mrtvých. Dne 26. března padlo staré císařské město Hue a 30. března pak Da Nang, poslední velké město na severu země, kde se nacházely v bezvýchodné situaci dva miliony uprchlíků.⁹⁵

Velící generál severovietnamské armády Tien Van Dung⁹⁶ zahájil 2. dubna závěrečnou operaci s charakteristickým názvem *Ho Či Min*, jejímž cílem bylo dobytí Saigonu. Všechny zaskočila rychlost, s jakou se severovietnamská armáda blížila k hlavnímu městu. Dne 10. dubna vystoupil prezident Ford v televizi s emotivním projevem, ve kterém žádal Kongres o schválení mimořádné vojenské pomoci ve výši 722 milionů dolarů pro jižní Vietnam, ale neuspěl. Veřejnost již byla konfliktem v Indočíně unavena a v parlamentu nebyla téměř žádná politická vůle pomoci bývalému spojenci. V dalším projevu 23. dubna na *Tulane University* pak Ford oznámil definitivní konec americké účasti ve Vietnamu.⁹⁷

Dne 21. dubna 1975 padl Xuan Loc a obrana Saigonu se zhroutila. Tentýž den prezident Thieu rezignoval a na jeho místo nastoupil dosavadní viceprezident Tran Van Huong. Ten ale odstoupil o šest dní později a do čela státu

⁹⁵ K závěrečné jarní ofenzivě severovietnamské armády v roce 1975 podrobněji srv. DAWSON, Alan, *55 Days: The Fall of South Vietnam*, New Jersey, 1977; CLARK, Dougan - FULGHUM, David et al., *The Fall of the South*, Boston, 1985.

⁹⁶ Podrobněji k této ofenzivě memoáry vietnamského generála: DUNG, Van, Tien, *Our Great Spring Victory: An Account of the Liberation of South Vietnam*, New York, 1977.

⁹⁷ HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008, s. 237.

se postavil generál Duong Van Minh, který již zemi vládl krátce po zavraždění Diema. Minh se snažil celou situaci zachránit tím, že přikázal posledním vojákům Spojených států okamžitě opustit Vietnam a současně se snažil dojednat příměří. Vítězící severovietnamská armáda nyní tuto nabídku již ale ignorovala. Dne 29. dubna 1975 bylo hlavní město obklíčeno a 30. dubna vojáci Vietnamské lidové armády vstoupili prakticky bez odporu do Saigonu. V poledne dorazili k prezidentskému paláci, kde zatkli celou vládu včetně prezidenta Minha, který poté vydal armádě jižního Vietnamu příkaz ke kapitulaci. Po třiceti letech bojů byl Vietnam sjednocen pod komunistickou nadvládou.⁹⁸ Důsledky této skutečnosti pociťují obyvatelé Vietnamu navzdory všem změnám, k nimž v rámci režimu došlo, dodnes.

⁹⁸ K pádu Saigonu a operaci *Ho Či Min* podrobněji srv. BUTLER, David, *The Fall of Saigon*, New York, 1985; TODD, Olivier, *Cruel April: The Fall of Saigon*, W. W. Norton & Company, 1990.

2. Filmy zabývající se tématem vietnamské války

2.1 Filmy o Vietnamu

Vietnamská válka byla filmaři zpracována snad ze všech možných úhlů pohledů. Vznikly rozsáhlé válečné eposy i komorní snímky, filmy, kterým dominují pompésní bojové scény i filmy odehrávající se prakticky v jedné místnosti. Některé snímky jsou typický produkt hollywoodských studií, jiné jsou prezentovány jako „nízkorozpočtové a nezávislé“. Můžeme mezi nimi najít drama s téměř detektivní zápletkou, komedii i muzikál. Jsou zde filmy, které vytvořili věhlasní tvůrci patřící dnes mezi legendy filmového světa, za jinými stojí lidé, kteří již dávno upadli v zapomnění. Řada filmů obdržela desítky nejrůznějších cen a dodnes přitahují pozornost diváků, jiné žádný větší úspěch nikdy nesklidily. V této části práce jsem se snažil představit alespoň ty nejdůležitější, které o Vietnamu vznikly.

Vlasy (Hair; 1979) jsou snad jediným muzikálem, který se zabývá tak závažným tématem, jakým je vietnamská válka.

Americký filmový muzikál má dlouhou tradici. Jedním z jeho prvních vrcholů byla padesátá léta dvacátého století, kdy se objevila celá řada vynikajících muzikálových režisérů. V roce 1952 to byli například Gene Kelly a Stanley Donen a jejich *Zpívání v dešti*. O rok dříve *Američan v Paříži* zfilmovaný Vincentem Minnellim. Stejný režisér stojí i za snímkem *Příběh tří lásek*, který byl natočen v roce 1953. Méně známý je muzikál *Deep in my heart* opět od Stanleyho Donena. V šedesátých letech vzniklo několik doslova legendárních filmů. Za všechny jmenujme *Funny girl* od Williama Wylera s oskarovou Barbrou Streisand a Omarem Sharifem v hlavních rolích, *West side story* režisérů Jeroma Robbinse a Roberta Wise s hudbou Leonarda Bernsteina, *Divotvorný hrnec* Francise Forda Coppoly s Fredem Astairem a Petulou Clark nebo pohádkovou *Sněhurku a tři mouly* Waltera Langa. Sedmdesátá léta znamenala obrovský boom pro tento žánr. Téměř každý rok vznikal snímek, který již dávno prověřil čas, a v kinech a televizích se uvádí do dnes. V roce 1972 natočil Bob Fosse *Kabaret* s Lizou

Minneli a Michaellem Yorkem, v roce 1973 byla zfilmován asi nejslavnější divadelní muzikál všech dob *Jesus Christ Superstar*, v roce 1977 Martin Scorsese režíroval neméně slavný *New York, New York*, a o rok později vznikla komerčně úspěšná *Pomáda*. Další dvě dekády ale znamenaly ústup klasických muzikálů z producerských plánů amerických filmových společností. Vznikly především animované snímky určené sice pro celou rodinu, ale bez větších uměleckých ambicí. Za všechny jmenujme například *Malou mořskou vílu*, *Krásku a zvíře*, *Lviho krále*, *Prince Egyptského* či *Aladina* většinou z produkce studia Walta Disneyho. Až začátek nového tisíciletí vrátil muzikály na výsluní filmového průmyslu i diváckého zájmu. Objevilo se několik mimořádně úspěšných komerčních snímků ověřených řadou cen včetně Oscarů. Již v roce 2000 vznikl v mezinárodní koproduci ojedinělý hudební snímek režiséra Larse von Triera *Tanec v temnotách*. O rok později jeden z nejzajímavějších muzikálů vůbec, postmoderní a na hraně kýče umně balancující *Moulin Rouge* Baze Luhrmanna. Následovalo šesti Oskary ověřené *Chicago* natočené podle slavného jazzového divadelního muzikálu z roku 1975 a *Fantom opery* uchvacující především nadčasovou Weberovou hudbou.⁹⁹

Těžiště filmu *Vlasy* se odehrává v New Yorku, kam z Oklahomy přijíždí mladý Claude Bukowski, aby jako dobrovolník vstoupil do americké armády ve Vietnamu. Bukowski se ale v Central Parku potká s partou hipíků, kterou vede nekonformní Berger, a kteří mají k právě probíhajícímu válečnému konfliktu opačný vztah. Pro mladého Američana, pocházejícího ze středoamerického zapadákovy, je to i první setkání s drogami a se zcela odlišnou kulturou, než jakou doposud znal. Bukowski se také zamiluje do Sheilly, dívky z místní bohaté rodiny. To vše přispívá k postupné změně jeho názorů a ústupu nadšeného vlastenectví. Hlavní zápleтка se odehrává v samém závěru filmu na americké výcvikové základně v Nevadě. Bukowski se chce potají zúčastnit pikniku s kamarády, kteří ho přijedou navštívit; aby mohl opustit základnu, prohodí se na několik hodin s Bergrem. Ten si nechá ostříhat dlouhé vlasy, symbol nezávislé osobnosti, a převlečený do vojenské uniformy zaujme Bukowského místo v kasárnách. Právě

⁹⁹ K americkým muzikálům podrobněji srv. PROSTĚJOVSKÝ, Michael, *Muzikál expres*, Brno, 2008.

v tuto chvíli ale jednotka dostává rozkaz k odletu do Vietnamu a zmatený a vyděšený Berger se proti své vůli dostává do války, proti které před tím vehementně protestoval. Vyvrcholením filmu je závěrečná scéna na vojenském hřbitově, kde před Bergerovým náhrobkem stojí jeho kamarádi společně s Claudem Bukwskim a zpívají jednu z ústředních melodií filmu *Let the Sunshine in*.

Snímek natočil v roce 1979 Miloš Forman¹⁰⁰. Původní muzikál vznikl již v roce 1967 a po téměř deseti letech vleklých sporů získal autorská práva k zfilmování právě český režisér. Formanovu tvorbu lze rozdělit do dvou rozdílných částí, filmy vytvořené v Československu a filmy americké. Pro filmy vzniklé v Československu je charakteristické ovlivnění italským neorealismem, jsou točeny ve skutečných reáliích, hlavní postavy často ztvárňují neherci a filmy se snaží nezkresleně odrážet realitu běžného života. Americké filmy Forman většinou vytvořil v klasickém stylu, kdy důraz je kladen na silný příběh, použity jsou především běžné filmové prostředky.

Vlasy se jakožto muzikál zcela vymykají z Formanovy filmografie. Muzikálová forma zpracování nemůže působit realisticky. Použitá hudební a taneční čísla nikdy nemohou být součástí běžného života a jejich začlenění do filmového formátu může působit až násilně. Forman si těchto rizik byl dobře vědom a snažil se vše sladit v přirozený celek. Sám se dle svých slov chtěl

¹⁰⁰ Miloš Forman se narodil v bývalém Československu v Čáslavi Anně Formanové a Rudolfu Formanovi. Jeho pravým otcem ale byl známý židovský architekt Otto Kohn. Dětství prožil částečně v Čáslavi a částečně ve Starých Splavech, kde Formanova matka provozovala penzion. Za války byli oba jeho rodiče zajati a zahynuli v koncentračních táborech. Po válce tak vyrůstal se svým bratrem u příbuzných a v poděbradské internátní škole, kterou navštěvoval s bratry Mašínovými či Václavem Havlem. Na pražské Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění vystudoval scenáristiku, ale od začátku své profesionální kariéry pracoval jako režisér. Hned jeho první filmy zaznamenaly mezinárodní úspěch. *Černý Petr* získal hlavní cenu na Mezinárodním filmovém festivalu v Locarnu, film *Hoří má panenko* byl nominován na Oscara. Hlavní část Formanovi filmařské kariéry se ale odehrávala v USA. Jeho první americký snímek *Taking off* sice získal první cenu poroty v Cannes, ale komerční úspěch svému tvůrci nepřinesl. Ten přišel až s jeho druhým filmem, kterým byl *Přelet nad kukaččím hnízdem*. Snímek získal pět Oscarů včetně ocenění za nejlepší film a nejlepší režii a patří dodnes do zlatého fondu světové kinematografie. Následovaly *Vlasy*, *Regtime* a asi nejúspěšnější Formanův film, osmi Oscary oceněný *Amadeus*. Po kritikou oslavovaném ale komerčně méně úspěšném *Valmontovi* se Forman vrátil na výsluní s kontroverzním snímkem *Lid versus Larry Flint*. Následoval *Muž na Měsíci* a v roce 2007 zatím poslední snímek, kterým jsou *Goyovy přízraky*. Srv. FORMAN, Miloš - NOVÁK, Jan: *Co já vám? aneb Co mám dělat, když je to pravda?, Autobiografie Miloše Formana*, Praha, 2007.

vyvarovat situací, kdy se z ničeho nic ozve hudba, a všechny postavy se bez varování dají do tance, jak to bylo obvyklé v amerických muzikálech padesátých a šedesátých let.

Ve *Vlasech* kromě Formanovy výborné režie vyniká především Ondříčkova invenční kamera. Miroslav Ondříček zde pracuje s velmi neobvyklými úhly snímání, časté jsou záběry z podhledů a k celkovému „spádu“ filmu přispívá i dynamický střih. Zejména závěrečné scény zachycující odlet Bergera do Vietnamu jsou nasnímány netradičně a podtrhují celkové umělecky působící vyznění filmu.

Ve snímku zaujmou kvalitní herecké výkony do té doby poměrně málo známých herců. John Savage, který ztvárnil Clauda Bukowského, rok před tím exceloval v *Lovci jelenů*, jiném vynikajícím filmu s vietnamskou tematikou. Později již obdobně významnou hereckou příležitost nedostal. Snad nejvýraznějším hercem na plátně je Treat Williams v roli Bergera. Díky jeho výkonu v tomto filmu jej později obsazovali Steven Spielberg, Sidney Lumet či Sergio Leone. V roli Sheily se objevila také do té doby prakticky neznámá Beverly D'Angelo. I pro ni byla role ve *Vlasech* vrcholem kariéry, v následujících letech se objevovala většinou již jen v nevýrazných rodinných komediích.¹⁰¹

Hudební složka patří v daném žánru mezi nejlepší a řada písní se uplatnila i samostatně. Autorem hudby je kanadský skladatel Galt MacDermot, který později složil hudbu k řadě spíše průměrných filmů. MacDermot napsal hudební část muzikálu v devětatřiceti letech, údajně během tří týdnů na libreto vytvořené mladými americkými herci a básníky Jamesem Radoem a Geromem Ragnim.¹⁰²

¹⁰¹ Z četných filmových titulů uvedme například *Bláznivá dovolená* (1983), *Bláznivá dovolená v Evropě* (1985), *Árie* (1987), *Dům veselých duchů* (1988), *Když má muž problémy* (1992), *Oko za oko* (1996), *Bláznivá dovolená v Las Vegas* (1997). Kromě toho Beverly D'Angelo natočila celou řadu televizních inscenací a seriálů. Krátce také byla životní partnerkou Miloše Formana.

¹⁰² James Rado (*23. 2. 1932 jako James Radomski) - herec, spisovatel a hudební skladatel. V divadelních inscenacích *Vlasů* pravidelně vytvářel postavu Clauda Bukowského. Později se svým bratrem Tedem Radem napsal také velmi úspěšný muzikál *Rainbow* a společně s Geromem Ragnim muzikál *Sun*. Gerome Ragni (*11. 9. 1935 - 10. 7. 1991) - herec, zpěvák, autor divadelních her. V divadelní inscenaci *Vlasy* v *Public Theatre* a v *Biltmore Theatre* ztvárnil postavu Bergera. Náročné muzikálové produkce vedly k rozpadu jeho manželství a zdravotním problémům. Později se dogmaticky upnul ke křesťanství a většinu svého jmění daroval *Black Panther Party*. Zemřel v 55 letech na rakovinu. Celoživotně spolupracoval s přítelem Jamesem

Světovou premiéru si *Vlasy* odbyly 17. října 1967 v newyorském *Public Theatre*¹⁰³ a již za šest měsíců se pro velký úspěch přesunuly na Broadway do *Biltmore Theatre*.¹⁰⁴ Zde se dočkaly téměř osmnácti set repríz. Necelých dvou tisíc repríz muzikál dosáhl také v *Shaftesbury Theatre*¹⁰⁵ v Londýně, ale hraný byl postupně v celém světě včetně České republiky.

Forman divadelní formu muzikálu viděl krátce po jeho vzniku v roce 1967, ale především pro neochotu autorů se mu podařilo získat autorská práva až o deset let později. Tvůrce muzikálu definitivně přesvědčil až oskarovým úspěchem filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem*. Forman si dobře uvědomoval, že na konci sedmdesátých let, kdy filmovou podobu muzikálu vytvářel, v americké společnosti již dávno opadla vlna zájmu o vietnamskou válku, pacifismus či o hnutí hippies, a proto se rozhodl vyznění filmu posunout, i přes počáteční odpor autorů, jiným směrem. Byla vybrána a rozpracována pouze jedna dějová linie divadelního příběhu. Vynecháno bylo několik původních písní, které nezapadaly do Formanovy filmové představy a místo nich MacDermot složil několik písní zcela nových.¹⁰⁶ I přes tyto změny se film svým tématem a zaměřením minul s aktuálním rozpoložením americké společnosti roku 1979.

Vlasy se zcela liší od běžných muzikálových schémat a to jak volbou tématu, tak filmovým zpracováním. Vlastní Formanovo režijní vedení je zásadně odlišné od běžné americké muzikálové produkce. Režisér kladl důraz na výraznou individualitu jednotlivých postav, hovorovou angličtinu, oslavu drog a celého hnutí hippies, jež na konci šedesátých let prožívalo svůj vrchol. Téma vietnamského konfliktu a odporu vůči němu zpracovávala již dříve řada režisérů, ale nikdy v muzikálové podobě. Film se sice trefil do silicích protestů americké veřejnosti proti vietnamské válce a divácky vděčné byly i scény pálení

Radoem. Kromě *Vlasů* spolu napsali muzikál *Sun*. S filmovou podobou *Vlasů*, tak jak ji vytvořil Miloš Forman, nikdy oba nesouhlasili. Srv. <http://www.hairthemusical.com/history.html>.

¹⁰³ Newyorské divadlo nacházející se na Dolním Manhattanu v oblasti nazývané *East Village*. Otevřeno bylo v roce 1967 a prvním zde uvedeným představením byla právě celosvětová premiéra *Vlasů*.

¹⁰⁴ *Biltmore Theatre*, dnes přejmenované na *Samuel J. Friedman Theatre*, se nachází v centru Manhattanu. Založeno bylo v roce 1925.

¹⁰⁵ Londýnské muzikálové divadlo nacházející se v oblasti *West End* na *Shaftesbury Avenue*. Otevřeno bylo v roce 1911. V letech 1968 – 1973 uvádělo britskou premiéru *Vlasů*.

¹⁰⁶ Srv. www.zkola.cz/zkedu/vyukovematerialy/default.aspx?page=getfile&id=9309.

povolávacích rozkazů či americké vlajky a svlékání herců na jevišti, ale ve své době komerčně neuspěl. Vzpoura květinových dětí, odpor k autoritám či pacifistické vyznění filmu by zřejmě měly úspěch v šedesátých letech ale v období nástupu Ronalda Regana do prezidentského úřadu dominovaly ve veřejném mínění zcela jiná témata. Film tak v době svého uvedení nemohl působit nijak aktuálně a současně časový odstup od zobrazovaných událostí byl příliš krátký na to, aby mohl působit jako nostalgická vzpomínka na „zlatá šedesátá“. To jsou zřejmě příčiny, proč se v době svého vzniku nesetkal s výrazným diváckým úspěchem. Později se ale jeho kvality staly neoddiskutovatelnými a dnes má snímek status kultovnosti.

Jakubův žebřík (Jacob's Ladder; 1990) je postmoderním thrillerem umně se pohybujícím na hranicích reality a fantazie. Režisér Adrian Lyne zde zachycuje problémy mladého intelektuála, který se po vážném zranění vrací z Vietnamu, a stále silněji se u něj objevují neobvyklé halucinace. Hlavní hrdina Jacob Singer si jen velmi obtížně dokáže vzpomenout na bitvu, ve které byla zničena jeho jednotka a v níž sám téměř zemřel. Po návratu do Ameriky se nedokáže vrátit ke své profesi profesora filosofie a uplatňuje se jako řadový zaměstnanec na poště. Během práce v ulicích New Yorku se stále častěji setkává s nejrůznějšími démony, má pocit neustálého pronásledování a život se pro něj stává jednou velkou paranoiou. V jeho psychice se neustále střetává přítomnost se vzpomínkami z Vietnamu a s dřívějším životem, kdy byl šťastně ženatý až do okamžiku úmrtí nejmladšího syna. Divák místy neví, které časové pásmo je skutečností a které fikcí, a co je realita a co jsou jen představy hlavního hrdiny. Jacob postupně dochází k poznání, že za psychickými problémy není pouze prodělaný válečný stres. Později se setkává s bývalými spolubojovníky, kteří mají identické problémy, a to jej utvrzuje v přesvědčení, že za vším jsou tajné lékařské armádní experimenty. Snaží se dozvědět pravdu, a proto si s několika kolegy najímá právníka. Brzy však zjišťuje, že ani právník, ani jeho podobně postižení

přátelé, se nechtějí v problematické kauze směřující až k vrchnímu velení v Pentagonu dále angažovat. Navíc někteří podobně postižení veteráni umírají při záhadných výbuších aut. Singerovo podezření se potvrzuje, když se setkává s chemikem, který ve Vietnamu připravoval drogy, jejichž účelem mělo být zvýšení bojové morálky vojáků. Droga nazvaná příznačně Žebřík však měla nečekané účinky a Američané pod jejím vlivem zabíjeli sami sebe. Singer si tak náhle uvědomuje, že mu zranění břicha nezpůsobil vietnamský protivník. Rozuzlení filmu je pak zcela v intencích absurdity celého příběhu. Singera, který prochází psychickou katarzí, nakonec spatřujeme mrtvého v polní nemocnici v den osudové bitvy. Vše, co ve filmu následovalo, se nyní jeví pouze jako předsmrtné vize hlavního hrdiny.

Režisérem neobvyklého snímku s hororovými prvky je Adrian Lyne.¹⁰⁷ Tento Brit zde zvolil netradiční formu vyprávění zejména v porovnání s jeho předchozími snímky. Po povrchních, ale komerčně velmi úspěšných opusech *Flashdance*, *Devět a půl týdne* a *Osudová přitažlivost*, přišel tento režisér s prvním závažným filmovým námětem. Nelze mu upřít, že Singerův příběh dokázal velmi slušně odvyprávět standardními filmovými prostředky, ale místy se přeci jen snaží diváka šokovat za každou cenu. Režisér navíc nedokázal udržet stabilní a pravidelný rytmus, děj je někdy příliš komplikovaný a občas sklouzává až k nudě. Předností je délka filmu, která nepřesáhla 110 minut a je zcela dostatečná pro zpracování tématu. Nutno ale uvést, že filmová kritika snímek přijala většinou pozitivně¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Adriane Lyne (*4. 3. 1941 v Peterborough v Anglii) se prosadil filmem *Flashdance*, později natáčel téměř výhradně erotické thrillery. Komerční úspěch měly především *9 a ½ týdne*, *Osudová přitažlivost*, *Neslušný návrh*, *Lolita* a *Nevěrná*. *Jakubův žebřík* je tak ojedinělou výjimkou, kdy se tento režisér pokusil vytvořit film zabývající se závažnějším tématem. Srv. KOBEL, Peter, *Smoke to Go With the Steam*, In: The New York Times, 5. May 2002; WLOSZCZYNA, Susan, *Director Adrian Lyne, faithful to sexual themes*, In: USA Today, 9. May 2002.

¹⁰⁸ MASLIN, Janet, *Movie Review - Jacob's Ladder - Review/Film; It's Scary, Yes, and Death Has a Role*, in: The New York Times, 2. November 1990; HOWE, Desson, *Jacob's Ladder*, in: Washington Post, 2. November 1990.

V hlavní roli můžeme spatřit amerického herce, scénáristu a režiséra Tima Robbinse¹⁰⁹. Tento nesmírně aktivní a všestranný umělec je přítomný prakticky v každém záběru a film tak doslova stojí a padá s jeho osobností. Ostatní role zde jsou daleko méně významné a diváka zaujme snad již jen exoticky působící Elizabeth Pena v roli Jezabel.

Film je pozoruhodný především neotřelým prolínáním skutečnosti a fikce. V hlavě hlavního hrdiny se neustále střetávají mlhavé a rozostřené vzpomínky na osudovou bitvu ve Vietnamu s příběhem jeho současného života. Ani zde však není pevně zakotven v realitě. Mnohdy není jasné, zda Jacob Singer žije život poštovního zaměstnance několik let po rozpadu manželství a tragickém úmrtí syna či zda se v tomto šťastném vztahu stále ještě nachází. Průvodcem na jeho cestě je přítelkyně a kolegyně z pošty Jezabel, která tvoří alespoň z počátku pevný bod v iracionálním světě Jacobových představ, ale postupně se sama stává stále více nereálnou postavou a nakonec se zařazuje přímo mezi Jacobovy „démony“. Klíčovým je Jacobův zážitek z Vietnamu. Jeho neschopnost uvědomit si, co se přesně v onen den stalo a jak byl zraněn, vede k jeho trvalé frustraci a posttraumatickému vietnamskému syndromu, tolik charakteristickému pro řadu válečných veteránů. Tušení, že za jeho psychickými a osobními problémy mohou být tajně podávané drogy, je pro něj zničující a vede k jeho odhodlání celou kauzu demaskovat a žádat vysvětlení po oficiálních armádních místech. Setkání

¹⁰⁹ Tim Robbins se narodil 16. října 1958 v Kalifornii v USA, vyrůstal však v New Yorku v katolické rodině. Dodnes hrál v několika desítkách filmů, kde ztvárnil malé i hlavní role. Poprvé na sebe upozornil menší rolí v divácky velmi úspěšném snímku *Top Gun*, ale definitivně se prosadil až v roce 1988 rolí nadhazovače Ebbyho Calvina "Nukea" LaLooshe ve sportovním filmu *Durhamští Býci*. Velmi úspěšná byla jeho spolupráce s režisérem Robertem Altmanem, který Robbinse obsadil do filmů *Hráč*, *Pret-a-porter* a *Prostřihy*. Další výrazné herecké příležitosti dostal ve filmech *Vykoupení z věznice Shawshank* či ve Spielbergově sci-fi dramatu *Válka světů*. Za svůj herecký výkon v Eastwoodově *Tajemné řece* získal Oscara. Od roku 1992 se Robbins věnuje také filmové režii. Jeho režijním i scénáristickým debutem byl velmi úspěšný a kritikou oceňovaný *Bob Roberts*. Vrcholem jeho režijní tvorby je zcela jistě psychologické drama *Mrtvý muž přichází* (nominace na Oscara za režii). Tim Robbins působí dlouhodobě také jako umělecký ředitel hereckého souboru *Actors' Gang*, pro který napsal a režíroval řadu her a s nímž za celou kariéru získal přes sto divadelních cen. Dále je majitelem filmové produkční společnosti *Havoc Inc.* Jeho dlouholetou životní partnerkou je herečka Susan Sarandonová. Podrobněji k Robinsonově filmové kariéře srv. ANKENY, Jason, *Tim Robbins*, in: The New York Times, 14. August 2010.

s chemikem, který se na výrobě stimulační látky podílel a vše tajně přizná, je pro něj sice nesmírně důležité, ale v žádném případě nevede k řešení stále se zhoršující situace. Film, který má poměrně složitou stavbu a místy působí značně nevyváženě, tak otvírá řadu témat. Spíše než vlastní utrpení v boji je zde prezentováno „utrpení“ vojáků spojené s návratem domů a jejich zařazení do běžného života. Jacob Singer není stigmatizován vážným zraněním, které prodělal, ale vědomím, že si není schopen uvědomit, jak se celá situace odehrála. Netrápí jej fyzická, ale především psychická bolest. Postupné poznání, že za celým incidentem není možná jen vietnamská ofenziva, je pro něj zdrcující. Dalším tématem předkládaným zde divákovi je potencionální možnost lékařských pokusů s psychostimulačními látkami na vlastních vojácích. Právě ty mohou stát za Jacobovými psychickými problémy. Trvalá nejistota a desorientace Singera a neschopnost či spíše nemožnost dopátrat se pravdy tvoří hlavní osu jeho příběhu. Výsledkem je kaleidoskopická mozaika reality, válečných vzpomínek a halucinogenních představ hlavního hrdiny. Zajímavá je také režisérova snaha dostat do příběhu biblický rozměr. Droga s názvem Žebřík a biblická jména hlavních hrdinů sice evokují „nejstarší příběh“, ale bližší paralela se zde přeci jen hledá velmi obtížně.

Romantický snímek *Příští rok ve stejnou dobu* (*Same Time, Next Year*; 1978) je filmovou adaptací klasické divadelní hry Bernarda Sladea, jenž ji původně napsal jako situační komedii založenou na vypointovaných dialogích dvou hlavních hrdinů. George Peters a Doris se potkají v malém pobřežním hotelu a náhodné setkání skončí společně strávenou nocí. Vzájemné okouzlení je tak velké, že se domluví na další schůzce přesně za rok ve stejném penzionu a od tohoto okamžiku se zde scházejí každoročně celých dvacet pět let, aby spolu strávili víkend. Oba však mají také své zákonné partnery, oba doma tři děti. Postupně můžeme sledovat vývoj jejich vztahu od zamilovaného poblouznění až po zralé porozumění. Mění se doba, styl oblékání, politická situace. A ačkoliv

kromě obou hlavních protagonistů prakticky žádná další postava již ve filmu nevystupuje, z jejich vzájemně vedené konverzace poznáváme jak osudy dalších členů jejich rodin, tak i proměny životních postojů hlavního páru. Při poslední schůzce George, který krátce před tím ovdověl, nabízí Doris manželství. Ta, ačkoliv zřejmě celý život na tuto nabídku čekala, již nyní odmítá a jejich vztah tak nadále zůstává v rovině celoživotního velmi blízkého přátelství.

Filmový scénář Bernarda Sladea¹¹⁰ je praktický shodný s jeho divadelní hrou. Autor se nijak nesnažil o výraznější posunutí příběhu filmovými prostředky, a film tak působí spíše jako divadelní hra zachycená kamerou. K tomuto dojmu přispívá i zvolená lokace, kdy prakticky vše se odehrává v jedné místnosti, jejíž interiéru zůstává po celou dobu téměř beze změny. Režie, která nijak výrazněji nezasahuje do celého příběhu, se ujal Robert Mulligan.

Postavy George a Doris ztvárnili v té době velmi populárního Alana Alda¹¹¹ a Ellen Burstyn¹¹². Především ona herecky dominuje celému snímku a

¹¹⁰ Bernard Slade se narodil 2. května 1930 v Kanadě v Ontariu a začínal jako herec. Později se ale prosadil především jako scénárista, dramatik a režisér. Jeho první divadelní hra, kterou napsal, je právě *Příští rok ve stejnou dobu*. Mezi jeho další hry, které jsou dnes běžně uváděny, patří např. *Romantická komedie*, *Zvláštní příležitosti*, *Pocta*, *Stará láska nerezaví* či volné pokračování jeho první hry *Ve stejnou dobu v jiném roce*. Mimořádně úspěšný byl Slade také jako autor televizních sitcomů a seriálů. Nejznámějšími jsou *Uhranutý* a *Láska na střeše*. Za svůj adaptovaný scénář k filmu *Příští rok ve stejnou dobu* byl Bernard Slade nominován na Oscara. <http://www.cmongethappy.com/interviews/bs/slade1.html>.

¹¹¹ Alan Alda se narodil 28. ledna 1936 v New Yorku jako Alphonso Joseph D'Abruzzo. Jeho rodiče působily jako kabaretní umělci a otec Robert Alda se prosadil i v Hollywoodu. Od něj převzal jeho syn umělecký pseudonym. Alda sice začínal jako divadelní herec, ale již v roce 1963 debutoval před filmovou kamerou. Většina filmů, ve kterých účinkoval v šedesátých letech (*To všechno odnes čas*, *Papírový lev*, *Neobyčejný námořník*, *Jenny*, *Pašerácká válka*), ale neměly výraznější komerční úspěch. Aldovu kariéru tak nastartovala až jeho nejpopulárnější role kapitána Pierce v televizním seriálu M.A.S.H. Seriál sice v prvním roce svého vysílání zcela propadl, ale později se dokázal postupně vyšplhat až na vrchol divácké popularity. Alda se v tomto projektu dokázal prosadit i jako scénárista a režisér a za své výkony získal celkem dvacetpět nominací na cenu Emmy. Stal se tak jediným člověkem, který získal toto ocenění jako herec, scénárista a režisér. Mezi nejúspěšnější filmy, ve kterých se představil jako herec, patří především snímky režírované Woody Allenem (*Zločiny a poklesky*, *Tajemná vražda na Manhattanu*, *Všichni říkají: Miluji tě*). Úspěch u kritiky měly také *Apartmá v Kalifornii*, *Město šilenců*, *Objekt mé touhy* a *Letec* (nominace na Oscara za vedlejší roli). Objevil se ale i v dalších televizních seriálech (*Čtyři roční období*, *Pohotovost*, *Západní křídlo*) a divadelních představeních (*Jakeovy ženy*, *Kumšt*, *Konkurenti*). Podrobněji k Aldově kariéře srv. ALDA, Alan, *Nikdy si nedávejte vycpat svého psa*, Praha, 2007; PROKOPOVÁ, Alena, *Alan Alda muž, který se nezdá*, in: *Cinema*, 1996, roč. 6, č. 12.

místy Aldu výrazně přehrává. Její výkon byl oceněn Zlatým Globem a nominací na Oscara.

Schůzky obou hlavních protagonistů můžeme sledovat v pravidelných pětiletých intervalech a právě při jedné z nich nám oba odhalí své politické postoje. Zatímco Doris zde prezentuje uvolněnou atmosféru hnutí hippies, George představuje konzervativní část americké veřejnosti. Předmětem sporu se mezi nimi stane vietnamská válka. Doris má výrazně pacifistické a protiválečné postoje, George hájí politiku tvrdé ruky vůči Vietnamcům. „K čemu máme bombu“, říká v rozčilení a teprve později se z pokračující hádky dovídáme, že jeho syn byl zabit ve Vietnamu. Uvedená scéna tvoří jeden z vrcholů filmu. V tomto dialogu se koncentruje frustrace rodičů, kteří ztratili děti ve válečném konfliktu, a bezmocnost George se zde transformuje do nenávisti k všemu vietnamskému. A ačkoliv předtím působil George zcela apoliticky, nyní se vehementně hlásí k republikánům a odhaluje svůj zcela nekompromisní postoj k válce.

Návrat domů (*Coming Home*; 1978) je jedním z filmů zabývajících se tématem návratu válečných veteránů do vlasti. Film byl oceněn třemi Oscary a získal další pět nominací. Hlavní hrdinka Sally, vdaná za kapitána námořnictva Boba Hydeho, zůstává doma sama, poté co je její manžel odeslán do Vietnamu. Stěhuje se do nového bytu na pláži, a aby zahнала nudu, začne pracovat jako

¹¹² Ellen Burstyn se narodila 7. prosince 1932 v Detroitu v USA jako Edna Rae Gillooly. V mládí poměrně dlouho působila jako modelka a tanečnice pod pseudonymem Keri Flynn a i na počátku své herecké kariéry používala pseudonymy (Erica Dean, Ellen McRae). Příjmení Burstyn získala až v roce 1964 po sňatku se svým třetím manželem hercem Neilem Burstynem. Výrazněji se prosadila v roce 1963 účinkováním v televizním seriálu *Doktoři*. Za své herectví byla celkem šestkrát nominována na Oscara. Získala jej v roce 1974 za roli ve snímku *Alice už tu nebydlí*. Mezi její nejúspěšnější filmy patří *Poslední filmové představení*, *Vymítač ďábla* a *Příští rok ve stejnou dobu*. Podrobněji srv. BURSTYN, Ellen, *Lessons in Becoming Myself*, New York, 2006.

dobrovolnice v místní nemocnici pro válečné veterány. Částečně ji k této práci přivedla přítelkyně Vi Munson, jejíž bratr Billy se z válečného konfliktu v jihovýchodní Asii vrátil s těžkým emocionálním traumatem, a je zde také hospitalizován. Sally v nemocnici potkává bývalého spolužáka Luka Martina, který se zde zotavuje z těžkého válečného zranění, v jehož důsledku je trvale upoután na invalidní vozík. Mezi Sally a Lukem začíná vznikat blízký vztah, který se dále prohlubuje po propuštění Luka z nemocnice. Oba těžce zasáhne sebevražda Billyho, který neunesl prožité psychické trauma. Smyslem Lukova života se pak stává boj proti válce a odvodu mladých Američanů. Situace obou milenců, kteří se sblížili navzdory Lukovu postižení i intimně, se komplikuje při náhlém návratu Sallyho manžela z války. Bob, který je v bitvě těžce raněn do nohy, brzy odhalí manželčinu nevěru. Ta se sice snaží jejich vztah zachránit, ale Bob, sám trpící posttraumatickým stresovým syndromem, situaci neunes. V závěru filmu jej můžeme spatřit, jak plave na otevřené moře s cílem spáchat sebevraždu. Sally je tak definitivně svobodná a může pokračovat její vztah s Lukem. V závěrečné scéně ji vidíme v obchodě, kde se za ní zavírají dveře se symbolickým nápisem „Lucky out“.

Režisérem filmu je Hal Ashby.¹¹³ Původně jej sice měl natáčet John Schlesinger, který s Jonem Voightem již dříve natočil legendárního *Půlnočního kovboje*, ale sám se této nabídky vzdal, protože téma vietnamských navrátilců bylo pro něj příliš odtazité. Ashby se příležitosti chopil skvěle a dokázal natočit intimní psychologické drama založené na milostném trojúhelníku, kde mezilidské vztahy jsou navíc determinovány prožitými válečnými traumaty. Hlavní postavy filmu sice jednají někdy neobvykle (Bobyho „odchod“ ze života plaváním na širý oceán), ale uvěřitelně a srozumitelně. Ashby dokázal velmi lidsky zpracovat téma trvalé invalidity hlavního hrdiny a citlivě otevřel otázku sexuálních problémů takto postižených lidí. Film má pravidelný rytmus, kterým dokáže udržet po celou

¹¹³ Hal Ashby (*2. 9. 1929 – 27. 12. 1988). Začínal jako střihač a v roce 1967 získal za stříh filmu *V žáru noci* dokonce Oscara. Poté již pokračoval ve filmové kariéře jako režisér. Mezi jeho neznámější filmy patří *Pan domácí*, *Harold a Maud*, *Poslední eskorta* a *Šampón*. Je podepsán také pod filmovým dokumentem *Let's Spend the Night Together* o turné *Rolling Stones* v roce 1981. V osmdesátých letech jeho kariéra upadala zejména vlivem drog a nezřízeného životního stylu. Zemřel ve věku 59 let na rakovinu slinivky. Srv. GLENN, Collins, *Hal Ashby, 59, an Oscar Winner Whose Films Included 'Shampoo'*, In: The New York Times, 28. December 1988.

dobu divákovu pozornost. Těží jak z vynikajících hereckých výkonů všech představitelů, tak i ze silného námětu výborně převedeného do filmové podoby. Celý snímek podbarvuje vhodně vybraná dobová hudba (*Rolling Stones*, *Beatles*, *Janis Joplin*, *Hendrix* a další), která tak přispívá k vytvoření atmosféry „zlatých šedesátých“.

Za vznikem filmu stála nově vzniklá produkční společnost Jane Fondové *IPC Films*. Fondová, která zde ztvárnila hlavní ženskou roli, chtěla již delší dobu zpracovat vietnamské téma. Inspirací jí byl její přítel z protiválečných demonstrací Ron Kovic. Tento ochrnutý válečný veterán je také autorem knižní autobiografie s názvem *Narozen 4. července*, kterou později do filmové podoby převedl Oliver Stone. Základní osu příběhu napsala spisovatelka Nancy Dowdová, která se s Fondovou znala již dříve z feministického hnutí. Zadání Fondové znělo, aby válka byla zobrazena očima manželky vojáka. Definitivní podobu pak scénáři vtiskli Waldo Salt a Robert C. Jones. Všechny, včetně herců a režiséra Ashbyho, spojovaly silné protivietnamské postoje a pacifistické názory.

Jane Fondová je nejen mimořádná herečka, ale podobně jako například Oliver Stone také výrazná politická aktivistka. Je jednou z hlavních představelek amerického feministického hnutí a celoživotně zastává levicové politické názory. Vehementně se prezentuje jako zarytá pacifistka. Její společenská angažovanost vyvrcholila právě v období vietnamského válečného konfliktu. Pravidelně se zúčastňovala protiválečných demonstrací a pochodů, diskutovala na univerzitách, navštěvovala americké vojenské základny v USA a v Tichomoří. Setkávala se nejen s podporou, ale i s odmítáním a s kritikou. Mimořádně kontroverzní byla její dvoutýdenní návštěva Severního Vietnamu v červenci 1972. Navštívila Hanoj, kde se nechala nešťastně vyfotografovat, jak sedí s komunistickými vojáky na protiletadlovém dělu. Tato fotka obletěla celý svět a vzbudila obrovský odpor především doma v USA¹¹⁴. Opakovaně se pak za tuto situaci omluvila a snažila se celou situaci vysvětlit. V autobiografii *Tak šel můj život* napsala: „Kdosi (nevím kdo) mě vede k protiletadlovému dělu a já si sedám, směju se a stále ještě tleskám. Nemá to nic společného s tím, kde sedím. Vůbec si neuvědomuji, kde to sedím. Zablýsknou fotoaparáty. Vstanu a teprve na zpáteční cestě k autu mi dojdou

¹¹⁴ ROBERTS, Laura, *Jane Fonda relives her protest days on the set of her new film*, In: The Daily Telegraph, 26. July 2010.

všechny souvislosti. Panebože, vždyť to bude vypadat, jako bych se pokoušela sestřelit americká letadla! ... Je možné, že to Vietnamci celé naplánovali. To se nikdy nedozvím... Tahle dvouminutová ztráta soudnosti mě bude pronásledovat až do konce života... Jsem si vědoma, že na té fotografii se na sedadle vietnamského protiletadlového děla nesměje a netleská pouhá bezejmenná americká občanka, ale privilegovaná dcera Henryho Fondy, která dělá dlouhý nos na zemi, jež jí ta privilegia poskytla... Poslední dva roky jsem spolupracovala s řadovými vojíny i s vietnamskými veterány, vystupovala jsem před stovkami tisíc mužů i žen na protiválečných demonstracích a říkala jim, že naši vojáci nejsou naším nepřítelem... A teď se svou vlastní hloupou chybou objevím na fotografii jako jejich nepřítel. Cítím velkou tíhu na srdci, které se nikdy nezbavím.“¹¹⁵

Podobně problematické bylo také setkání s uvězněnými americkými vojáky. Fondová sice přivezla jejich rodinám vzkazy a dopisy, ale zcela popírala jakákoliv podezření o mučení zajatých vojáků. A i když byly tyto praktiky jednoznačně potvrzeny Američany vracejícími se ze zajateckých táborů, důrazně proti nim vystoupila, nazvala je pokrytci a lháři a dodala: „Nebyli tam žádní muži mučení, nebyli tam žádní muži trpící hladem, nebyli tam žádní muži podstupující brainwashing.“ V roce 1973 pro *The New York Times* uvedla: „Jsem si jistá, že se objevily případy mučení... Ale piloti, kteří tvrdí, že se jednalo o politiku Vietnamců, a že se to dělo systematicky, lžou.“ Válečné zajatce dokonce nazvala „válečnými kariéristy a profesionálními zabijáky, kteří se snaží vypadat lepší, než jsou, ale ve skutečnosti to jsou podle zákona váleční zločinci“. Řada bývalých vojáků samozřejmě proti těmto tvrzením důrazně vystoupila a vystupuje dodnes. Ještě v roce 2005 ji u příležitosti představení autobiografie *My life so far* (u nás vyšla v roce 2006 pod názvem *Tak šel můj život*) v Kansas City plívl bývalý veterán Michael A. Smith na veřejnosti do tváře. Pro reportéry pak uvedl: „Je spousta veteránů, kteří by to také chtěli udělat. Ona nám plivala do tváře 37 let“.¹¹⁶ Později se Fondová vyjadřovala k izraelsko-palestinskému konfliktu, navštěvovala Izrael i okupovaná palestinská území. Její sympatie patří

¹¹⁵ FONDA, Jane, *Tak šel můj život*, Praha, 2006, s. 329-331.

¹¹⁶ K politické kariéře Jane Fondové podrobněji srv. HERSHBERGER, Mary, *Jane Fonda's War: A Political Biography of an Antiwar Icon*, New Press, 2005.

samozejmě Palestincům.¹¹⁷ Nepřekvapí ani její odpor proti americké invazi do Iráku. Dlouhodobě podporuje americké Indiány a černošské hnutí *Black Panthers*.

Návrat domů je herecky mimořádně zdařile obsazený. Hlavní role ztvárnili Jane Fondová¹¹⁸, Jon Voight a Bruce Dern, vedlejší pak Penelope Milfordová a Robert Carradine. Postavu paraplegického veterána Luka Martina se dlouho nedařilo obsadit. Mezi hlavní kandidáty na tuto roli patřili Al Pacino, Jack Nicholson a Sylvester Stallone, Jon Voight měl původně hrát manžela hlavní hrdinky kapitána Boba Hydeho. Těsně před začátkem natáčení jej ale režisér Ashby velmi šťastně přeobsadil do hlavní role invalidního Luka a jeho soka nakonec ztvárnil Bruce Dern, do té doby představitel sadistických a vysloveně negativních postav.

Ashbymu se podařilo natočit protiválečné drama bez jediné bojové scény. Silný milostný příběh o obyčejných lidech, do jejichž života zasáhne naprosto osudově válka. Film o mužích, kteří do ní odcházejí plni iluzí, ale návrat není spojen se slávou. Film o ženách, které hledají své místo v životě, poté co zůstaly osamoceny. Ashby se dokázal vyhnout srdcervoucím scénám, vztahovým klišé a zbytečnému sentimentu. Nesnaží se diváka rozplakat, tragické osudy hlavních představitelů prezentují umírněně, někdy až nezúčastněně. Luke Martin ztratil sice ve válce „své tělo“, iluze a chuť žít, ale v nemocnici v postavě Sally nachází opět smysl života. Bob odchází do války, aby mohl postoupit ve vojenské kariéře,

¹¹⁷MATAR, Nadia, *Jane in Jerusalem*, In: Jewish World Review, 23. December 2002.

¹¹⁸ Jane Fondová se narodila v New Yorku 21. 12. 1937 a pochází ze slavné herecké rodiny (otcem je herec Henry Fonda, její bratr Peter Fonda působí jako herec a režisér, její syn Troy Garity se také věnuje herectví). Její umělecký rozsah je velmi široký. Studovala hru na klavír a malířství, začínala jako velmi úspěšná modelka. Herecky debutovala v divadle po boku otce, ale k výraznějším filmovým rolím ji přivedl až její první manžel francouzský režisér Roger Vadim. Pravidelně ji obsazoval do svých filmů (*La ronde*, *Šťvanice*, *Barbarella*) kde využíval spíše její fyzické přednosti než herecké umění. Její první výrazná role a nominace na Oscara byla v Pollackově filmu *Koně se také střelají*. Další nominace ji přinesli role ve filmech *Julie*, *Čínský syndrom*, *Na zlatém jezeře* (zde hrála po boku svého otce, který Oscara získal) a *Příští ráno*. Nominace proměnila za účinkování ve snímcích *Klute* a *Návrat domů*. Celkem účinkovala ve více než čtyřiceti filmech. Kromě herectví se pilně věnuje aerobiku a propagaci zdravého životního stylu. O cvičení dosud natočila dvacet tří videodokumentů a prodala sedmnáct milionů kopií. Na toto téma napsala i řadu knih. Je autorkou několik autobiografií, poslední vyšla v roce 2011. Byla třikrát vdaná, v roce 2010 překonala rakovinu prsu. Podrobněji k herecké kariéře a osobnímu životu Jane Fondové srv. FONDA, Jane, *Tak šel můj život*, Praha, 2005.

ale místo toho ztrácí vše, co v životě měl a stává se tak nakonec nejtragičtější postavou celého příběhu. Sally je domácí bohatá panička, které se řízením osudu změní v ošetrovatelku raněných a nakonec musí balancovat mezi dvěma muži. Výhra i prohra se zde stírají, štěstí jednoho může znamenat tragédii pro druhé. Film nechává řadu otázek otevřených, nevnučuje divákovi jednoduchá a přímočará řešení, a právě v tom je jeho síla.

Křídla (Birdy; 1984) jsou filmem o válečném traumatu a vyrovnávání se s ním. Dva nejlepší kamarádi Al Columbato a Birdy se vrací z Vietnamu a oba si nesou těžká zranění. Al je zraněn fyzicky a má znetvořenou tvář, Birdy utrpěl duševní trauma a skončil v psychiatrické léčebně. Ze vzpomínek Ala se průběžně dovídáme, jak se jejich vztah vyvíjel před odchodem do války. Zatímco Ala vždy zajímal americký fotbal a děvčata, Birdy se stále více upínal k ptačímu světu. Choval kanárky, snažil se porozumět jejich řeči a byl fascinován letem ptáků. Sestrojoval modely, které jako ptáci létaly, vyráběl si obleky z ptačího peří, spal v ptačí voliére a nakonec se sám snažil s pomocí křídel létat. Postupně se vzdaloval realitě normálního života a vytvářel si vlastní izolovaný svět. Není tedy divu, že válečná zkušenost na něj měla zdrcující dopad. V léčebně se zcela uzavřel, přestal komunikovat a jeho nonverbální projevy připomínají pohyby ptáků. Al, který se z války vrací se spáleným obličejem po výbuchu miny, se snaží s ním navázat kontakt a využívá při tom především vzpomínek na společně prožité mládí. Těsně před tím, než musí psychiatrické oddělení opustit, se mu to podaří a Birdy konečně promluví. Film končí, jak Birdy při útěku z léčebny náhle skočí ze střechy. K překvapení Ala se ale nezabije. Konečně umí létat. *Křídla* získaly hlavní cenu poroty na filmovém festivalu v Cannes v roce 1985.

Alan Parker¹¹⁹ jako režisér kombinuje dvě dějové linie. Oba hrdiny můžeme sledovat v Alových vzpomínkách ve šťastném období před válkou a

¹¹⁹ Sir Alan Parker se narodil 14. února 1944 v Londýně a je považován za jednoho z nejuniverzálnějších filmových tvůrců. Natáčel drama, žánr noir, muzikály i gangsterky. Dlouho působil jako mimořádně úspěšný režisér televizních reklam, teprve později začal režimovat filmy. Je také scénárista, producent a příležitostný herec. Mezi nejvýznamnější filmy, které režíroval, patří *Půlnoční expres*, *Sláva*. *Pink Floyd: The Wall*, *Hořící Mississippi*, *Vítejte ve Wellville* a *Evita*.

v reálném čase v psychiatrické léčebně. Zejména prostředí léčebny je natočeno velmi sugestivně, a ačkoliv zde nejsou ponuré, úzké chodby, mříže ani sadistický personál, celá atmosféra je velmi temná a depresivní. Válka má v kontextu celého filmu jen druhořadou roli a jen zprostředkovaně ovlivňuje vztah obou mužů. Z tohoto důvodu krátké pasáže bojů, které mají za cíl divákovi ukázat, jak vznikla zranění obou hrdinů, působí až rušivě.

Parker dokázal mistrovsky využít kameramana Michaela Seresina. Zdálo by se, že pro film, jehož hlavní část se odehrává v psychiatrické léčebně, nebude kamera až tak zásadní. Seresin ale výborně pracuje se světlem a používá dlouhé záběry z neobvyklých úhlů pohledů. Několikrát situaci natáčí z ptačí perspektivy a s pohyblivou kamerou, a diváka tak dostává do podobné situace, v jaké se ocitá letící pták.

Herecky filmu dominují oba hlavní představitelé, kteří jsou prakticky trvale „na plátně“. Ostatní role zde mají jen minimální prostor a slouží pouze k dokreslení jednotlivých situací (Birdyho vztah k matce, která mu zakazuje chov kanárků, Alovi konflikty s otcem nebo s primářem léčebny). Jako Birdy se nám představuje Matthew Modine¹²⁰, v roli Al Columbata můžeme vidět Nicolase Cage¹²¹. Oba zde podávají nadstandardní výkony. Modine sice ztvárnil herecky

Za režii *Půlnočního expresu* byl nominován na Oscara. V roce 1995 mu byl královnou Alžbětou II udělen Řád britského impéria za přínos britskému filmovému průmyslu a získal šlechtický titul. Srv. KATZ, Ephraim, *The Film Encyclopedia*, Harper Collins, 1998; EMERY, Robert, *The Directors*, New York, 2003, str. 133-154.

¹²⁰ Matthew Modine se narodil 22. března 1959 v kalifornském městě Loma Linda jako nejmladší ze sedmi sourozenců. Studoval herectví v New Yorku, hrál v divadle i v televizi. Prvním filmem, kterým se výrazněji prosadil, byla *Paní Soffelová*. Z další je možné uvést např. *Mephiská krásko*, *Profesor odchází*, *Ostrov hrdlořezů* nebo *Stíny minulosti*. Hlavní roli ztvárnil také v *Olověné vestě*, dalším filmu s vietnamskou tematikou. K jeho filmové kariéře srv. <http://thehollywoodinterview.blogspot.cz/2009/10/matthew-modine-hollywood-interview>.

¹²¹ Nicolas Cage se narodil 7. ledna 1964 v Long Beach v Kalifornii jako Nicholas Kim Coppola. Jeho otcem je August Floyd Coppola, významný profesor literatury a spisovatel, strýcem Francis Ford Coppola, jeden z nejlepších současných amerických režisérů. Má dva bratry, kteří jsou také umělecky činní. Christopher působí jako režisér, Marc pracuje v rozhlasu. Sestřenicí je Sofia Coppola, scénáristka a úspěšná režisérka. Od svého druhého filmu používá umělecký pseudonym Cage, aby se vyhnul protekci, protože příjmení Coppola všem ihned asociuje jeho strýce. Doposud hrál ve více než šedesáti snímcích a je známý obrovským hereckým rozptylem. Vystupuje jak v populárních akčních thrillerech, tak v nízkorozpočtových filmech s uměleckými ambicemi. Mezi nejznámější patří *Zmatky v Arizoně*, *Pod vlivem úplňku*, *Zběsilost v srdci*, *Skála*, *Con Air*, *Tváří v tvář*, *Město andělů*, *Hadí oči*, *Počítání mrtvých*, *Kód Navajo*, *World Trade Centre*, *Obchodník se smrtí*, *Ghost Rider*. Za roli v dramatu *Adaptace* byl nominován na Oscara.

vděčnější postavu, ale jeho Birdy v léčebně přesto působí místy stereotypně a málo uvěřitelně. Daleko lepší je ve scénách před válkou jako plachý, uzavřený mladík, který se pomalu proměňuje v ptáčníka. Cage vnáší do filmu energii a diváka zaujme rozhodně více. Výborně hraje i s obličejem překrytým obvazy, působí sebejistě a po celou dobu na sebe strhává pozornost. Pro oba to byl jeden z prvních filmů a úspěch *Křidel* oběma doslova nastartoval hereckou kariéru. Především Cage zde ukázal, jak velkým hercem se v budoucnu stane.

Křídla jsou netradiční psychologické drama o hlubokém přátelství, které nerozbila ani válka. Bezstarostný svět mládí náhle končí a oba muži se ocitají v situaci, kdy mají jen sami sebe. Birdyho stav se jeví zdánlivě horší a těžší, ale ve skutečnosti to takto vnímá jen jeho okolí. Birdy sám je uzavřený ve vlastním ptačím světě, kde bolest ani smutek zřejmě nemají místo. Al je sice schopen žít normální samostatný život, ale plně si uvědomuje zoufalost své osobní situace. Po návratu domů nemá žádné přátele, již dávno se odcizil rodině a trápí jej znetvořený obličej. Zdá se, že je to Birdy, kdo potřebuje Ala, ve skutečnosti je vše ale naopak. Pro Ala znamená Birdy jediný pevný bod, který jej spojuje s dřívějším životem, a jeho uzdravení jediná naděje pro vlastní budoucnost.

Narozen 4. července (*Born on The Fourth of July*; 1989) je dalším filmem režiséra Olivera Stonea zabývající se tématem vietnamské války a jejích následků. Film je založený na pravdivém příběhu Rona Kovice, vojáka, který byl ve válce těžce raněn a ochrnul na dolní polovinu těla. Předlohou k filmu byla Kovicova autobiografická kniha *Narozen 4. července* a Kovic sám se podílel i na scénáři. Celková délka filmu 140 minut je až nadbytečná vzhledem k tomu, že snímek nemá nijak výraznou dějovou linii a je spíše psychologickou sondou do duše a mysli člověka, kterému těžké zranění zcela změnilo život. Na začátku vidíme Kovicovo šťastné dětství, rodinné zázemí i první lásky. V devatenácti letech se

Získal jej v roce 1996 za ztvárnění alkoholika ve filmu *Leaving Las Vegas*. K jeho herecké kariéře podrobněji srv. NADEN, Corine - BLUE, Rose, *Nicolas Cage*, Lucent Books, 2003.

pod vlivem Kennedyho televizních projevů a s vlasteneckým nadšením dobrovolně přihlásil do armády a odešel bojovat do Vietnamské války. Zde jej zasáhly dvě osudové události. Omylem zastřelil vojáka ze své jednotky a o několik měsíců později byl těžce raněn a stal se paraplegikem. Po návratu z Vietnamu sledujeme proces uzdravování v otřesných podmínkách vojenské nemocnice a poté snahu zařadit se zpět do normálního života. Kovic má sice podporu rodiny i přátel, ale zcela je zaskočila změna veřejného mínění, která se mezi tím v Americe udála. On sám má sice pocit, že jeho oběť nebyla zbytečná, že bylo správné bojovat za svou vlast, stále více se ale ozývají hlasy volající po odchodu Američanů z Vietnamu a poukazující na zbytečnost celého konfliktu. Mezi odpůrce Vietnamské války patří jak vlastní bratr, tak i bývalá láska. Na Kovice doléhají další problémy, není schopen nalézt smysl existence, uvědomuje si vlastní sexuální deficit, propadá depresím, které řeší alkoholem. Signifikanční pro celou situaci je jeho výlet do Mexika, kde se setkává s řadou dalších, podobně postižených veteránů. Zde však díky dolarům může alespoň na chvíli zapomenout na tristní situaci, které je vystaven doma. Po návratu se poprvé zúčastní protiválečné demonstrace a je svědkem agresivity policistů. Postupně přehodnocuje životní zásady, kterým dosud věřil a stává se z něj zarytý protiválečný aktivista. Konec filmu jej zachycuje na sjezdu Demokratů. Nikoliv jako nechtěného demonstranta, který se jako dříve snaží násilím dostat dovnitř, bojuje s policií a brání se zatčení, ale jako oficiálně pozvanou celebritu poskytující rozhovory televizním stanicím a oslovující celý národ.

Režisérem filmu *Narozen 4. července* je Oliver Stone, který si za tento snímek odnesl Oscara za režii. Stone zcela určitě odvedl profesionální, filmařský výkon. Snímek je sice rozdělen na dvě části (před válkou a po válce), ale celkově působí kompaktním dojmem. Hlavní osu příběhu tvoří Kovicův přerod z vlastence nadšeně bojujícího ve Vietnamu, v pacifistu, jehož jediným smyslem života je bojovat proti válce. Stone Kovice vystavuje do nejrůznějších, často mezních situací a tím se snaží divákovi odhalit „logiku“ této vnitřní proměny. Mnohdy ale scény působí násilně a nevěrohodně. Například nadšené přijetí Kovice jako válečného hrdiny oceněného purpurovým srdcem v rodném městě, kde se poté ztrapní na tribuně, protože neví, jak má obhájit svou účast ve válce. Obdobně nepřírozená je i hádka v baru s veteránem z druhé světové, která vyznívá tak, že

americká válka v Tichomoří a boje na Ivodžimě byly vlastně omyl podobný Vietnamu. Oliver Stone politické názory hlavního hrdiny (které jsou pravděpodobně totožné s jeho vlastními) prezentuje až příliš násilně. To je, dle mého názoru, hlavní slabina filmu. Nejsilnější jsou naopak „civilní“ pasáže odhalující problémy paraplegika v každodenním životě - scény z nemocnice, kde běhají krysy po podlaze, Kovicovy deprese způsobené vědomím, že nikdy nebude mít normální sexuální život, hádky s matkou a otcem, kdy hledá viníka své osobní situace nebo jen běžné obtíže se schody.

Kameramanem byl jako u většiny Stoneových filmů Robert Richardson. Diváka ihned zaujme dvojí styl snímání, který je ve filmu snadno detekovatelný. Pokud Richardson filmuje Kovicův civilní život, scény jsou natočeny klasickým způsobem. Zcela jinak ale pojal natáčení demonstrací a válečných sekvencí. Zde kamera neustále „těká“ z postavy na postavu, není zde jediný delší záběr a vše má zřejmě působit dokumentárním dojmem. Výsledek je ale až iritující a obtěžující.

Hlavní roli Rona Kovice ztvárnil přesvědčivě Tom Cruise.¹²² Vzhledem k tomu, že se jedná o autobiografický snímek, je jeho podíl na filmu zcela zásadní. Cruisovi se podařilo velmi slušně předvést psychologický vývoj postavy od naivního, nadšeného mladíka odcházejícího do války jako do nějakého dobrodružství, až po fyzicky zničeného muže utápějící vztek v alkoholu. V závěru filmu ho můžeme vidět jako sebevědomého aktivistu s navraceným sebevědomím a neochvějnými politickými názory. Zejména ve druhé polovině filmu Cruise trochu přehrává a některé scény (hádky s rodiči, demonstrace) působí v jeho podání trochu afektovaně, ale k vůdci protiválečných demonstrací tento povahový rys do určité míry patří. Z dalších herců, kteří se ve filmu objeví, zaujme Willem Dafoe jako alkoholem a drogami zdevastovaný invalidní veterán Charlie, se kterým se Kovic potká v Mexiku. Defoe, který hrál i v dalším Stoneově válečném

¹²² Tom Cruise se narodil jako Thomas Cruise Mapother IV. 3. července 1962 v New Yorku. Působí především jako herec, ale také jako scénárista, producent a režisér. Po několika drobných rolích zaujal ve filmu *Rizikantní podnik*. Opravdovým průlomem pro něj byl až snímek z leteckého prostředí *Top Gun* v roce 1986. V osmdesátých letech exceloval v seriózních snímcích ceněných diváky i kritikou (*Barva peněz*, *Rain man*, *Mladé pušky*, *Narozen 4. července*). Následovaly filmy spíše komerčně než umělecky úspěšné. Hlavní role hrál ve snímcích *Bouřlivé dny*, *Navždy a daleko*, *Pár správných chlapů*, *Firma*, *Interview s upírem*, *Mission: Imposible*, *Mission: Imposible II*, *Minority Report*, *Collateral* a *Válka světů*. Velmi ceněné byly *Eyes wide shut* a *Magnolia*. Dvakrát byl nominován na Oscara. Srv. MORTON, Andrew, *Tom Cruise, an unauthorized biography*, New York, 2008.

filmu *Četa*, podává jako obvykle vynikající výkon a ve společných scénách Cruise přehrává. Bohužel prostor pro jeho postavu je velmi omezený.

Autoři scénáře Ron Kovic a Oliver Stone získali za svůj počín Oscara. Scénář vychází z Kovicovi autobiografie, kterou napsal v Santa Monice v Kalifornii v roce 1974 během necelých dvou měsíců. Scénář předlohu velmi věrně kopíruje, Stone pouze připsal některé scény a postavy k oživení děje. Fikcí je Kovicova přítelkyně Donna, která ho ve filmu přivedla na první demonstraci. Ve skutečnosti se také nikdy neodehrálo setkání Kovice s rodiči vojáka, jehož omylem zastřelil ve Vietnamu. Tuto velmi emotivní scénu přidal Stone, aby mohl ukázat Kovicův vnitřní vývoj od vojáka nepochybujícího o válce až po invalidního veterána litujícího svých předešlých činů.¹²³

Oliver Stone jako ve většině filmů, které během života natočil, odhaluje i zde své levicové politické názory. Vietnamský konflikt prezentuje velmi černobíle a jednostranně. Pravda je vždy na straně protiválečných demonstrantů a zlí jsou jen zasahující policisté. Válka ve Vietnamu je v očích Stonea zcela zbytečná, nesmyslná a vláda, která ji obhazuje, jednoznačně všem lže. Nebezpečí komunismu pro demokratický svět je jen propaganda a ve Vietnamu stojí proti americkým vojákům obyčejní vesničané. Stone cílí svůj film poněkud vypočítavě především na domácí publikum. Příběh vojáka, který při službě vlasti ochrne, ale nevzdá se, a naopak, stane se i přes svůj handicap mezinárodně známým pacifistou přímo volá po ocenění Americkou filmovou akademií. Opět se ukazuje, že natočit politicky angažovaný film tak, aby nepůsobil alespoň v některých pasážích trapně, je nesmírně obtížné.

Tábor tygrů (*Tigerland*; 2000) je protiválečné drama, které se prakticky celé odehrává ve výcvikových táborech americké armády. Osou poměrně jednoduchého příběhu je příprava vojáků na odchod do Vietnamu v roce 1971. Mezi branci se nachází také vojín Roland Bozz, který se od samého začátku staví do opozice vůči všem velitelům, ale i vůči některým dalším příslušníkům vlastní

¹²³ KOVIC, Ron, *Born on the fourth of july*, New York, 1976.

čety. Neustále provokuje, zlehčuje výcvik a několika kolegům pomůže podvodně uniknout z armády. Sám se prezentuje jako zarytý pacifista, který nemá žádný zájem bojovat ve vietnamské válce. Odmítavým postojem si znepřátelí velící důstojníky i některé řadové vojáky, kteří ho postupně začnou nenávidět. Jeho hlavním protivníkem se stává sadistický a psychopatický Wilson, který se ho na střelnici dokonce pokusí zabít. Nezdaří se mu to jen proto, že se mu v kritické chvíli zasekne náboj v hlavní pistole. Velitelem je ihned odeslán pryč a nemá se již nikdy v budoucnu potkat s muži z této jednotky. Výcvik vrcholí přesunem oddílu do uzavřeného Tábora tygrů, který je vyhlášený krutými podmínkami imitujícími vietnamskou džungli. Jednotka se dostává pod obrovský tlak a většina vojáků se v této chvíli semkne kolem drzého Bozze, který se ukáže být přirozenou vůdčí osobností. Při jednom z fňgovaných střetnutí s další cvičicí jednotkou se nečekaně objeví Wilson, který dá průchod všem svým nahromaděným frustracím. V přestřelce slepými náboji začne používat skutečné střelivo a snaží se zabít především Bozze. Ten v nastalém zmatku úmyslně zraní kamaráda, aby mu pomohl dostat se do vytouženého civilu. Wilson je nakonec přemožen, odzbrojen a postaven před válečný soud. Bozz, který po celou dobu bojoval svým sarkasmem a drzostí proti armádě, odchází jako úspěšný velitel do Vietnamu.

Režie filmu se ujal jeden z nekontroverznějších filmových režisérů současné Ameriky Joel Schumacher.¹²⁴ Ten zde vsadil na přímočaré filmové prostředky, které odpovídají na americké poměry nízkému rozpočtu (přibližně deset milionů dolarů). Vše je nasnímáno téměř dokumentární, jednoduchou kamerou, která zejména ve scénách z bojového výcviku a při rvačkách vojáků působí až surově a rozostřeně. Výsledek je velmi sugestivní a minimalistický.

¹²⁴ Joel Schumacher (*29. srpna 1939 v New Yorku) je americký režisér, scénárista, producent a vystudovaný kostýmní návrhář. Vytvořil filmové kostýmy pro filmy Woodyho Allena *Spáč* a *Interiéry* a napsal scénáře k několika nepříliš úspěšným filmům. Od začátku kariéry se ale snažil prosadit především jako režisér. Po řadě velmi průměrných snímků se prosadil až filmy *Ztracení chlapi* a *Hráči se smrtí*. Skutečným průlomem pak byl *Volný pád* s Michaelem Douglasem v hlavní roli. Naprostým fiaskem skončili volná pokračování příběhů o Batmanovi hollywoodské velkofilmy *Batman navždy* a *Batman a Robin*. Na výsluní se vrátil až thriller *8 MM* a *Telefonní budka*. Zde potvrdil svoji celoživotní pověst tvůrce, kterému se nedaří uspět s nákladnými filmovými produkcemi, ale naopak výrazně boduje v nízkorozpočtových filmech. Srv. WEINRAUB, Bernard, *With 'Falling Down,' Director Savors A New Success*, In: The New York Times, 3. March 1993.

Vojína Bozze zde ztvárnil rodák z Dublinu Collin Farrell.¹²⁵ Tento irský herec disponuje i přes své mládí nezpochybnitelným charismatem a po celou dobu trvání filmu na sebe strhává veškerou divákovu pozornost. Jeho výkon patří k největším devizám filmu a především díky němu se dá na jinak průměrný film dívat.

Tábor tygrů má jednoduchý, nekomplikovaný děj téměř bez zajímavější zápletky. Hlavní myšlenkou má být zobrazení jedince, který se snaží bránit proti armádní mašinerii. Roland Bozz odolává výcvikové buzeraci na odiv stavěnou arogancí a ignorací nejrůznějších předpisů a nařízení a ve všech okamžicích se snaží zůstat člověkem. Využívá k tomu nadprůměrnou inteligenci i osobní fyzické předpoklady. Řada vojáků však extrémnímu psychickému tlaku podléhá a jedinou nadějí v této situaci je pro ně veliteli zatracovaný Bozz. Nelze se zde ubránit srovnání s Kubrickovou *Olověnou vestou*, přesněji řečeno s její první polovinou. Zde také můžeme sledovat osudy a charaktery vojáků měnící se pod talkem extrémního výcviku. Kubrickův film však působí daleko opravdověji a diváka drží neustále v napětí. To se o *Táboru tygrů* říct bohužel nedá. Ten místy sklouzává k nudě a celý příběh je až nepřírozeně vykonstruovaný.

Lovec jelenů (*The Deer Hunter*; 1978). Tato tříhodinová filmová freska mapuje osudy tří přátel v období vietnamské války. Michael, Steven a Nick pracují jako oceláři v malém městě v Pensylvánii. Volný čas tráví po hospodách a v horách na lovu jelenů. Všichni tři jsou příslušníci ruské imigrantské komunity a všichni tři jsou také současně povoláni do vietnamské války. Těsně před tím, než narukují, se Steven žení se svojí těhotnou přítelkyní. Obrovská pravoslavná svatba

¹²⁵ Colin James Farrell se narodil 31. května 1976 do irské katolické rodiny. Debutoval v několika seriálech a poprvé na sebe upozornil ve *Válečné zóně* režírované anglickým hercem Timem Rothem. Skutečným průlomem byl ale pro něj právě *Tábor tygrů*. Samotný film sice nezaznamenal větší úspěch, Farrell ale za herecký výkon získal cenu bostonských kritiků. Doslova zazářil v *Hartově válce* vedle Bruce Willice, v *Minority Report* Stevena Spielberga a především v dalším snímku režiséra Schumachera *Telefonní budka*. Vrcholem kariéry pro něj byla hlavní role ve Stoneově *Alexandru Velikém*. Dnes patří mezi neobsazovanější herce Hollywoodu. Srv. <http://www.filmreference.com/film/28/Colin-Farrell.html>; FRENCH, Philip, *It's For You*, In: The Observer, 20. April 2003.

se stane zároveň večírkem na rozloučenou, na němž se Nick zasnoubí s Lindou, která ho již dlouho miluje. Ve Vietnamu se přátelé ocitají v zajetí, kde jsou krutě fyzicky i psychicky týráni a mimo jiné musí spolu s ostatními zajatci hrát ruskou ruletu s nabitým revolverem. Vše graduje v okamžiku, kdy jsou v této hře o život postaveni proti sobě. Psychicky nejodolnějšímu Michaelovi se podaří postřílet vězněte a zorganizovat útek. Při něm se Steven těžce zraní, když si při pádu do vody zláme obě nohy. Michael se po zotavení vrací domů, kde se zdánlivě nic nezměnilo, přesto je vše jinak. Stevenova manželka se zhroutila poté, co se Steven vrátil s amputovanými nohama a uzavřel se v sanatoriu. Nick je dlouhodobě nezvěstný a Linda již ztratila víru v jeho návrat. Na Nicka při tom zanechaly hrůzy prožité v zajetí obrovské následky. Zcela ztratil vlastní identitu a zůstal v Saigonu, kde zabřednul do tajných sázek o vlastní život. Dále zde hraje ruskou ruletu, tentokrát však dobrovolně a o peníze. V této bezvýchodné situaci se Michael vrací do Vietnamu, aby se pokusil odsud odvézt svého nejlepšího přítele. Podaří se mu jej v nočních podnicích nalézt, ale Nick jej již vůbec nepoznává. Aby mu připomněl dřívější život, přihlásí se proti němu do rulety. Snaží se tímto zoufalým činem vzbudit vzpomínky na společné utrpení ve vietnamském zajetí. Nick jej nakonec pozná, ale než si vše plně uvědomí, zmáčkne spoušť. Tentokrát však „hru o vše“ prohrává.

Pro režiséra Michaela Cimino¹²⁶ se jednalo o druhý celovečerní film a zároveň o *opus magnum* jeho filmové tvorby. *Lovec jelenů* získal pět Oscarů včetně ocenění za nejlepší film a nejlepší režii. Z dnešního pohledu film trpí nadměrnou délkou a zdlouhavým stylem vyprávění. Velmi rozvrklá je zejména úvodní pasáž, která divákovi představuje všechny tři hlavní hrdiny a jejich vzájemný vztah doma v Americe. Především Stevenova svatba je nekonečně

¹²⁶ Michael Cimino se narodil pravděpodobně 3. února 1939 v New Yorku. V ojedinělých rozhovorech, které poskytl, uvádí různá data svého narození většinou tak, aby působil mladším dojmem. Jeho druhý film *Lovec jelenů* sklidil nadšené kritiky a byl nominován na devět Oscarů. Znamenal však zcela ojedinělý úspěch jeho filmařské kariéry. Již následující *Nebeská brána* skončila naprostým fiaskem. Cimino několika násobně překročil rozpočet a film stál tehdy neuvěřitelných 44 milionů dolarů. Vydělal však pouhých 3,5 milionu a stal se tak jedním z největších propadáků v dějinách americké kinematografie. Nezájmem skončily i *Rok draka*, *Sicilián* a *Hodiny zoufalství*. Jeho poslední film z roku 1996 *Jít za sluncem* vydělal pouhých 21 tisíc dolarů. Od té doby již Cimino filmy netočí. Nyní žije ve Francii a stal se z něj úspěšný autor literárních románů. Jeho současníci jej charakterizují jako velmi megalomanskou osobnost. Srv. BLISS, Michael, *Martin Scorsese & Michael Cimino*, Metuchen, 1985; BISKIND, Peter, *Bezstarostní jezdci, zuřící býci*, Praha, 2012, s. 335, 359, 377, 386-387.

dlouhá a místy až unavuje. Na druhou stranu se Ciminovi díky této rozvlácnosti podařilo detailně vykreslit charaktery všech tří hlavní hrdinů a jejich proměnu po prodělaném vietnamském traumatu.

Mimořádně zdařilé je herecké obsazení filmu. V hlavních rolích doslova zazářili Robert De Niro¹²⁷ jako Michael, John Savage jako Steven a Christofer Walken jako Nick. V roli Nickovy snoubenky Lindy můžeme vidět mladou Meryl Streepovou, pro kterou to byla první výrazná role oceněná nominací na Oscara. Jednoho z dalších kamarádů doma v Pensylvánii ztvárnil John Cazale.¹²⁸

Lovec jelenů dodnes udivuje komplexností, jakou zobrazuje téma vietnamské války. Ukazuje obyčejné americké dělníky z malého města, které spojuje přátelství a láska k lovu. Odcházejí do Vietnamu téměř až bezstarostně, nebezpečí války si vůbec neuvědomují. Hrůzy prožité v zajetí je ale zcela změnil. Návrat do společnosti zvládne jen s velkými obtížemi Michael, i ten má ale problémy navázat na dřívější život. Cimini vše vypráví z pohledu jedince a jeho osobní zkušenosti s válkou, a na rozdíl od jiných režisérů, film zcela oprostil od politického rozměru. Proč a zač se ve Vietnamu bojuje, hlavní hrdinové vůbec neřeší, důležité je jen přežít. Kritici filmu vždy vyčítali velmi zjednodušující

¹²⁷ Robert De Niro (*17. srpna 1943 v New Yorku) patří mezi neuznávanější americké herce. Celkem sedmkrát byl nominován na Oscara a dvakrát jej získal. Největší význam pro jeho filmovou kariéru měla spolupráce s režisérem Martinem Scorsesem. Prvním společným filmem byly *Špinavé ulice*, nejslavnější jsou pak *Taxikář*, *New York, New York*, *Král komedie*, *Mafiáni*, *Casino* a především *Zuřící býk*. Z mnoha dalších slavných filmů je možno uvést *Tenkrát v Americe* Sergio Leona, Coppolův *Kmotr 2* či *Neúplatní* Briana de Palmy. Prosadil se i jako režisér a producent. Je zastáncem Stanislavského metody herectví a na každou roli se velmi dlouho a pečlivě připravuje. K životu tohoto velmi pracovitého herce podrobněji srv. BAXTER, John, *De Niro: A Biography*, New York, 2002.

¹²⁸ John Cazale (*12. srpna 1935 – 12. března 1978) byl americký filmový a divadelní herec italského původu. Za svou krátkou uměleckou kariéru hrál pouze v pěti filmech (*Kmotr*, *Rozhovor*, *Kmotr II*, *Psí odpoledne* a *Lovec jelenů*). Ve filmu *Kmotr III*, který vznikl až dvanáct let po jeho smrti, byly použity archivní záběry s tímto hercem. Všechny filmy, ve kterých hrál, byly nominovány na Oscara včetně posmrtného *Kmotra III*. Za nejlepší film jej obdržely *Rozhovor*, *Psí odpoledne* a *Lovec jelenů*. Při natáčení *Lovce jelenů*, kde hrál společně se svou snoubenkou Meryl Streepovou, onemocněl rakovinou kostí. Studio s ním proto chtělo ihned ukončit spolupráci, ale na nátlak Streepové, která pohrozila odchodem z tohoto filmu, mohl Cazale zůstat. Všechny scény s tímto hercem ale musel Cimino natočit jako první. John Cazale zemřel ještě před dokončením *Lovce jelenů* a svůj poslední film tak nikdy neviděl. Navzdory negativním rolím, které většinou ztvárnil, jej všichni spolupracovníci charakterizují jako velmi příjemného, stydlivého a emociálně citlivého člověka. Srv. PICCALO, Gina, *John Cazale, A Godfather of Acting*, In: *The Daily Beast*, 31. May 2010.

pohled na Vietnamce. Severovietnamští vězňové jsou zde představeni jako sadisté, kteří se baví sázkami na lidský život, jihovietnamské společnost v Saigonu je dekadentní a prohníla a na lidské životy v ruské ruletě sází téměř úplně stejně. I přes tyto výhrady je výsledek mimořádně působivý.

Tichý Američan (The Quiet American; 2002) je komorní milostný příběh na pozadí války odehrávající se v překrásném prostředí francouzského Saigonu padesátých let. Časově je příběh situován do období první války v Indočíně, současně je zde ale v podtextu přesah do americké účasti ve Vietnamu o deset let později. Hlavní hrdina a vypravěč příběhu, stárnoucí britský novinář Thomas Fowler udržuje milostný vztah s mladou vietnamskou tanečnicí Phuong. Do Saigonu přijíždí americký humanitární pracovník Alden Pyle, který se Fowlerem spřátelí. Velmi brzy mezi nimi vzniká napětí, protože atraktivní a mladý Pyle se začne dvořit jeho přítelkyni Phuong. Oba muži se při své práci dostanou až do francouzské první linie a během nočních bojů Američan zachrání Fowlerovi život. Phuong se Fowlerovi postupně stále více vzdaluje, až se na konec odstěhuje k Pyleovi. Poklidný život v Saigonu je přerušen sérií pumových výbuchů, které mají za následek velké množství civilních obětí včetně žen a dětí a jsou přisuzovány komunistům ze severu. Fowler náhle poznává, že role jeho amerického přítele je ve skutečnosti úplně jiná. Pyle, který opakovaně prezentuje názory teoretika americké zahraniční politiky Yorka Hardinga o nutnosti „třetí síly“ působící mezi komunisty a Francouzi v Indočíně, je ve skutečnosti agent CIA, který zde má hájit americké zájmy. Podporuje zkorumpovaného vietnamského generála Thé ve snaze převzít moc v zemi. Thé, který s pomocí Američanů pašuje do Vietnamu výbušniny, stojí za explozemi ve městě. Pyle v hádce Britovi vše odhaluje a přiznává i podíl na pumových atentátech. Spolupráci s kontroverzním Thé ospravedlňuje vyšším zájmem své země. Fowler, který se do té doby snažil důsledně zůstat mimo vietnamskou domácí politiku, se rozhoduje Američana vydat komunistům. Ti jej okamžitě zabijí. Krásná Phuong se vrací zpět k Fowlerovi.

Film podle slavné předlohy Grahama Greena natočil Phillip Noyce.¹²⁹ Celý snímek má velmi poklidné, pomalé tempo a je založený spíše na obrazech než na dramatických scénách. Vše zde plyne líně a pomalu, místy až rozvlekle. Noyce se snažil především o vykreslení atmosféry, ve které se jakoby mimoděk odehrává konflikt milostného trojúhelníku.

Stejně důležitá jako literární předloha je i kamera Christophera Doylea.¹³⁰ Celé nasnímání patří k nejsilnějším momentům filmu. Scény výbuchů v ulicích jsou natočeny zpomaleně, utrpení zraněných lidí se odehrává jako by bylo ve snu nebo za sklem. Doyle výborně pracuje se světlem a spoluvytváří magické prostředí orientálního velkoměsta. Z každého záběru je vidět celoživotní zkušenost kameramana s asijským filmem. Výsledek je mimořádně silný.

V hlavních rolích se představí Michael Caine a Brendan Fraser. Caine¹³¹ jako novinář Thomas Fowler, podává jeden z nejlepších výkonů kariéry a právem byl za něj nominován na Oscara. Filmu zcela dominuje a především jeho herectví udržuje diváka v trvalém napětí. Překvapivě zdatně mu sekunduje Fraser¹³² známý spíše z akčních a sci-fi filmů.

¹²⁹ Phillip Noyce je režisér australského původu narozený 29. dubna 1950. Velmi často se věnuje filmovým adaptacím literárních předloh. Mezi jeho nejznámější filmy patří *Úplné bezvětrí*, *Slepá zuřivost*, *Vysoká hra patriotů*, *Někdo se dívá* a *Sběratel kostí*. Srv. PETZKE, Ingo, *Great Directors - Phillip Noyce*, In: *Senses of Cinema*, February, 2006.

¹³⁰ Christopher Doyle se narodil 2. května 1952 v Sydney v Austrálii. Prosadil se především jako kameraman nejvýznamnějších čínských a taiwanských režisérů. K spolupráci jej přizvali např. Sylvia Chang, Wong Kar-wai, Stanley Kwan, Zhang Yuan, Zhang Yimou, Samson Chiu, Gu Changwei, Peter Chan a mnozí další. Plynne hovoří několika čínskými dialekty a trvale žije v Hongkongu. Běžně používá i čínské jméno Du Ke Feng (Jako vítr). K jeho filmové kariéře srv. ROSE, Steve, *If you call me, you know what you're in for*, In: *The Guardian*, 7. January 2005.

¹³¹ Sir Michael Caine se narodil 14. března 1933 v Londýně. Jako příslušník britské armády byl aktivním účastníkem Korejské války. Natočil desítky filmů. Mezi nejznámější patří *Zulu*, *Agent Palmer: Případ Ipccress*, *Mozek za miliardu dolarů*, *Harry Palmer*, *Alfie*, *Loupež po italsku*, *Chyťte Cartera*, *Muž, který chtěl být králem*, *Příliš vzdálený most*, *Vítězství*, *Rita se vzdělává*, *Austin Powers - Goldmember*. Celkem byl nominován šestkrát na Oscara a získal jej za filmy *Hana a její sestry* a *Pravidla moštárny*. Je autorem několika knih a autobiografií. V roce 2000 byl povýšen do šlechtického stavu. K jeho filmové kariéře a dalším uměleckým aktivitám srv. CAINE, Michael, *My Autobiography: The Elephant to Hollywood*, New York, 2011; HIND, John, *This Much I Know, an Interview with Michael Caine*, In: *The Observer*, 13. September 2009.

¹³² Brendan Fraser se narodil 3. prosince 1968 v Indianapolis. Působil jako úspěšný divadelní herec. Hrál v řadě filmů, např. *Král džungle*, *Bohové a zrůdy*, *Školní pouta* nebo v dobrodružném hororu *Mumie*. Srv. DIAMOND, Jamie, *Up and coming: Brendan Fraser; A Man Schooled for Success*, In: *The New York Times*, 21. June 1992.

Podobně jako Greeneovi v románu se i Noyceovi podařilo do filmu dostat odkaz na budoucnost, na události, které teprve měly přijít. Pyle chce ve filmu ovlivnit konflikt mezi Francouzi a Viet Minhem ve prospěch nekoloniálních ambicí Spojených států. Jedná se v tomto případě samozřejmě o fikci. V dalším desetiletí se již tato „fikce“ stala skutečností. Spojené státy se nechaly vtáhnout do konfliktu mezi vietnamskými státy, do konfliktu mezi vládou jižního Vietnamu a partyzány z Vietkongu, do války, která nebyla ani oficiálně vyhlášena. S úmyslem bránit demokratický jižní Vietnam proti komunistické hrozbě ze severu zabředly do nejdelší války dvacátého století. Graham Greene¹³³ jakoby předpověděl budoucnost. Pyle se orientoval na zkorumpovaného Thé a toto spojení pro něj skončilo tragicky. Také USA později vsadily na prezidenta Diema a po jeho smrti na vojenskou juntou, která měla jen minimální podporu mezi domácím obyvatelstvem. Alden Pyle tak, s trochou nadsázky, symbolizuje budoucí americkou zahraniční politiku v Indočíně a zbytečně umírá. Jeho teorie „třetí síly“ vstupující do konfliktu skončila fiaskem.

¹³³ Graham Greene (*2. října 1904 v Berkhamstedu v Anglii – 3. dubna 1991) je jeden z nejdůležitějších anglických romanopisců 20. století. Kromě toho napsal řadu esejů, povídek, scénářů, divadelních her a literárních a filmových kritik. Pracoval jako novinář a agent britské tajné služby. V mládí byl několikrát hospitalizován na psychiatrii pro sklony k sebevraždě. Pro jeho romány je charakteristická přítomnost několika rovin. Kromě detektivních, dobrodružných či milostných zápletek jsou zde aspekty filozofické, mravní, politické a náboženské. Celý život cestoval a navštěvoval především politicky problematické země s autoritativními režimy, odkud čerpal inspiraci. Z Vietnamu je román *Tichý Američan*, z Keni z období povstání Mau Mau *Vyhaslý případ*, z Kuby *Náš člověk v Havaně*, z Haiti *Komedianti*, z Panamy *Setkání s generálem*, a z Argentiny *Honorární konzul*. Později žil dlouhodobě ve Francii a ve Švýcarsku, kde zemřel. Několikrát byl navržen na Nobelovu cenu za literaturu. K jeho tvorbě a politickým názorům srv. ČULÍK, Jan, *Graham Greene - dílo a život (básník trapnosti)*, Praha, 2002; GREENE, Graham, *Tichý Američan*, Praha, 1959.

2.2 Filmy z Vietnamu

Válečné drama *Oběti války* (*Casualties of War*; 1989) režiséra Briana De Palmy¹³⁴ patří k nejpůsobivějším a nejpřesvědčivějším dílům, která zobrazují vietnamský konflikt. Snímek, který vznikl v roce 1989, zachycuje skutečnou událost, jež se odehrála v průběhu druhé války v Indočíně v lednu 1966. Skupina vojáků během své bojové mise v přestřelce ztrácí desátníka Browna, který později zranění podléhá. Jako odplatu za smrt svého kolegy unesou vojáci z vesnice podezřelé ze spolupráce s Vietkongem mladou vietnamskou dívku Than Thi Oanh, kterou pak znásilní. V tuto chvíli se velící seržant Tony Meserve dostává do konfliktu s jedním z vojáků. Max Eriksson totiž v situaci, kdy neplatí žádná pravidla a jakékoli právo je téměř nevymahatelné, stojí pevně na straně lidské slušnosti a zdravého rozumu. Eriksson se snaží dívku chránit a pokouší se ji dokonce i osvobodit. Jednotka zajatou dívku pak bere dál na pochod a dostává se s ní až do přestřelky s bojovníky Vietkongu. Zde, aby je Vietnamka neprozradila, vydává seržant Meserve rozkaz ubodat ji. Dívka útok přežije a nakonec je zabita výstřely několika amerických vojáků. Po skončení bojové akce se vojín Eriksson přesto, že mu Meserve dříve zachránil v boji život, rozhodne nahlásit znásilnění a vraždu nadřízeným. Z jejich strany je dlouho patrná snaha vše zakrýt. Nakonec se Erikssonovi přece jen podaří celou záležitost dovést až k soudu. Zde je seržant Meserve odsouzen k deseti letům nucených prací a ostatní vojáci, kteří se na

¹³⁴ Brian de Palma (*11. září 1940 v Newarku ve státě New Jersey). Oba rodiče byli italského původu, otec Anthony Frederick De Palma pracoval celý život jako ortoped. Brian De Palma vyrůstal ve Philadelphii ve státě Pennsylvania a v New Hampshire, studoval nejprve fyziku na Kolumbijské univerzitě a poté divadelní vědu a film na *Sarah Lawrence College*. Jako filmový režisér byl ovlivněn především Jean-Luc Godardem a Alfredem Hitchcockem. Ve svých filmech spolupracoval s celou řadou vynikající kameramanů (Vilmos Zsigmond, Stephen H. Burum), scénaristů (David Koepp) a hudebních skladatelů (Pino Donaggio, Ennio Morricone), pro film objevil mimo jiné i hereckou hvězdu Roberta De Nira. Mezi jeho nejslavnější snímky řadí se dnes již mezi filmovou klasiku patří např. *Greetings, Ahoj, mami!*, adaptace románu Stephena Kinga *Carrie* s vynikající Sissy Spacekovou v hlavní roli, *Zuřivost*, *Oblečen na zabití*, *Výstřel* či *Dvojník*. Kromě některých, komerčně sice mimořádně úspěšných, ale jinak spíše průměrných filmů (*Mission: Impossible*) zaujal především celou řadou gangsterek, které patří k tomu nejlepšímu, co bylo v tomto žánru vůbec vytvořeno. Kultovními se stali snímky *Zjizvená tvář*, *Carlitova cesta* či *Neúplatní* s hereckými hvězdami Kevinem Costnerem, Seanem Connerym a Robertem De Nirem v hlavních rolích. K de Palmově kariéře srv. SALAMON, Julie, *Devil's Candy: The Bonfire of the Vanities Goes to Hollywood*, Houghton, 1991.

celém incidentu podíleli, k trestům od osmi let nucených prací po doživotí. Pouze jeden z vojáků Herbert Hatcher byl při opakovaném procesu zproštěn viny.

Film byl natočen podle skutečné události, která se odehrála během Vietnamské války v roce 1966 a která později byla označena jako „Incident na kótě 192“. Poprvé o ní referoval Daniel Lang v časopisu *New York* a později ji sám zpracoval literárně.¹³⁵ Autorem scénáře je David Rabe, za kamerou stál Stephen H. Burum.

Filmu *Oběti války* dominují skvělé herecké výkony všech hlavních představitelů. Vyniká především Sean Penn v roli seržanta a velitele Tonyho Meserva a Michael J. Fox jako vojín Max Eriksson. Zejména Sean Penn vytvořil jednu ze svých životních rolí a mimořádně přesvědčivě ztvárnil násilnickou povahu amerického velitele. Když pročítáme komentáře diváků, zjišťujeme, že velmi málo doceněné je herectví hlavní ženské postavy Thuy Thu Le.¹³⁶ Tato téměř neznámá herečka ve filmu velmi sugestivně ztvárnila znásilněnou a později zavražděnou vietnamskou dívku. Její nepřehrávané zobrazení lidského utrpení a bolesti patří k jednomu z vrcholů filmu.

U filmu lze ocenit především odvážnou volbu tématu. Zobrazení válečného násilí na civilním obyvatelstvu je vždy velmi kontroverzní a nezaručuje dopředu divácký úspěch. Režisér si navíc vybral jako kulisu zobrazovaného příběhu vietnamský konflikt, který je pro většinu běžných Američanů spojen s traumatem z prohry a možná i z určité zbytečnosti celého vojenského dobrodružství. Je ale znásilňování civilních žen americkými vojáky skutečně nosným filmovým námětem pro běžného Američana? Snažil se Brian de Palma otevřít další do té doby tabuizované téma vietnamské války? Domnívám se, že nikoliv. Americkou armádu v minulosti nikdy ve větší míře neprovázely skandály spojené s genocidou či terorem na civilistech. Naopak. V obou celosvětových konfliktech dvacátého století neutrpěla její pověst, až na výjimky, v tomto směru vážnější trhliny. Excesy typu masového a programového znásilňování německých žen sovětskou armádou v dobytém Berlíně v létě 1945¹³⁷ se Američanů nikdy

¹³⁵ Srv. LANG, Daniel, *Casualties of War*, New York, 1966.

¹³⁶ Srv. <http://www.csfd.cz/film/2317-obeti-valky/>.

¹³⁷ Srv. HASTINGS, Max, *Bitva o Německo 1944-1945*, Praha, 2008.

netýkaly a američtí důstojníci nemuseli nikdy obhajovat před domácí veřejností organizované násilí na civilistech. *Oběti války* tak spíše než utrpení vietnamských žen za války ukazují selhání konkrétních jedinců v dané situaci a válka ve Vietnamu zde slouží hlavně jako kulisa celého příběhu. Pro film je tak charakteristické, že zde nejsou zachyceny velké válečné scény, ale režisér nám předkládá především komorní drama několika vojáků, kteří zneužijí svou sílu a moc vůči nevinné dívce. Trochu zjednodušeně se tak dá říci, že podobný příběh se mohl odehrát nejen v kterékoliv jiné válce a v jiné době, ale i v míru kdekoliv v osamělém zákoutí velkoměsta.

Dalším tématem, které film otevírá, je otázka odplaty za učiněná příkoří, a to ať již domnělá či skutečná. Vojáci frustrováni ze smrti desátníka Browna se rozhodnou pomstít se na vietnamském civilním obyvatelstvu a za cíl si vyberou nejsnazší a nejjednodušší oběť – mladou dívku. Osobní komplexy, hrůza z prožitého i nenávist k válce se zde v její osobě zcela nesmyslně personifikují. Na povrch pak v těchto vypjatých situacích vystupují ty nejhorší lidské vlastnosti.

Oběti války zcela jistě patří k tomu nejlepšimu, co bylo o Vietnamské válce natočeno. V centru jeho pozornosti nejsou bojové scény ani hrdinství amerických vojáků, ale naopak osobní selhání jednotlivců a otázka následné viny a trestu. Mezi slabiny tohoto filmového díla lze dle mého názoru počítat až přílišnou černobílost jednotlivých postav a do určité míry také prvoplánově akcentované vykreslení zla zejména v postavě Tonyho Meserva. Příčiny jeho chování a jednoznačnost jeho protivietnamských postojů jsou mnohdy předkládány až příliš zjednodušeně.

Filmové drama *Četa (Platoon; 1986)* je jedním z nejznámějších a komerčně nejúspěšnějších snímků zachycujících vietnamský válečný konflikt. Mladý vysokoškolák Chris Taylor dobrovolně odjíždí do Vietnamu. Je přidělen do třicetičlenné pěchotní jednotky *Bravo Company* a pod vlivem válečných událostí rychle přichází o všechny iluze. Setkává se jak s řadovými nováčky, tak se zkušenými bojovníky. Mezi nimi dominují zejména dva zcela rozdílní seržanti – Elias (Grodin), hippie, který užívá drogy, aby unikl válečným hrůzám, ale

dokáže projevovat soucit s řadovými vojáky i s utrpením civilního obyvatelstva, a násilnický, až sadistický (Bob) Barnes. Oba soupeří o vůdčí postavení v četě a postupně mezi nimi graduje napětí, které vyvrcholí v tragickém osobním konfliktu. V jedné z bojových přestřelek Barnes zabije Eliase a jediný, kdo o této vraždě ví, je právě Chris Taylor.

Snímek natočil Oliver Stone¹³⁸ podle vlastního scénáře. Vynikající zobrazení války je dáno především osobní zkušeností vojáka sloužícího ve Vietnamu. Stone je dnes mnohými považován za kontroverzní osobnost americké kinematografie. Jeho filmy se snaží často působit jako politické manifesty, zjevně ale ovlivněné subjektivním levicovým pohledem autora. Sám si pravidelně vybírá témata dotýkající se ať už domácí či zahraniční americké politiky a mnohdy se snaží, někdy až nuceně a „za každou cenu“, kritizovat establishment. *Četa* patří v tomto smyslu mezi výjimky. Realistické zobrazení válečného konfliktu takřka oproštěné od politických idejí a zaměřené na roli konkrétního jedince ve válečném konfliktu zaujme svou opravdovostí a syrovostí.

Za kamerou stál Robert Richardson¹³⁹, považovaný za Stoneova osobního kameramana. Richardson začínal jako dokumentarista, ale v *Četě* tento svůj dřívější styl práce zcela opustil. Většinu záběrů tvoří promyšlené vizuální

¹³⁸ William Oliver Stone, se narodil 15. září 1946 v poměrně bohaté rodině v New Yorku na Manhattanu. V šedesátých letech bojoval ve vietnamské válce a byl zde těžce raněn. Po svém uzdravení vystudoval *New York University's Film School* a začal pracovat jako filmový režisér a scénárista. Doposud natočil dvacet celovečerních snímků a dvakrát získal Oscara za režii. Asi není náhodou, že oba takto oceněné snímky (*Četa* a *Narozen 4. července*) se zabývají právě tématem války ve Vietnamu. Mezi další nejslavnější filmy, pod kterými je Stone podepsán jako režisér, patří například *Salvador*, *Wall Street*, *JFK*, *Doors*, *Takoví normální zabijáci* či *Alexandr Veliký*. Méně známý, ale neméně úspěšný, je Stone jako scénárista. Kromě scénářů k vlastním filmům napsal několik vynikajících filmových předloh pro své režisérské kolegy. Mezi nejznámější patří kultovní gangsterka *Zjizvená tvář* s Al Pacinem v hlavní roli a především pak scénář k *Půlnočnímu expresu*, za který Oliver Stone získal svého třetího Oscara tentokrát však jako scénárista. Srv. BEAVER, Frank, Eugene, *Oliver Stone: Wakeup Cinema*, New York, 1994.

¹³⁹ Robert Bridge Richardson (* 27. srpna 1955) se výrazně prosadil již prvním filmem, kterým byl Stoneův *Salvador*. To byl počátek jejich celoživotní spolupráce a v letech 1986-1997 pracoval Richardson praktickou pouze pod Stoneovým vedením. Podílel se na všech jeho nejlepších filmech (*Četa*, *Wall Street*, *Narozen 4. července*, *Doors*, *J.F.K.*, *Takoví normální zabijáci*, *Nixon*, *U-Turn*). V roce 1995 začala Richardsonova spolupráce s dalším významným režisérem Martinem Scorsesem (*Casino*, *Počítání mrtvých*, *Letec* či *Shine a Light* – hudební dokument o *Rolling Stones*), spolupracoval i s Robertem Redfordem (*Zaříkavač koní*), Scotem Hicksem (*Sníh padá na cedry*), Quentinem Tarantinem (*Kill Bill*, *Kill Bill 2*) či Robertem de Nirem (*Kauza CIA*). Srv. PAVLUS, John, *High Life, interview with Robert Richardson*, In: *American Cinematographer Magazine*, January 2005.

kompozice bez jakéhokoli prvku náhody či improvizace. V záběrech z džungle cíleně redukuje všudypřítomnou zelenou barvu a naopak přidává chladné, modravé zabarvení, čímž umocňuje pocit odcizení a osamělosti. Vizuálně nejatraktivnější je závěrečná noční bojová scéna střetu amerických vojáků s Vietkongem. Robert Richardson ale dokáže promyšleně používat i zpomalené záběry. Nejmotivnější scéna celého filmu, kdy se zraněný seržant Elias snaží uniknout před vietnamskou přesilou, zatím co ho ostatní vojáci pozorují z odlétající helikoptéry, je celá natočena zpomaleně a snad právě proto vyniká její vnitřní síla. Kombinace Richardsonova umění se Stoneovou bravurní režií je zcela jistě hlavní příčinou komerčního i uměleckého úspěchu *Čety*.

Četa není postavena na jedné či několika málo hlavních postavách, ale je zde řada rovnocenných hereckých příležitostí. Oliver Stone měl mimořádně šťastnou ruku při jejich obsazování a podařilo se mu objevit hned několik hereckých „nováčků“, z kterých se později staly hvězdy první velikosti. Ve filmu můžeme spatřit například začínajícího Johnnyho Deppa nebo Toma Berengera v roli sadistického Barnese. Zdůraznit je ale nutné především výkon Williama Dafoea jako seržanta Eliase. Pro Defoea se *Četa* stala jedním z vrcholů kariéry. Scéna jeho umírání s „rukama vztyčenýma k nebesům“ patří mezi divácké legendy a stala se doslova symbolem všech válečných filmů. Představitelem Chrise Taylora, vojína, který veden láskou k vlasti přijíždí dobrovolně do vietnamského pekla, je Charlie Sheen. Sheen hraje velmi uvěřitelně, ale přece jen místy stojí ve stínu Berengera a Dafoea. Nelze se samozřejmě ubránit srovnání Sheenova herectví s výkonem jeho otce Martina Sheena v *Apokalypse*. Obě role jsou si zdánlivě velmi podobné, ale Sheenův otec má v Coppolově válečném dramatu daleko větší prostor, který dokázal beze zbytku využít.

Četa sice dodnes diváka fascinuje především dokonalým zobrazením bojových scén, ale můžeme ji vnímat také jako velkou filmovou alegorii. Postavy Eliase Grodina a Boba Barnese zde představují dva protichůdné osobnostní typy a v přeneseném smyslu reprezentují souboj dobra se zlem, brutálnost války s lidskostí. Akcentaci charakterů obou hlavních hrdinů podtrhují i jejich filmová jména. Zatímco „kladného“ seržanta Eliase Grodina vojáci zásadně oslovují křestním jménem, „záporný“ seržant Bob Barnes je titulován příjmením. Jejich

vzájemné soupeření je hlavní osou celého filmu a většina diváků jistě drží palce charakternímu Eliasovi. Je ale Bob Barnes skutečně tak zápornou postavou, jak se na první pohled zdá, či jak ho vnímá Charlie Sheen v postavě Chrise Taylora? Odpověď není vůbec jednoznačná. Barnes je především tragickou postavou celého příběhu. Od začátku je zřejmé, že je pod tlakem událostí. Válečný stres, odpovědnost velení, konzumace drog – to vše se podepisuje na jeho psychickém stavu a postupně mění jeho osobnost. Vše vygraduje při obsazení vietnamské vesnice, kdy Barnes nezvládne situaci a dopustí násilí na civilistech. V tomto okamžiku také vrcholí jeho konflikt s Eliase a snímek nezadržitelně spěje ke katarzi. Vražda Eliase, která za normálních okolností musí být vnímána jako zločin, zde působí téměř jako logické vyústění celého předchozího sledu událostí. V době míru by jistě rivalita mezi dvěma muži neskončila zabitím, ale drama války vše posunuje do zcela jiné dimenze. Bezdůvodná vražda vietnamského starosty vesnice během výslechu se stává pouze předmětem sporu mezi vojáky, nezřízené užívání drog oficiálně tolerovanou zábavou a zabíjení Američanů mezi sebou nakonec působí jako běžná událost válečného dramatu. Morální hodnoty se zde mění přímo před zraky diváků a s nimi i charaktery hlavních protagonistů. Nikoliv seržant Elias Grodin, ale především Chris Taylor zde hájí základní mravní principy. Právě očima válkou nezkaženého mladého intelektuála můžeme pozorovat jak zvrácenost vojenského šílenství, tak i ztrátu obyčejné lidské slušnosti a tolerance. Právě Taylor jen ten, kdo dokáže ještě vnímat absurditu celé situace a rozpoznat, že vražda zůstává vraždou v každé době a za každých podmínek. Film Olivera Stonea tak spíš než silným příběhem zaujme dokonalým a plastickým vykreslením válečného konfliktu v celé jeho zřůdnosti a představuje nám lidské charaktery a jejich proměny v tak specifické situaci jakou je válka.

Apokalypsa (Apocalypse Now; 1979) bývá právem řazena mezi nejlepší filmy, které kdy vůbec byly natočeny. Kapitán Willard dostane rozkaz, aby ve vietnamské džungli našel a „eliminovat“ velitele zvláštní jednotky plukovníka Kurtze. Ten je pravděpodobně duševně chorý, zcela se vymkl americkému velení a na horním toku Mekongu si vybudoval soukromé království, kde vládne jako

kmenový vůdce. Útržkovité zprávy hovoří o lidských obětech, obrovském utrpení těch, kteří jej obklopují a nemožnosti vstoupit na jím ovládané území. Willardova cesta člnem po řece zdánlivě vypadá jako akční dobrodružství, ale ve skutečnosti je stejně jako celý film alegorií na válečné šílenství a cestou k sebepoznání jedince v mezních situacích.

Snímek tvoří vrchol filmové tvorby režiséra Francise Forda Coppoly¹⁴⁰. Přitom vlastní natáčení patřilo mezi nejobtížnější a historky o něm dnes tvoří celé legendy zpracované do několika knih a samostatného filmového dokumentu z roku 1991 nazvaného *Srdce temnoty – Apokalypsa filmového tvůrce*. Představitel hlavní role Martin Sheen dostal v pouhých šestatřiceti letech během natáčení silný infarkt, Marlon Brando jako plukovník Kurtz bojoval s extrémní obezitou i se svoji velmi konfliktní povahou a místo plánovaných šestnácti týdnů se za 238 dnů natáčení na Filipínách stačily vytvořit pouze filmové základy. Rozpočet snímku se z dvanácti milionů dolarů vyšplhal na tehdy neuvěřitelných třicet jedna milionů a Coppola během natáčení musel rozprodat téměř celý svůj majetek, aby mohl film dokončit.¹⁴¹

Jednou z hlavních předností filmu je kromě mistrovské režie především skvělá kamera Vittorio Storara. Celý snímek je obrovskou vizuální podívanou, ve

¹⁴⁰ Francis Ford Coppola se narodil 7. dubna 1939 v Michiganu v USA rodičům, kteří byli italská přistěhovalci. Studoval nejprve divadelní režii na *Hofstra College* a poté filmovou katedru na Kalifornské univerzitě. Debutuje nízkorozpočtovým hororem *Dementia 13*, se kterým slaví mimořádný úspěch. Poté se ale věnuje psaní filmových scénářů pro filmovou společnost *Seven Arts* a na konci šedesátých let získává dokonce Oscara za svůj scénář k Schaffnerovu snímku *Patton*. V sedmdesátých letech se Coppola opět vrací k režii a vytváří několik zcela zásadních filmových děl. V roce 1972 slaví obrovský komerční i umělecký úspěch s adaptací Puzova *Kmotra* a právem získává hned tři Oscary. O dva roky později následuje další mimořádný úspěch, film *Rozhovor*. V hlavní roli agenta, který je mistrem odposlechů, vyniká Gene Hackman. V roce 1974 natáčí druhé pokračování *Kmotra* a snímek je překvapivě silnější a lepší než původní originál. Poté již vzniká jeho nejlepší a zároveň nejkontroverznější dílo – *Apokalypsa*. Osmdesátá léta znamenají pro Coppolu ústup ze slávy. Vznikají solidní, ale komerčně méně úspěšné snímky jako jsou např. *Dravé ryby*, *Cotton Club* a *Peggy Sue se vdává*. V roce 1990 nečekaně zfilmuje další volné pokračování *Kmotra* s prakticky identickým hereckým obsazením, jaké bylo v předchozích dílech, a znovu se dostává na režisérské výsluní. Mimořádný komerční úspěch mají také vizuálně výborně zpracovaná adaptace klasického Stokerova hororu *Dracula* i právnické drama *Vývolávač deště*. Coppola je ale aktivní i jako producent či investor, který nakupuje divadla, radiostanice a filmové ateliéry. Velkou měrou se zasloužil i o americkou distribuci nezávislých evropských filmů. K Coppolově kariéře srv. FIKEJZ, Miloš, *Francis Ford Coppola*, Praha, 1988; BERNARD, Jan - FRÝDLOVÁ, Pavla, *Malý labyrint filmu*, Praha, 1988, s. 71-72.

¹⁴¹ Srv. SCHNEIDER, Steven, Jay a kol, *1001 filmů, které musíte vidět, než umřete*, Praha, 2007, s. 658-659; BISKIND, Peter, *Bezstarostní jezdci, zuřící býci*, Praha, 2012, s. 144-151, s. 310-313, s. 334-339, s. 342-345, s. 347-350, s. 358-362.

kteře dominuje především práce se světlem. Storaro za kameru právem získal Oscara.

Ve filmu vystupuje několik hereckých hvězd, dominantní je postava kapitána Willarda, kterou ztvárnil Martin Sheen.¹⁴² Jednalo se o jeho největší filmovou příležitost. Během filmu, který v nezkrácené verzi trvá 194 minut, toho sice mnoho nenamluví, ale jako „průvodce“ na cestě do vietnamského pekla funguje dokonale. Filmovým protivníkem Martina Sheena je postava plukovníka Waltera E. Kurtze, kterého zde ztvárnil Marlon Brando.¹⁴³ Ten je z důvodu své extrémní nadváhy snímán většinou jen v polostínu či v šeru, ale i přes tento svůj handicap dokázal mistrně vykreslit postavu pološileného psychopata, který zcela ztratil kontakt s realitou. V závěru filmu jsou jeho nabubřelé chvástající projevy prokládány záběry na rituální porážku vodního buvola a film v tento okamžik spěje ke své katarzi. Pro Brandona to nebylo první filmové setkání s Coppolou, hrál již v jeho o sedm let starším snímku *Kmotr* a za hlavní roli zde dokonce získal Oscara. Nepřehlédnutelnou postavou na plátně je i plukovník Kilgore (Robert Duvall), který velí jednotce bojových vrtulníků. V jeho postavě se Coppolovy podařilo zkoncentrovat jak celé šílenství války, tak i ztrátu jakéhokoliv základního smyslu pro lidskou humanitu, a to když tento „charismatický“ surfař

¹⁴² Martin Sheen, vlastním jménem Ramón Gerardo Antonio Estévez, je potomkem španělského přistěhovalce a irské matky. Narodil se v roce 1940 v americkém Daytonu a od svého dětství se chtěl stát hercem. Aby snadněji získával herecké příležitosti, změnil si španělsky znějící jméno na Martin Sheen. Jméno Martin si vypůjčil od svého tehdejšího agenta, příjmení Sheen převzal od katolického arcibiskupa Fultona Johna Sheena. Celý život Martin Sheen preferoval televizní tvorbu před filmem. Proslavil se především v amerických seriálech *East side, West side* nebo *As the word turns*. Exceloval také v celé řadě televizních inscenací (*Kennedyové*, *Slepá ctižádost*) a řadu pořadů pro televizi i sám režíroval. Za režii televizního filmu *Děti mají děti* získal dokonce v roce 1986 cenu Emmy. Z jeho filmové tvorby jsou kromě *Apokalypsy* neznámější snímky *Hlava 22*, *Tajemná záře nad Pacifikem*, *Gándhí*, *Wall Street*, *JFK*, *Pokojská*, *Žhavé výstřely 2*, *Chyť mě, když to dokážeš*. Srv. BELCHER, David, *Sheen's Circle, From Son to Father*, In: The New York Times, 22. February 2010, s. C3; KUPFER, David, *Martin Sheen Interview*, In: The Progressive, 26. June 2010.

¹⁴³ Marlon Brando (*3. dubna 1924 – 1. července 2004) byl jeden z nejvýznamnějších a nejvlivnějších amerických herců dvacátého století. Jako hlavní herecký vzor jej uvádějí Paul Newman, Robert De Niro, Al Pacino, Jack Nicholson a dalších. Uznání získal za role v Kazanových filmech *Tramvaj do stanice Touha* a *V přístavu*. Z desítek dalších filmů je možné uvést např. Bertolucciho *Poslední tangov Paříži* nebo *Zastavení na Missouri*. Oscara obdržel za hlavní role ve snímcích *Kmotr* a *V přístavu*. K životu tohoto herce srv. BLY, Nellie, *Marlon Brando: Larger than Life*, New York, 1994, či vlastní autobiografii herce BRANDO, Marlon - CAMMELL, Donald, *Fan-Tan*, New York, 2005.

nařídí za ranního rozbřesku útok na vesnici ovládanou Vietkongem. V jedné z nejsilnějších scén filmu pak jeho vrtulníky rozsévají smrt mezi prostými vesničany, zatímco Kilgore si během akce pouští Wagnerovu *Jízdu Valkýr*. Následuje jeho slavný monolog, kdy na pozadí vybuchujícího benzínu a umírajících civilistů Kilgore prohlašuje: „Miluji vůni napalmu hned po ránu....Voní to jako...vítězství.“ Z dalších hereckých hvězd můžeme ve filmu vidět Dennise Hoppera, jako nesmysly drmolícího fotografa, či Harrisona Forda.¹⁴⁴

Podobně jako kamera je pro film důležitý i kvalitní zvuk, který byl oceněn dalším Oscarem, nelze si nevšimnout také výrazné hudby. Coppola použil vše – od Wagnera přes *Doors* až po *Rolling Stones* a výsledek je i přes zdánlivou nesourodost dokonalý.

Apokalypsa patří mezi nevýraznější válečné filmy vůbec. Coppola na pozadí příběhu Willardovy mise dokázal striktně filmovými prostředky, vynikající režii, obrazem i zvukem, zobrazit válečné peklo v celé hrůze. K plastickému obrazu války přispívají i výkony herců, kteří představují většinou mezní lidské charaktery se všemi negativními vlastnostmi, které válka demaskuje. Zásadní pro vznik celého filmu byla literární předloha. Coppola zde použil slavnou novelu Josepha Conrada *Srdce temnoty*¹⁴⁵. Kniha pojednává o cestě anglického kapitána Marlowa parníkem proti proudu řeky do nitra Afriky, kam ho vyslala obchodní společnost, aby převzal kontrolu nad zásilkami slonoviny a především aby vyhledal a chránil pana Kurtze, jejího nejschopnějšího zástupce. Toho předchází

¹⁴⁴ Srv. SCHNEIDER, Steven, Jay a kol, *1001 filmů, které musíte vidět, než umřete*, Praha, 2007, s. 658-659.

¹⁴⁵ Joseph Conrad, vlastním jménem Teodor Józef Konrad Korzeniowski, se narodil v polské části tehdejšího carského Ruska v Berdyčivu 3. prosince 1857. V mládí odjel do Francie, kde se stal námořníkem. Téměř dvacet let byl ve službách anglického obchodního loďstva a plavil se jako kormidelník a poté kapitán do Indie, Afriky, Malajsie, Austrálie a Mexika. Ze zážitků z cest později čerpal pro svou literární tvorbu. Pro *Srdce temnoty* použil zkušenosti z Belgického Konga. Psaní se začal věnovat až v jednadvaceti letech a to zejména z důvodu svého podlomeného zdraví, které mu již nedovolovalo plavit se po moři. Kromě *Srdce temnoty* napsal také *Malajskou trilogii* tvořenou romány *Almayerův vzdušný zámek*, *Vyhnanec z ostrovů* a *Záchrana*, romány *Únik*, *Náhoda*, *Černoch z lodě Narcis*, *Hranice stínu*, *Zlatý šíp* a politické novely *Věrný Nostromo*, *Očima západu* a další. Mezi jeho nejslavnější díla patří kromě *Srdce temnoty* také román *Lord Jim*. Obě díla spojuje osoba vypravěče Marlowa. Podrobněji srv. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/133148/Joseph-Conrad>; CONRAD, Joseph, *Srdce temnoty*, Praha, 2010.

neuvěřitelná pověst. Marlow všude slyší o jeho téměř nadpřirozených schopnostech a vykonaných heroických činech. Když však dorazí k cíli, nachází Kurtze ve zbědovaném stavu a na pokraji šílenství. Kniha otevřeně demaskuje temné stránky lidské psychiky. Ukazuje, jak člověk v extrémním prostředí může nad sebou ztratit kontrolu a v jeho mysli a chování převládnu rysy primitivismu. Současně je také nemilosrdnou kritikou tehdejšího kolonialismu. Střet dvou zcela odlišných kultur vyústí v tragédii jedince, představovaného zde obchodním zástupcem Kurtzem. Tyto základní myšlenky se Coppola snažil přenést na filmové plátno a válka ve Vietnamu mu zde sloužila jen jako divácky vděčná kulisa. Kapitán Willard, stejně jako o sedmdesát sedm let dříve kapitán Marlow, při své cestě do nitra džungle postupně poznává, jak velmi se liší svět domorodců od jeho vlastního světa. Hodnotový systém Američanů, který zde reprezentuje jak on, tak plukovník Kurtz, je zcela odlišný od životního stylu obyvatelů džungle. Vojenské vzdělání a civilizační vyspělost psychopatického plukovníka se střetnou s jednoduchým životem domorodých polovojenských jednotek a výsledkem je jejich naprostá závislost na jeho osobě. Kurtze uctívají jako nějaké starodávne božstvo a plně se mu podřizují. Jak Conradova novela, tak Coppolův film si kladou otázky, které se týkají možného soužití dvou odlišných světů a vzájemných vztahů mezi nimi. Coppola však při transpozici literárního námětu do filmového útvaru přeci jen daleko více klade důraz na individualitu jednice a jeho selhání v extrémních podmínkách, jakými je válka v asijské džungli, zatímco literární předloha se, kromě tohoto tématu, daleko více zabývá myšlenkami kolonialismu a smyslem a významem ovládnutí domorodých afrických etnik evropskými kolonizátory.

Americké filmy *Rambo* (*First Blood*; 1982) a *Rambo 2* (*Rambo: First Blood Part II*; 1985) patří mezi nejznámější thrillery vůbec. Oba filmy opakuji zavedené a často opakované schéma akčního hrdiny bojujícího proti zlu. V obou případech hlavní roli ztvárnil Sylvester Stallone, pro kterého tyto filmy znamenaly

přechod k vietnamskému tématu. V prvním díle sledujeme osamělého válečného veterána Johna Ramba, jak se snaží najít své dávné přátele z jednotky Zelených Baretů, jejichž byl členem. V ospalém americkém městečku potkává arogantního šerifa Teasla, který ho deportuje z města jako potulného vandráka. Při návratu do města je zatčen a brutálně vyslýchán na policejní stanici. To v něm evokuje vzpomínky na vietnamské vězení. Dojde ke konfliktu s místními policisty, útěku a následnému pronásledování, při kterém Rambo využívá zkušeností z Vietnamu a v boji všechny zraní. Následuje povolání národní gardy, která se snaží Ramba zneškodnit výbušninami v opuštěném dole. Rambo však uniká a v závěrečné noční scéně se opevňuje na policejní stanici. Film vrcholí téměř osobním soubojem mezi vietnamským veteránem a jeho hlavním protivníkem šerifem Teaslem. Rambo samozřejmě vítězí. Zraněného Teasla nechává žít a vzdává se obrovské přesile.

Druhý díl akční série začíná ve vězení, kde si John Rambo odpykává trest za předchozí revoltu. Dostává nabídku od svého bývalého velitele plukovníka Trautmana, který se jako Rambův ochránce objevuje i v prvním díle, aby se zúčastnil nebezpečné mise ve vietnamské džungli. Zato mu má být trest odpuštěn. Rambo, jako bývalý elitní voják, se má dostat do zajateckého tábora, kde mohou být stále ještě tajně vězněni američtí vojáci, a získat důkazy o jejich existenci. Rambo je úspěšný a s jedním osvobozeným Američanem se vrací zpět. Velící důstojník Murlock jej ale odmítne vyzvednout a teprve nyní vychází najevo, že přítomnost amerických válečných zajatců ve Vietnamu si vládnoucí politici vlastně nepřejí dokázat. Důvodem jsou předpokládané reparace, které by Spojené státy musely za ně zaplatit. Nikdo ale nečekal, že Rambo při plnění úkolu bude tak úspěšný. Zrazený hlavní hrdina je zajat a krutě mučen sovětskými vojáky. K útěku mu pomůže až americká agentka vietnamského původu, která za svoji odvahu zaplatí životem. Frustrovaný Rambo se pak vrací do tábora a v boji, při kterém používá i vrtulník, všechny zajatce osvobozuje. Vyvrcholením filmu je slavný návrat na americkou základnu a „potrestání“ praradného amerického velitele.

Režie obou filmů patří mezi průměrné. Pod prvním je podepsán Ted Kotcheff, pod druhým George P. Cosmatos. Kotcheff se prosadil především jako

režisér televizních inscenací a seriálů, Cosmatos stál za vznikem několika nevýrazných akčních snímků. Se Stallonem později spolupracoval také na filmu *Cobra*. U obou filmů jsou základem, kromě poměrně jednoduchého příběhu, bojové scény hlavního hrdiny. Zejména Cosmatos dostal v tomto směru daleko větší prostor a druhý díl Ramba je tak mnohem akčnější včetně závěrečného vrtulníkového souboje.

Na scénářích k oběma filmům se hlavní měrou podílel sám Sylvester Stallone, u druhého dílu je pak jako spoluscénarista uveden James Cameron. Stallone si k filmům, kde vytvořil hlavní role, obvykle píše scénáře sám a téměř vždy opakuje zavedený model osamělého hrdiny (ať již se jedná o detektiva, boxera či válečného veterána), bojujícího proti zlu personifikovaného do jednoho či několika málo protivníků.

Sylvester Stallone, který je představitelem Johna Ramba v obou dílech, se stal právě díky této postavě synonymem akčního hrdiny.¹⁴⁶ Typické pro jeho role je minimum dialogů, které ve filmech vede. Jakoby si byl vědom vlastních omezených hereckých možností, nechává ve svých scénářích mluvit a hrát ostatní, a sám se věnuje především bojovým scénám, ve kterých může demonstrovat svoji

¹⁴⁶ Sylvester Stallone (*6. července 1946 v New Yorku). Otec byl kadeřník italského původu, matka barová tanečnice. Od porodního traumatu měl Stallone ochrnutou levou polovinu obličeje a vadu řeči, což jej později handicapovalo v herecké kariéře. Kvůli špatnému chování vystřídal do svých patnácti let dvanáct různých škol. Prvním filmem, ve kterém si zahrál, byl laciný pornofilm *Kitty a hřebci*. Následuje celá řada drobných rolí a současně pokusů o prosazení se jako scénarista. Úspěchem je až Stalloneho scénář k filmu *Hell's Kitchen*, který se odehrává v prostředí boxerských ringů. Stejně téma zpracuje Stallone i v následujícím scénáři, kterým je legendární *Rocky*. Filmová práva prodává pouze pod podmínkou, že hlavní roli boxera Rockyho Balboa ztvární on sám. Úspěch je fenomenální. Film se stává komerčně nejúspěšnějším snímkem roku 1976 a nadšené ohlasy sklízí i u kritiky. Výsledkem je devět nominací na Oscara včetně nominace pro Stalloneho za nejlepší scénář a hlavní roli. Bohužel ani jednu z nich neproměnil. Jeho další snímky však znamenají naprostý debakl, a to je zřejmě hlavní důvod, proč se vrací k tématu Rockyho. Filmy *Rocky II* a *Rocky III* znamenají opět obrovský úspěch a Stallone je zpět na výsluní. V osmdesátých letech následuje slavná série o vietnamském veteránovi Johnu Rambovi. Kromě toho Stallone hraje i v celé řadě zcela nevýrazných snímků (*Noční dravci*, *Staying Alive*, *Kočičí zlato*, *Do útoku*) a na některých z nich se podílí také jako scénarista a režisér (*Staying Alive*). Mezi ty úspěšnější patří *Cobra*, *Tango a Cash*, *Cliffhanger*, *Demolition Man*, *Specialista*, *Země policajtů*, *Sejměte Cartera*. Poslední, čtvrté pokračování Ramba s názvem *Rambo: Do pekla a zpět* natočil Stallone v roce 2008. Podrobněji k Stalloneho filmové kariéře srv. LENNOX, Dean, *Hollywood star is back on the big screen with latest outing for Rambo 10*, in: *Evening Times*, 20. February 2008; TRIP, Gabriel, *Stallone Seeks a Serious Turn for the Better*, in: *The New York Times*, 10. August, 1997.

vyvinutou muskulaturu. Tento model komerčně úspěšně funguje již několik desetiletí.

Za zmínku stojí ještě vysoce nadstandardní hudba Jerry Goldsmitha.¹⁴⁷ Goldsmith, který vytvořil soundtrack k oběma dílům, patří mezi nejlepší skladatele filmové muziky všech dob a tuto pozici potvrdil i zde.

Filmová série o Johnu Rambovi patří dnes již ke klasice akčních filmů. Jedná se o snímky, jež se těší trvalé divácké popularitě, což v žánru, který je poměrně specifický a kde řada filmů si je svým námětem, filmovým provedením, scénaristickými postupy a bojovými scénami velmi podobná, je obdivuhodné. Obzvláště pokud uvážíme, že později vzniklé filmy často těží z technického pokroku, jsou plné triků a počítačově vytvořených scén. Rambo, vzniklý v první polovině osmdesátých let, se s nimi může v tomto směru jen těžko porovnávat. Důvodem je především schopnost Sylvestra Stalloneho napsat jednoduchý, ale velmi přímočarý scénář. Hlavní postavy jsou sice obvykle poněkud černobílé a hranice mezi dobrem a zlem je jasně patrná od začátku filmu až do konce, většina diváků vyznávajících akční podívanou se ale může s hlavním hrdinou jednoduše a snadno identifikovat. Stalloneho herectví je vysloveně průměrné a zcela postrádá širší výrazové prostředky (v podstatě oba filmy odehraje s jednou grimasou ve tváři), ale nelze mu odepřít charisma, které jiným a mnohem lepším hercům často chybí. To všechno jsou důvody, proč filmy „o Rambovi“ si nacházejí stále nové a nové diváky.

¹⁴⁷ Jerry Goldsmith (*10. února 1929 – 21. července 2004). Studoval hudební teorii a kompozici u italského skladatele Maria Casteluovo-Tedesca. V padesátých letech psal hudbu pro televizní a rádiové pořady, u filmu debutoval v roce 1957. První nominaci na Oscara získal za hudbu k filmu *Freud - Tajná vášeň* v roce 1962. Celkem za život získal neuvěřitelných osmnáct nominací na tuto cenu, proměnit se mu však podařilo pouze jednou, a to za film *Přichází satan!* z roku 1976. Mezi nejslavnější soundtracky, které vytvořil, patří *Planeta opic*, *Generál Patton*, *Vetřelec*, série *Star Trek*, *Total Recall*, *Základní instinkt*, *L.A. - Přísně tajné*. Srv. TEACHOUT, Terry, *The Perfect Film Score: At 35, Goldsmith's 'Chinatown' sounds better than ever*, In: *The Wall Street Journal*, 10. July 2009; MORRISON, Mairi, *Otherworldly Sounds*, In: *The Washington Post*, 4. January 1987.

Zelené barety (*Green Berets*; 1968) patří sice dnes již mezi válečnou klasiku, ale s odstupem času jsou stále více patrné slabiny tohoto filmového díla. Ani v době svého vzniku nebyl film přijat jednoznačně kladně¹⁴⁸ a dnešního diváka může již jen velmi těžko oslovit. Osou příběhu je účast speciální jednotky zvané Zelené barety ve vietnamské válce. Úvodní scéna nás přivádí do výcvikového tábora americké armády Fort Bragg v Severní Karolině. Zde probíhá tisková konference, jejímž cílem je zdůvodnit americkou přítomnost ve Vietnamu. Zdůrazňován je především boj proti světovému (nikoliv jen vietnamskému) komunismu. Mezi přítomnými novináři se nachází také skeptický George Beckworth, který se prezentuje jako jednoznačný odpůrce války ve Vietnamu. Od velícího důstojníka Zelených baretů plukovníka Kirbyho dostává nabídku zúčastnit se s ním vojenské mise přímo v centru bojů. Kirby a jeho jednotku pak můžeme sledovat ve Vietnamu při plnění bojových úkolů. Prvním z nich je dobudovat rozestavěný vojenský tábor. Americké vojáky zde můžeme vidět nejen v boji, ale i při ochraně civilistů či poskytování lékařské pomoci. Jedním z vrcholů filmu je útok Vietkongu na americkou základnu a okázalá bojová scéna, která následuje. Po úspěšné obraně tábora dostává Kirby a jeho muži další úkol. Unést z vnitrozemí ovládaného severovietnamskými komunisty jednoho z velících generálů. Jako návnadu použijí krásnou vietnamskou dívku. Úkol se i za cenu velkých ztrát podaří splnit a Kirby se se zbytkem svého oddílu dostává do bezpečí na americkou základnu. Nedůvěřivý novinář Beckworth konečně vše pochopí.

Pod režii filmu jsou podepsáni John Wayne a Ray Kellog. Pro Waynea to byl druhý režijní pokus. Prvním byl téměř tříhodinový western *Alamo*, který skončil jako komerční propadák a ani v Zelených baretech nepodal Wayne jako režisér obzvlášť oslnivý výkon. Film je neúměrně dlouhý a nešťastně rozdělený do několika velmi málo spolu souvisejících částí (úvod odehrávající se v Americe, střední část na americké základně ve Vietnamu, závěrečná pasáž zobrazující únos vietnamského generála). Celý snímek je neuvěřitelně rozvleklý, nudný a diváka

¹⁴⁸ ADLER, Renata, *Screen: 'Green Berets' as Viewed by John Wayne: War Movie Arrives at the Warner Theater*, In: The New York Times, 20. June 1968.

místy vysloveně obtěžuje. Udržet pozornost celých 136 minut je přímo nadlidský výkon.

V hlavní roli můžeme vidět samozřejmě Johna Wayna.¹⁴⁹ Tento klasik westernů v roli plukovníka americké armády rozhodně neobstál. Po celou dobu působí unaveně a těžkopádně. Ve svých jednašedesáti letech a s nadváhou jen velmi těžko může ztvárnit velitele elitní akční jednotky. V bojových akcích působí směšně (komické vypadnutí z hořícího vrtulníku) a pokud se má přikrčit, vypadá jako by měl střevní problémy. Nedaří se mu být přesvědčivý ale ani v ostatních pasážích filmu. Některé jeho monology, kdy divákovi polopaticky vysvětluje, proč ve Vietnamu vlastně bojuje, působí v jeho podání až trapně. John Wayne špatný film nezachraňuje, ale naopak ještě více potápí.

Zmínit je potřeba ještě hudební doprovod k filmu. Autorem je Miklós Rózsa.¹⁵⁰ Tento Oscary ověčený skladatel zde podal dle mého názoru velmi průměrný výkon. „Bojovné“ instrumentální orchestrace zde pravidelně střídá s orientálními motivy, které mají za cíl evokovat původní asijskou hudbu. Výsledek je však rozpačitý a Rózsova hudba tak bez obrazu tentokrát samostatně neobstojí. Původně měl hudbu zkomponovat Elmer Bernstein, ale z důvodu svého politického přesvědčení nabídku odmítl.

¹⁴⁹ John Wayne (*26. 5. 1907 – 11. 6. 1979) - vlastním jménem Marion Michael Morrisson. Světovou proslulost si získal jako představitel kladných westernových hrdinů. Odehrál desítky drobných rolí a ztvárnil 149 hlavních. Mezi nejznámější filmy, ve kterých hrál, patří *Přepadení*, *Fort Apache*, *Žlutá stuha*, *Pátrači*, *Červená řeka nebo Rio Bravo*. Svého jediného Oscara získal až v roce 1969 za hlavní roli ve filmu *Maršál*. Dnes jsou ve Spojených státech po něm pojmenovány ulice, školy i letiště. Blíže k Johnu Wayneovi srv. ROBERTS - Randy, OLSON, James, *John Wayne: American*, New York, 1995; MUNN, Michael, *John Wayne: The Man Behind the Myth*, New York, 2005; JEWELL, Rick, *John Wayne, an American Icon*, In: Trojan Family Magazine, 1. August 2008.

¹⁵⁰ Miklós Rózsa (*18. 4. 1907 – 27. 7. 1995). Budapešťský rodák, který studoval konzervatoř v Lipsku a většinu života strávil v Hollywoodu. Složil hudbu k desítkám filmů. Mezi nejznámější patří *Zloděj z Bagdádu*, *Rozdvojená duše*, *Dvoji život*, *Quo Vadis*, *Ivanhoe*, *Julius Caesar*, *Král králů*, *Cid a Sodoma a Gomora*. Za vrchol jeho filmové tvorby je považován hudební doprovod k filmu *Ben Hur*. Celkem byl sedmáctkrát nominován na Oscara a třikrát tuto sošku získal. Kromě filmové hudby složil řadu symfonií, koncertů, chorálů a sonát. Mezi jeho žáky patřil Jerry Goldsmith. Srv. CHRISTOPHER, Palmer: *Miklós Rózsa. A Sketch Of His Life And Work. With a foreword by Eugene Ormandy*, London, 1975.

Nepodařená je také výprava filmu. Natáčelo se především v Severní Americe, a tak aktéři bojů se místo v asijské džungli pohybují mezi vzrostlými borovicemi.

Zelené barety se od ostatních snímků zpracovávající téma vietnamské války liší především neskryvanou a přehnanou adorací Američanů. Zatímco většina jiných filmů válku jako fenomén více či méně kritizuje, Wayneho dílo působí od samého začátku spíše jako agitka armády, mající za cíl zvýšit počet odvedenců, a didakticky až prostoduše obhajuje americkou účast ve vietnamském konfliktu. Americké vojáky představuje nejen jako bojovníky proti komunismu, ale i jako nositele humanitární pomoci vietnamskému lidu, zatímco Vietkong je zde vyličen jako zločinecká organizace terorizující především vlastní domácí obyvatelstvo. Film je plný klišé (láskyplný vztah jednoho z amerických vojáků k malému vietnamskému chlapci, který s ním dokonce usíná v posteli) a prvoplánovaných scén a dialogů. Na realizaci tohoto snímku se finančně přímo podílel Pentagon¹⁵¹ a vznikl v roce 1968, tedy v době, kdy válka ve Vietnamu vrcholila. Filmu plnému propagandy tak bohužel chybí jakákoliv nadsázka a odlehčení. Za pozitivní lze označit přiznanou roli jihovietnamské armády v boji s komunisty. V jiných filmech zpracovávajících tuto tematiku obvykle vystupují pouze američtí vojáci, jako by oddíly Saigonu vůbec neexistovaly. Zde však po celou dobu můžeme sledovat součinnost Američanů s armádou Jižního Vietnamu od obyčejných vojáků až po společné velení. Černobílé vidění vietnamského konfliktu, podprůměrné filmové zpracování a naprostá naivita předkládaného příběhu jsou hlavní příčiny nízké kvality tohoto snímku.

Olověná vesta (*Full Metall Jacket*; 1987) patří mezi nejlepší protiválečné filmy všech dob. Režisérem je Stanley Kubrick, který ve své kariéře snad nešlápl vedle. Jeho předposlední film *Olověná vesta* je opět jedinečné filmové dílo, které

¹⁵¹ SUID, Laurence, *Guts and Glory: The Making of the American Military Image in Film*, Kentucky, 2002.

drží diváka trvale v napětí a při tom má hluboký vnitřní obsah. Film je rozdělený do dvou částí. V první z nich hlavní hrdina s přezdívkou Vtipálek vstupuje spolu s dalšími nováčky do výcvikového střediska armády na Parris Islandu, aby se zde připravili na odchod do Vietnamu. Celý výcvik vede sadistický seržant Hartman, který všechny neustále ponižuje, uráží a zesměšňuje. Mezi rekruty se nachází také obtloustlý a nešikovný Leonard Lawrence s přezdívkou Gomer Pyle. Hartmanova nenávist se postupně koncentruje na tohoto mladíka, kterého později šikanují i ostatní vojáci. Leonard před ukončením výcviku tlak nevydrží a rozhodne se spáchat sebevraždu. Ve velmi sugestivní noční scéně na WC zastřelí před očima Vtipálka nejprve nenáviděného Hartmana a poté sebe. Ve druhé části odjíždí Vtipálek do Vietnamu, kde je zařazen mezi válečné korespondenty. Dostává se do první linie a zrovna v době, kdy severovietnamská vojska zahajují ofenzivu *Tet* a přichází těžké boje o město Hue. Jeho jednotka se při průzkumu dostává pod palbu odstřelovače, který postupně zabije tři vojáky. Ostatní se rozhodnou v opuštěných ruinách nepřítele najít a zlikvidovat. Podaří se jim střelce těžce zranit a k překvapení všech se jedná o mladou vietnamskou dívku. Vtipálek se v nesmírně vypjaté situaci rozhoduje pro pomstu a zabije ji.

Film natočil Stanley Kubrick¹⁵² v roce 1987 a sklídl za něj ihned nadšené kritiky.¹⁵³ Podobně jako v dalších filmech, pod kterými je podepsán, dokázal odvyprávět silný příběh a udržet po celou dobu diváka v napětí. Film se sice dělí na dvě části, ale spojuje je osoba hlavního hrdiny Vtipálka. Můžeme tak sledovat jeho příběh od začátku výcviku až k bojovému nasazení. Obě části mají navíc vlastní pointu. V té první je to sebevražda Leonarda, v té druhé osudové setkání Vtipálka s vietnamskou odstřelovačkou. Kubrick si po celou dobu udržuje odstup od politického rozměru Vietnamské války. Nesnaží se konflikt nijak hodnotit a jen v některých scénách probleskuje kritika americké účasti v Indočíně (scéna, kdy

¹⁵² Stanley Kubrick (*26. července 1928 – 7. března 1999) byl významný americký režisér, scénárista, producent a fotograf. Většina jeho filmů je považována za kontroverzní a v době uvedení vyvolávala vášnivé diskuse. Přesto téměř všechny byly nominovány na Oscary. Mezi nejvýznamnější patří *Stezky slávy*, *Spartakus*, *Lolita*, *2001: Vesmírná odysea*, *Mechanický pomeranč*, *Barry Lyndon*, *Osvícení*, *Olověná vesta*, *Eyes Wide Shut*. Z celé řady biografií režiséra srv. ABRAMS, Jerold, *The Philosophy of Stanley Kubrick*, Kentucky, 2009; HUGHES, David, *The Complete Kubrick*, London, 2009.

¹⁵³ CORLISS, Richard, *Cinema: Welcome To Viet Nam, the Movie: II Full Metal Jacket*, In: Time, 29. June 1987; CANBY, Vincent, *Kubrick's 'Full Metal Jacket,' on Vietnam*, In: The New York Times, 26. June 1987.

americký generál říká „...v každém Vietnamci je Američan, jen chce ven.“, nebo bezhlavé střelení z vrtulníku po civilistech). Válka je pro něj pouze filmový prostředek, pomocí kterého ukazuje selhání jednotlivců v různých situacích. Vtipálek zabíjející těžce zraněnou Vietnamku, psychicky zničený Leonardo dohnaný k sebevraždě nebo sadistický Hartman. Kubrick vytvořil nadčasové protiválečné drama a dokázal se přitom vyhnout laciným filmovým klišé a především zjednodušujícímu pohledu na vietnamský válečný konflikt.

Vtipálka ztvárnil Matthew Modine. Tento herec se již o tři roky dříve představil v *Křídlech*, dalším protiválečném filmu s vietnamskou tematikou. Na rozdíl od *Křidel*, kde spolu s Cagem herecky ovládá celý film, zde je jeho vyčleněný prostor daleko menší a dělí se o něj s několika dalšími herci. Modine se již vizáží hodí na postavu introvertního a trochu sarkastického odvedence, který je více novinář než voják. O to více překvapuje obrat, který v závěru filmu předvede. Z dalších herců zaujme Vincent D'Onofrio jako Leonard Lawrence a jeho dokonalá proměna z obtloustlého, dobrosrdečného nešiky na psychicky vyšínuté individuum chystající se k vraždě a sebevraždě a Lee Ermey jako despotický Hartman.

Olověná vesta může na první pohled působit jako další „film z Vietnamu“, ve skutečnosti se ale jedná o hluboký protiválečný snímek, o kritiku válečné mašinérie obecně. Ve výcvikovém táboře vládne dril, psychický teror a ponižování. Vojáci ztrácejí jakoukoliv individualitu, nemají ani vlastní jména, jen přezdívký, stává se z nich homogenní masa určená k zabíjení. V osobě Vtipálka můžeme sledovat introvertního a humánně založeného člověka, jak se mění pod tlakem válečného běsnění. Režisér jej na začátku prezentuje jako intelektuála, který sám požádá o přeřazení z oddílů námořní pěchoty k žurnalistům a na uniformě nosí odznak míru. Zatímco v podmínkách nelidského výcviku si ještě dokáže zachovat vlastní lidskou důstojnost a jako jeden z mála se snaží pomoci šikanovanému Leonardovi, v boji již jako jedinec selhává. Ve chvíli, kdy ho neznámý odstřelovač téměř zabil, a kdy krátce před tím ztratil nejbližšího kamaráda, přichází o poslední zbytky lidskosti a zraněnou vietnamskou dívku zastřelí. Celý akt z jeho strany paradoxně nepůsobí brutálně ani pomstychtivě a už

vůbec ne jako vražda. Vtipálek v tuto chvíli vzbuzuje v divákovi spíše lítost. Kubrick se, podobně jako De Palma v *Obětech války*, snaží ukázat, jak válka může změnit jednotlivce, jak zásady a pravidla, kterými se řídí každá společnost, přestávají platit.

Dobré ráno, Vietname (*Good Morning, Vietnam*; 1987). Jeden z mála komediálních filmů s tematikou Vietnamské války. Film vypráví příběh diskžokeje Adriana Cronauera,¹⁵⁴ který vysílal v americkém armádním rozhlasu v Saigonu pro jednotky bojující ve Vietnamu. Cronauer používal v živém vysílání jedovatý humor, sarkasmus a především neustálou improvizaci. Pouštěl do éteru černošskou muziku a při čtení zpráv se snažil o politickou satiru. V ní útočil na velení armády i na nejvyšší politické představitele včetně prezidenta Johnsona. Tím si znepřátelil některé velitele, kteří se snažili jeho vysílání cenzurovat a poté ho i odstavit od mikrofonu. Cronauer si ale mezi tím získal obrovskou popularitu mezi vojáky a především díky ní se do rádia stále vrací. Ve filmu je dále několik dalších dějových linií. Především milostný vztah hlavního hrdiny k mladé vietnamské dívce a přátelství s jejím bratrem Tuanem. Ten Cronauerovi zachrání život, když na jeho auto v džungli zaútočil Vietkong. Později ale vychází najevo, že Tuan je spolupracovník Vietkongu a stojí za bombovým útokem v baru, při kterém zemřeli dva američtí vojáci. Cronauer je nadřizenými obviněn ze spolupráce s nepřítelem a okamžitě odeslán domů do civilu.

Film režíroval Barry Levinson,¹⁵⁵ který do hlavní role šťastně obsadil komika Robina Williamse. Levinson mu ponechal maximální prostor, jeho dlouhé

¹⁵⁴ Adrian Cronauer (*8. září 1938 v Pittsburghu) byl seržantem americké armády ve Vietnamu v letech 1965 – 1966, kde pracoval jako redaktor v rádiu. Zkušenosti z tohoto období využil při tvorbě námětu k filmu *Dobrá ráno, Vietname*. V civilním životě pracuje jako úspěšný právník. Na rozdíl od postavy Cronauera ve filmu je přesvědčený republikán. Aktivně pracoval v prezidentské kampani v roce 1996 a především pak v roce 2004 pro George Bushe mladšího. Srv. BARTHOLD, Jim, *The real life of Adrian Cronauer*, In: Urgent Communications, 1. March 2005.

¹⁵⁵ Barry Levinson (*6. dubna 1942 v Baltimore) patří mezi nejúspěšnější současné americké režiséry. Působil nejprve jako scénárista, až později se ujal režie. Jeho filmy získaly desítky nominací na Oscara v nejrůznějších kategoriích. Mezi nejznámější patří kromě *Dobré*

monology v rádiu nijak nepřipravoval a vsadil na Williamsovu improvizaci. Výsledkem je komerčně úspěšná konverzační komedie.

Pro Robina Williamse,¹⁵⁶ *Dobré ráno, Vietname* znamenal obrovský komerční úspěch a průlom ve filmové kariéře. Celý snímek je postaven na jeho hereckém výkonu a komediálním talentu. Williams je ale překvapivě silný i ve vážnějších momentech, jak o tom dokázal přesvědčit později v dalších filmech. V jedné z vedlejších rolí můžeme vidět Foresta Whitakera, jednoho z nejvýraznějších černošských herců.

Film *Dobré ráno, Vietname* se stal velmi populární zejména u amerických diváků. Jedná se o nenáročný, příjemný snímek určený pro širokou veřejnost, kde válka tvoří pouze rámec příběhu. První polovina filmu stojí prakticky zcela na Williamsových výstupech, ve druhé části se objeví přece jen vážnější téma spolupráce obyčejných Vietnamců s Vietkongem. Jedná se o jeden z mála filmů, v němž je nastolena otázka obyvatelstva Jižního Vietnamu a jeho skutečný vztah k americkým vojákům. Mladý Tuan je Cronauerův blízký přítel, současně ale bojuje proti ostatním Američanům. „Zabili jste mi matku a bratra“ říká v závěru diskžokejovi, který nechápe, proč zradil jejich přátelství. Několikrát je zde prezentován přezíravý vztah vojáků k Vietnamcům. V jedné ze scén Tuena nevybíravě vyhodí z baru, ve kterém později vybuchne nálož.

Nutno podotknout, že Williamsův humor je, alespoň podle mého názoru, dost jednoduchý a proplánovaný. Vtipy obvykle nemají žádnou hlubší pointu a často jsou založeny na obyčejných vulgarismech (scéna, kdy si natáhne kondom na nos a všichni okolo se mohou potřhat smíchy). Snad ale právě v tom tkví příčina Williamsova úspěchu u publika.

ráno, Vietname také *Rain man*, *Avalon*, *Bugsy*, *Spáči a Vrtěti psem*. Srv. ERICKSON, Hal, *Barry Levinson, Full biography*, In: The New York Times, 29. March 2013.

¹⁵⁶ Robin Williams (*21. července 1951 v Chicagu) dnes patří mezi největší americké filmové celebrity. Pochází z bohaté rodiny a od mládí se věnuje herectví. Má pověst především výborného komika, ale dokázal se prosadit i v dramatických rolích. Za roli ve filmu *Dobré ráno, Vietname* získal nominaci na Oscara. Nominován byl ještě za role ve filmech *Společnost mrtvých básníků* a *Král rybář*. Za vedlejší roli ve filmu *Dobrý Will Hunting* Oscara získal. Srv. DAVID, Jay, *The Life and Humor of Robin Williams: A Biography*, New York, 1999.

Jdi, řekni Spartským (*Go Tell the Spartans*; 1978) je film odehrávající se v roce 1964 na samém počátku vietnamské války. Přítomnost amerických vojáků ve Vietnamu byla tehdy spíše symbolická a příchod hlavních vojenských sil Spojených států měl teprve přijít. Američané zde působili především v roli vojenských poradců a bojových akcí se účastnili jen v omezené míře. Příběh se odehrává na odlehlé vojenské základně, kde vrchním velitelem je zkušený americký major Asa Barker. Jednotku tvoří příslušníci jihovietnamské armády, které doplňuje několik amerických vojáků. Mezi nimi jsou na drogách závislý zdravotník Lincoln, zkušený veterán seržant Oleonowski trpící neurotickou poruchou z předchozích bojů a idealistický dobrovolník Courcey. Z velení přichází rozkaz obsadit opuštěnou, ale strategicky významnou vesnici Muc Wa. Zde se mimo jiné nachází hřbitov francouzských vojáků z první války v Indočíně s nápisem nad branou „Jdi, řekni Spartským“ jako reminiscencí na bitvu u Thermopyl. Barker vysílá malou jednotku složenou z Američanů a z vojáků Saigonu, aby splnili úkol. Krátce po dosažení vesnice se dostávají do bojů a musí odrazet útoky Vietkongu. Řada amerických vojáků umírá nebo je těžce raněna, Oleonowski pod tlakem válečných událostí spáchá sebevraždu. Když vyjde najevo, že na Muc Wa budou útočit tisíce dobře vyzbrojených partyzánů, dostává Barker rozkaz osobně americké vojáky evakuovat. Příslušníci jihovietnamské armády včetně raněných mají být ve vesnici ponecháni svému osudu. Courcey ale odmítne splnit rozkaz a opustit raněné, a tak Barker nakonec zůstává s ním ve vesnici a snaží se zorganizovat obranu a ústup jihovietnamských vojáků do bezpečí. Během nočních bojů ale všichni obránci podlehnou obrovské přesile a padnou. Přežije pouze raněný Courcey, který v závěrečné scéně filmu opouští zničenou vesnici.

Režisérem snímku *Jdi, řekni Spartským* je Ted Post. Tento umělec se etabloval především jako režisér celé řady televizních seriálů a ve filmovém světě není příliš známý. Režie tohoto filmu diváka nijak zvláště nezaujme a především noční scény působí někdy nepřehledně až zmateně.

Majora Barkera zde hraje Burt Lancaster.¹⁵⁷ Lancaster podává standardní profesionální herecký výkon. Nesnaží se být za každou cenu nekompromisním a tvrdým velitelem, i když postava, kterou zde představuje, k tomu přímo vybízí. Nabízí se srovnání s Johnem Waynem v *Zelených baretech*. Obě stárnoucí herecké hvězdy měly v těchto filmech velmi podobné úkoly. Zatímco Wayne se za každou cenu snaží diváka přesvědčit o tom, že je stále ještě "akčním hrdinou", a v každém okamžiku filmu předvádí vystupňované americké vlastenectví a patriotismus, Lancaster se zhostil role s daleko větší elegancí a nadhledem. Po celou dobu působí civilnějším dojmem a jeho smrt v závěru filmu je zbavená přehnaného patosu.

Předlohou k filmu byla novela Daniela Forda *Incident v Muc Wa*.¹⁵⁸ Snímek Teda Posta je vysloveně průměrný a dnešního diváka dokáže jen těžko oslovit. V roce 1978, kdy jej Post natočil, vznikly i další filmy o vietnamském válečném konfliktu. Především *Lovec jelenů* a Ashbyho *Návrat domů*. Oba tyto filmy dokonale prověřil čas a staly z nich legendy kinematografie ověřené mnoha cenami. *Jdi, řekni Spartským* bohužel takto šťastný osud neměl.

Patrola prokletých (84 *Charlie Mopic*; 1989) se filmařským zpracování zcela vymyká z „vietnamské válečné kinematografie“. Jedná se o pokus tvůrců zachytit válku dokumentárním stylem. Film má velmi jednoduchý a

¹⁵⁷ Burt Lancaster (*2. 11. 1913 v New Yorku - 20. 10. 1994) díky své vysoké postavě a mužnému vzhledu byl často představitelem drsných mužů. Později se však uplatnil také jako herec charakterních rolí ve filmech pro náročné diváky. Byl vynikajícím sportovcem a kariéru začínal jako akrobat a artista v cirkuse. Kvůli vážnému úrazu ruky ji však musel opustit a nastoupil na filmovou dráhu. Ve druhé světové válce působil jako moderátor divadla na italské frontě. Velmi často hrál ve westernech, gangsterkách a válečných filmech. Byl ochoten ale účinkovat i v nízkorozpočtových evropských filmech především italských režisérů (Luchino Visconti, Bernardi Bertolucci) a pokud věřil v jejich umělecké kvality, podílel se na nich i producentsky. Čtyřikrát byl za herectví nominován na Oscara a za film *Elmer Gantry* tuto cenu získal. Dva filmy (*Muž z Kentucky* a *Půlnoční muž*) sám režíroval. Byl velmi hlasitým odpůrcem vietnamské války. K jeho životu a tvorbě srv. ANDREYCHUK, Ed, *Burt Lancaster: A Filmography And Biography*, Jefferson, 2005; BUFORD, Kate, *Burt Lancaster: An American Life*, London, 2008.

¹⁵⁸ FORD, Daniel, *Incident at Muc Wa*, New York, 1967.

nekomplikovaný děj. Družstvo amerických vojáků se vydává na běžnou hlídku, jejímž cílem je vyhledat a zničit nepřítele. Úkol splní a podaří se jim odhalit nepřátelský severovietnamský oddíl, který poté zničí přivolanou dělostřeleckou palbou. Při zpáteční cestě se však dostanou do přestřelky s několika vojáky Vietkongu a postupně v jejich jednotce narůstají ztráty. Někteří padnou, jiní jsou vážně zraněni a zpomalují tak přesun k místu, odkud je má vyzvednout vrtulník. Ústup se pomalu mění v útěk, na jehož konci je většina vojáků mrtvých. Po celou dobu je doprovází přidělený kameraman, který má za úkol celou misi zachytit na filmový pásek. Vše tak můžeme sledovat objektivem ruční kamery. Film má působit jako nehraný dokument bez jakýchkoliv dalších filmařských úprav a postprodukcí, který zachycuje opravdovou tvář války. Filmařský záměr ale zůstává na půli cesty a výsledkem je velmi průměrný film. Režisér se jej sice snaží oživit „reportážními“ rozhovory kameramana s jednotlivými vojáky, při kterých je postupně představuje, ty ale působí nudným a zdoluhavým dojmem.

Režisérem a scénáristou v jedné osobě je Patrick Sheane Duncan. Ten již dříve vietnamskou problematiku zpracoval v televizní minisérii *Vietnam War Story* (1987) a v o dva roky později natočeném pokračování *Vietnam War Story: The Last Days* (1989). Za *Patrolu prokletých* získal sice nominaci na hlavní cenu poroty na festivalu nezávislých filmů v Sundance, přesto ale celý snímek vyznívá velmi rozpačitě a dnes nepatří ani mezi kritiky ceněné filmy, ani mezi komerčně úspěšné snímky.

V hlavních rolích amerických vojáků můžeme spatřit poměrně málo známé herce Jonathana Emersona, Nicholase Casconeho, Jasona Tomlinse, Christophera Burgarda, Glenna Morshowera, Richarda Brookse a Byrona Thamesse a ve zcela epizodní roličky se mihne skutečný veterán vietnamské války a pozdější velmi úspěšný herec a spisovatel Dale Dye.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Dale Adam Dye (*8. 10. 1944) je bývalý voják, herec a spisovatel. V letech 1965 až 1970 sloužil ve Vietnamu, kde se zúčastnil více než třiceti bojových misí a získal přes dvacet vyznamenání včetně Bronzové hvězdy za statečnost a Purpurového srdce za zranění. Úspěšnou vojenskou kariéru ukončil v hodnosti kapitána. Ve svých téměř čtyřiceti letech debutoval v Stoneově filmu *Četa* a později hrál ještě v dalších filmech o Vietnamu. V roce 1989 se kromě *Patroly prokletých* objevil také ve snímcích *Oběti války* a *Narozen 4. července*. Z dalších válečných filmů je možno uvést *Zachraňte vojína Rayena* a televizní seriál *Bratrstvo neohrožených*. Při natáčení těchto snímků působil i jako hlavní válečný poradce. Napsal také úspěšné romány např. *Běh mezi kapkami deště* a *Neslušné chování*. Srv. <http://www.filmreference.com/film/51/Dale-Dye.html>.

Problémem *Patroly prokletých* je její přílišná snaha vypadat za každou cenu jako nízkorozpočtový a nezávislý snímek. Forma tak zde jednoznačně vítězí nad obsahem. Ve filmu se téměř nic neděje, zcela chybí jakékoliv poselství či závažnější sdělení. Divák, který má hlubší informace o průběhu války ve Vietnamu, zde ale může zaznamenat jeden zajímavý moment. Je jím prakticky trvalý konflikt mezi velícím důstojníkem a zbytkem jednotky, především seržantem, který již dlouho vede bojové družstvo.

Tato situace nebyla ve Vietnamu vůbec ojedinělá a vycházela z velmi častých obměn velitelů u bojových jednotek zejména ke konci války. Po roce 1970 bylo jasné, že se válka chýlí ke konci. Z tohoto důvodu velmi rychle klesala morálka vojáků, kteří se všemožně snažili vyhnout zbytečnému zabití či zranění těsně před návratem domů. Množilo se neuposlechnutí rozkazů a vyhýbání se boji začalo být běžnou praxí. Místo taktiky „vyhledej a znič“ nyní vojáci mluvili o taktice „vyhledej a vyhni se“. Velmi nešťastná se také ukázala praxe stahování důstojníků z pole po šesti měsících. Jednotkám, které již dlouho bojovaly v džungli, tak veleli mnohdy mladí a především nezkušení velitelé, kteří navíc oplývali horlivostí a touhou po vítězství. Stále více se tak objevoval fenomén nazývaný fragging. V podstatě se jednalo o úkladné vraždy, kdy mužstvo zabilo svého velícího důstojníky obvykle s použitím granátu. Vojáci chtěli takto eliminovat nebezpečí, které pro ně nový a boječtivý velitel znamenal. V roce 1970 bylo prokázáno 209 těchto zabití a zřejmě další stovky vražd vlastních vojáků zůstaly utajeny.¹⁶⁰ Konflikt ostřílených vietnamských veteránů s podporučíkem plným ideálů, který je navíc na první bojové akci, je velmi dobře vyobrazen i v *Patrole prokletých*.

¹⁶⁰ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 161-163.

Údolí stínů (*We Were Soldiers*; 2002). Je to film, který mapuje první velkou bitvu vietnamské války, která se odehrála mezi armádou Spojených států a Vietnamskou lidovou armádou severního Vietnamu. Partyzánské oddíly Vietkongu zde byly zastoupeny v daleko menší míře. Bitva se odehrála v údolí Ia Drang mezi 14. a 18. listopadu 1965 a probíhala ve dvou fázích. Pro celou akci byly charakteristické dva momenty. V podstatě se jednalo o první velkou operaci, při které Američané uplatnili později hojně využívanou taktiku „vyhledej a znič“ a současně zde byly do boje masově nasazeny vrtulníky a letecká podpora naváděná operátory přímo z bojiště. Tento způsob boje byl později opakovaně využíván americkou armádou ve Vietnamu.

Američané se vrtulníky dopravili na pláň Ia Drang v Centrální vrchovině, kde se předpokládalo, že by Vietkong a severovietnamská armáda mohly mít nástupiště pro další ofenzivu. Po přistání prvních 75 vojáků ale zjistili, že se v blízké hoře Chu Pong nachází asi 1 600 vojáků severního Vietnamu, kteří záhy zaútočili na přistávací plochy bráněné později 450 americkými vojáky. Těm se dařilo za pomoci leteckých úderů a dělostřelecké palby vedené ze vzdálených stanovišť odrážet vietnamské útoky a nakonec prorazit obklíčení a donutit nepřítele k ústupu. Hodnocení bitvy je velmi problematické. Při použití amerického systému „počítání mrtvých“ (body count) skončilo střetnutí americkým vítězstvím. Jejich jednotky se ubránily několikanásobné přesile a zabily možná až dva tisíce nepřátelských vojáků. Sami ztratili přes 200 mužů. Poté, co vyklidily prostor, bylo ale celé území opět bez problémů obsazeno vojáky Vietkongu a severního Vietnamu.¹⁶¹

¹⁶¹ Tento jev byl charakteristický pro celou vietnamskou válku. Američané díky technické převaze a především vrtulníkům byli schopni získat téměř jakékoliv území jižního Vietnamu, které bylo pod kontrolou vojsk NFO či severovietnamské armády. Nebyli ale schopni je dlouhodobě udržet a obvykle se po krátkém čase stahovali zpět na základnu. Snad nejznámějším příkladem byla v květnu 1969 bitva o kótu 937, která se později stala známou jako Hamburger Hill. Několik dní se americké jednotky snažily dobýt tento kopec v nepředstavitelně obtížných podmínkách a za trvalého deště. V bahně pod nepřátelskou palbou klouzaly zpět a znovu útočily. Dne 20. května konečně dosáhly vrcholu, aby zde našly opuštěný systém opevněných bunkrů, který Vietnamci krátce před tím opustili. Američané ztratili 56 mužů, Vietnamci asi 700. Po dvou dnech pak americká 101. divize tuto kótu vyklidila. Z vojenského hlediska byla tato akce nesporných úspěchem americké armády. Určený prostor byl dobyt, obrovské množství nepřátel padlo či bylo zraněno. Samotný kopec ale ze strategického hlediska neměl vůbec žádný význam a musel být opuštěn. Následně byl samozřejmě opět obsazen severovietnamskými vojáky. Celá akce způsobila ve Spojených státech vlnu odporu. Protestovalo se na ulicích i v Kongresu, velení armády se

Právě první část této bitvy zachycuje film *Údolí stínů*. Na začátku je krátká reminiscence na francouzskou porážku, které se odehrála v této oblasti v roce 1954 a je známá jako bitva u Mang Yang Pass. Poté již můžeme sledovat hlavního hrdinu plukovníka Hala Moorea, jak se na základně v USA připravuje se svými muži k první bojové akci ve Vietnamu. Naprostá většina filmu pak velmi detailně zobrazuje vlastní bitvu v údolí Ia Drang mezi Mooreovou jednotkou a útočícími Vietnamci. Film nemá prakticky žádnou další dějovou linii a pouze se snaží zachytit hrdinství jednotlivých vojáků, jejich utrpení i bolest. Bojové scény jsou občas střídány se záběry manželek, které doma na základně čekají na telegramy, oznamující zabití jejich mužů. Ty mezi ně roznáší Mooreova manželka Julie, která tuto smutnou povinnost sama převezme od anonymních taxikářů. Výsledkem je poměrně slušně natočená barvitá freska, která sice filmovými prostředky velmi slušně zachycuje jednu z velkých bitev vietnamské války, ale jinak téměř žádný další rozměr.

Snímek režíroval podle vlastního scénáře americký režisér Randall Wallace.¹⁶² Jako předlohu použil knihu plukovníka Harolda Moorea a novináře Josepha Gallowaye *We Were Soldiers Once... And Young*.¹⁶³ Ta popisuje právě bitvu u Ia Drang, ve které Moore velel a Galloway byl přítomen jako reportér. Oba pod svými pravými jmény vystupují i ve filmu a podíleli se na jeho výrobě jako odporní poradci.

Hlavní roli plukovníka Hala Moorea zde vytvořil Mel Gibson.¹⁶⁴ Ten, stejně jako ve většině jiných filmů, podává nadstandardní herecký výkon, bohužel

dostalo po obrovský tlak médií. Nikdo nechtěl, aby se takováto bitva ještě někdy opakovala. K bitvě o Hamburger Hill srv. ZAFFIRI, Samuel, *Hamburger Hill: May 11-20, 1969*, New York, 1989; SUMMERS, Harry G. Jr., *Battle Of Hamburger Hill During The Vietnam War*, In: Vietnam magazine, 12. June 2006.

¹⁶² Randall Wallace (*28. července 1949 v Jackson v Tennessee v USA) je velmi uznávaný a všestranný umělec. Nejdříve se prosadil jako scénárista, který se podílel na tvorbě celé řady televizních seriálů. Průlomem se stal jeho scénář k filmu *Statečné srdce*, za který byl nominován na Oscara. Mezi nejúspěšnější patří i scénář k *Pearl Harbouru*. U filmů *Muž se železnou maskou* a *Údolí stínů* je podepsán jako scénárista, producent i režisér. Od mládí se věnuje psaní novel a komponování hudby. Skladatelsky se například podílel na hudbě k ceremoniálu státního pohřbu Ronalda Regana. Na *Duke University* vystudoval ruský jazyk, literaturu a religionistiku. Srv. DAVID, Eric, *Hero Maker*, In: Christianity Today, 18. October 2006.

¹⁶³ Srv. MOORE, Harold - GALLOWAY, Joseph, *We were soldiers once... and young : Ia Drang, the battle that changed the war in Vietnam*, New York, 1992.

¹⁶⁴ Mel Colm-Cille Gerard Gibson je všeobecně považován za Australana. Ve skutečnosti se narodil 3. února 1956 v New Yorku a do Austrálie se přestěhoval s rodiči, když mu bylo

ani jeho postava není zbavená přehnaného patosu a sentimentu. I tak je jeho herectví jednou z hlavních deviz celého snímku.

Údolí stínů je typický válečný film založený na bojových scénách, přestřelkách, hrdinství a smrti vojáků. Úroveň dnešní filmové techniky umožňuje naturalisticky zobrazit každý výbuch granátu, zásah od kulky či napalmu, přesto ale tomuto filmu ve výsledku něco chybí. Bojové scény jsou někdy nepřehledné, postavy jednotlivých vojáků jsou špatně rozlišitelné a celá bitva působí místy až zmatečně. Umírající vojáci stále opakují, jak rádi padli za vlast a neopominou pozdravovat ani své manželky. Scény z domova, kdy ženy přijímají telegramy oznamující zabití manžela, nepůsobí také příliš věrohodně. Úvodní sekvence filmu, která zachycuje jednotku při výcviku před odletem do Indočíny, je vysloveně nudná. Walleceův film tak zůstal na půli cesty. Určitě nepatří mezi nejhorší válečné filmy, ale na druhou stranu ani nijak nenadchne.

dvanáct. Celý život se věnuje herectví, později začal pracovat i jako scénárista, producent a velmi úspěšný režisér. Již ve dvaceti třech letech se prosadil filmem *Šílený Max* a uspěl i s dalším australským filmem *Galipoli*. V Hollywoodu definitivně prorazil snímkem *Bounty*. Následovaly další komerčně mimořádně úspěšné počiny. Mezi ně patří především filmová série *Smrtonosná zbraň*, *Maverick*, *Patriot* a *Znamení*. Za film *Statečné srdce* získal Oscara jako režisér, pod snímky *Umučení Krista* a *Apocalypto* je kromě režie podepsán i jako scénárista a producent. Celkem má šest synů a dvě dcery. Srv. McCARTY, John, *The Films of Mel Gibson*, New York, 2001; CLARKSON, Wensley, *Mel Gibson: Man on a Mission*, London, 2004.

3. Vietnamské kontroverze a film

Některé filmy o vietnamské válce mají za cíl pouze pobavit diváka, zaujmout ho bojovými scénami akčních hrdinů a oslnit efektními triky. Jiné se snaží otevřít závažnější téma a zabývají se obecnějšími otázkami, které přesahují rámec obyčejného válečného filmu. Jednou z nich je i násilí vojáků na civilním obyvatelstvu. A právě tímto fenoménem se zabývá film *Oběti války*. Dílo je ojedinělé zejména zvoleným námětem. Jen velmi málo snímků se uměleckými prostředky snaží zachytit utrpení civilního obyvatelstva ve válce a především pak znásilňování žen. Tento fenomén provází v určité míře prakticky každý válečný konflikt a četnost jeho výskytu je závislá především na disciplíně jednotlivých útvarů. Dalším faktorem, který tyto negativní jevy omezuje či naopak umožňuje, je hrozba a eventuální vymahatelnost následného trestu. Právě v období Vietnamské války bylo prokázáno znásilňování žen vojáky americkou justicí tvrdě a exemplárně postihováno.¹⁶⁵ Mezi laiky existuje mnohdy názor, že pro amerického vojáka ve Vietnamu bylo běžné znásilňovat, vypleňovat vesnice, střílet po civilistech či jinak systematicky ničit civilní cíle. Nutno uvést, že ale obdobné excesy se objevovaly velmi zřídka a velení armády je nijak netolerovalo. Pro většinu samotných amerických vojáků bylo toto chování naprosto nepřijatelné.

Událostí, která se zcela vymkla z předepsaných pravidel, byl masakr v My Lai. Jednalo se o masovou vraždu přibližně 347 až 504 neozbrojených civilistů, mezi kterými tvořily většinu ženy a děti. Spáchali je vojáci roty C (Charlie) prvního praporu dvacátého pluku jedenácté brigády dvacáté třetí pěší divize *Americal* dne 16. března 1968. Úkolem, který rota obdržela krátce po vietnamské ofenzívě Tet, bylo obsadit vesnici My Lai. Ta měla být dle informací opěrným bodem Vietkongu. Vojáci do vesnice vstoupili zcela bez boje, ale následoval nesmyslný rozkaz velitele čety Williama Calleye zlikvidovat všechny „protivníky“. Někteří vojáci sice odmítli rozkaz uposlechnout, jiní ale většinu lidí postříleli nebo po nich házeli granáty. Řada obětí byla před smrtí mučena nebo znásilněna. Celé řádění přerušil až přilet vrtulníku pilotovaný Hughem

¹⁶⁵ Srv. ROTTMAN, Gordon, *Americká pěchota ve Vietnamu 1965 - 1973*, Brno 2007, s. 50-51.

Thompsonem. Ten na místě zpozoroval řadu mrtvých neozbrojených těl včetně žen a dětí a další civilisty shromážděné v místním bunkru a čekající na popravu. Kontaktoval Calleyho i jeho nadřízeného kapitána Medinu a když zjistil, co se zde děje, přistál s vrtulníkem přímo u bunkru a začal zbývajících živé odvádět do helikoptéry. Svým mužům nařídil, aby na americké pěšáky zahájili palbu, pokud by se mu v evakuaci pokusili zabránit. Poté, co Vietnamce dostal do bezpečí, vše nahlásil nadřízeným. Později byl on i jeho posádka za tento čin vyznamenáni a po válce se zbylými obyvateli vesnice, kteří díky němu masakr přežili, udržoval dlouhodobý kontakt. Armáda se snažila nejprve záležitost utajit a na oznámení některých vojáků nijak nereagovala, anebo je prověřovala zcela nedostatečně. Na vyšetřování incidentu se tehdy podílel mladý major Collin Powell a i jeho zpráva konstatovala, že nedošlo k porušení zákona. Později mu vše bylo vyčítáno a celá záležitost ovlivnila jeho politickou kariéru.

Teprve o rok později na masakr důrazně upozornil voják Ron Ridenhour, který se vše dozvěděl zprostředkovaně od členů roty C. Napsal dopis prezidentu Nixonovi, nadřízeným do Pentagonu a několika členům Kongresu. Řada oslovených jej ignorovala, zareagoval až kongresman Morris King "Mo" Udall¹⁶⁶, který inicioval důkladné vyšetřování. Dne 17. ledna 1970 bylo obviněno 14 důstojníků včetně velitele divize generála Samuel W. Kostera. Postupně byli všichni osvobozeni s výjimkou Williama Calleyho.¹⁶⁷ Ten byl uznán vinným z nařízení střelby do civilistů a odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Dva dny po vynesení rozsudku prezident Nixon změnil verdikt a Calley nakonec strávil jen tři a půl roku v domácím vězení.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Morris King "Mo" Udall (*15. června 1922 – 12. prosince 1998). Demokrat, který v primárních volbách v roce 1976 kandidoval na prezidenta proti Jimmymu Carterovi a prohrál jen zcela těsným rozdílem. Během politické kariéry se věnoval především otázkám životního prostředí, národních parků, Indiánů a sociálnímu zabezpečení. Před tím, než se stal politikem, působil jako profesionální basketbalista. Srv. KAUFMAN, Burton, *The Carter years*, New York, 2006.

¹⁶⁷ William Calley vždy vinu popíral. Srv. SACK, John, *Lieutenant Calley: His Own Story*, New York, 1971.

¹⁶⁸ Podrobněji o událostech v My Lai srv. SMITH, Karen, *American soldiers testify in My Lai court martial*, In: Amarillo Globe-News, 6. December 2000; MARSHALL, Burke - GOLDSTEIN, Joseph, *Learning From My Lai: A Proposal on War Crimes*, In: The New York Times, 2. April 1976; BELKNAP, Michal, *The Vietnam War on Trial: The My Lai Massacre and the Court-Martial of Lieutenant Calley*, Kansas, 2002; GERSHEN, Martin, *Destroy or Die: The True Story of My Lai*, New York, 1971.

Masakr v My Lai se stal díky fotografiím pořízených americkými vojáky jedním z nejznámějších obrazů války ve Vietnamu. Stal se symbolem válečného utrpení civilistů, podobně jako plošné užívání napalmu nebo defoliantů. Odhaloval také dlouhodobý problém americké armády, která se často k domácímu obyvatelstvu chovala necitlivě, a za celou dobu se jí prakticky nepodařilo získat širší podporu obyvatel jižního Vietnamu. Ještě větší dopad měla celá událost na americkou domácí politiku. V roce 1968 po ofenzívě Tet vrcholil ve Státech odpor proti válce a snímky zohavených civilistů se staly dalším silným argumentem mírových aktivistů. Ke zklidnění situace nepřispěla ani snaha armády celý incident zakrýt.¹⁶⁹

Tématem odchodu amerických vojáků do vietnamské války se zabývá film *Vlasy*. Filmovými prostředky jsou zde prezentovány dvě rozdílné situace. Na jedné straně vlastenecké nadšení a dobrovolný nástup do války zde představovaný postavou Clauda Bukowského, na druhé straně kategorické odmítání vojenského konfliktu a pálení povolávacích rozkazů.

Povinná vojenská služba byla neodmyslitelnou součástí života Američanů již od dob druhé světové války. Povolávací zákon *Selective Service Act*¹⁷⁰ nařizoval všem občanům mužského pohlaví zapsat se k odvodu po dosažení osmnácti let. Odvedeni pak mohli být až do sedmadvaceti let. V roce 1965, kdy ve Vietnamu začínali americké pozemní operace, tvořili branci jednu třetinu americké armády. V letech 1964-1973 prošlo americkou armádou 9 087 000 mužů a žen, do války ve Vietnamu ale bylo zapojeno jen 2 594 000 z nich a pouze 1 766 910 ze všech vojáků byli branci.¹⁷¹ Naprostá většina z nich byla nasazena k pozemním útvarům, jen asi 42 700 k válečnému námořnictvu. Námořní pěchota ani letectvo odvedence nepřijímaly. Počet odvedenců ve Vietnamu se v průběhu

¹⁶⁹ GOLDSTEIN, Joseph, *The My Lai Massacre and its Cover-Up*, New York, 1976.

¹⁷⁰ Jednalo se o zákon umožňující odvody branců. Poprvé byl zaveden v roce 1917 v souvislosti se vstupem USA do první světové války. Zákon byl během dalších let opakovaně novelizován a přepracováván. Novela, podle které bylo odváděno nejvíce branců během válečného konfliktu v Indočíně, se nazývala *Military Selective Service Act of 1967*. Podrobněji srv. ZINN, Howard, *People's History of the United States*, New York, 2003, s. 364-365; COFFMAN, Edward, *The War to End All Wars: The American Military Experience in World War I*, Kentucky, 1998, s. 25-28; WEINSTEIN, James, *The Corporate Ideal in the United States 1900-1918*, Boston, 1969.

¹⁷¹ Srv. ROTTMAN, Gordon, c. d., s. 5.

válečného konfliktu výrazně měnil. Na počátku války tvořili branci asi dvacet procent bojových jednotek, na konci války to již bylo téměř sedmdesát procent. Po dosažení osmnácti let se všichni muži museli hlásit u místní odvodní komise. Podstoupili test fyzické zdatnosti a byly zjišťovány případné důvody k odkladu či osvobození od vojenské služby. Těchto důvodů byla celá řada. Kromě fyzické či mentální nezpůsobilosti to bylo i vzdělání, důležitost zaměstnání, rodinné či náboženské důvody. Jen výjimečně byli odváděni policisté, hasiči, učitelé, zdravotníci, kněží a někteří vědci. Odklad také dostávali ženatí s dětmi, studenti a muži pečující o staré rodiče. Až po roce 1966, kdy odvody stouply na 30 000 branců měsíčně, začaly být povolávány i tyto skupiny obyvatelstva. Celý systém odvodů byl velmi komplikovaný a branci byli členěni do poměrně složitého systému tříd, který se v průběhu let dále proměňoval. Studenti vysokých škol během studia obvykle získali odklad vojenského odvodu, který ale po absolvování univerzity automaticky skončil. Bylo dokonce více pravděpodobné, že po skončení studia budou odvedeni, protože odvodní komise vybíraly ze seznamů branců od nejstarších (27 let) po nejmladší (18 let). Tento systém se změnil až v roce 1967, kdy začali být přednostně odváděni osmnáctiletí. Ukázalo se, že je výhodnější odvádět mladé svobodné muže, kteří právě ukončili střední školu a ještě nezačali studovat na univerzitě ani nenastoupili do zaměstnání či nezaložili rodinu. Od roku 1970 byl dokonce z důvodu větší nestrannosti zaveden systém losování. Je prokázanou skutečností, že muži s vyšším vzděláním byli méně povoláváni, případně méně často byli nasazováni k bojovým jednotkám. Povinná vojenská služba trvala dva roky a poté následovaly čtyři roky v záloze. Během této doby sice vojáci mohli být povoláni zpět do aktivní služby, ale v praxi se toto obvykle nestávalo.

Zajímavým fenoménem byl dobrovolné vstupování do armády a následně do vietnamské války. Dobrovolná služba byla obvykle tříletá. Svoji roli u řady vojáků hrálo jistě nepředstírané vlastenectví, ale důvodů k dobrovolným odvodům bylo více. Tuto cestu volili samozřejmě zájemci o další vojenskou kariéru. Dalším důvodem k dobrovolnému vstupu do americké armády byly ale i následující nepopiratelné výhody. Především si dobrovolníci mohli vybrat sami specializaci, a pokud si to nepřáli, měli téměř stoprocentní jistotu, že se nedostanou do přímých bojů. Devadesát procent dobrovolníků tak bylo přiřazeno k nebojovým

jednotkám. Na všechny vojáky navracející se z války domů se vztahoval Zákon o právech vojáků navracejících se z války, který byl všeobecně známý jako *GI Bill of Rights*¹⁷². Schválil jej ještě prezident Franklin Delano Roosevelt¹⁷³ a měl pomáhat válečným veteránům při rekvalifikacích a zapojení do civilního života. Umožňoval lehčí přístup k půjčkám na bydlení a k podnikání, při hledání práce i k podpoře v nezaměstnanosti. Mimo jiné bylo vojákům po skončení aktivní služby zapláceno vysokoškolské vzdělání. Pro mnohé muže pocházejících z rodin s nižším sociálním standardem tak byla dobrovolná vojenská služba jednou z cest, jak dosáhnout na akademický titul. Využívali ji především Američané hispánského původu a černoši.¹⁷⁴

Otevřené odmítání odvodu bylo poměrně vzácné. Jen minimum mužů se vůbec nezaregistrovalo u odvodových komisí a mediálně vděčné veřejné pálení povolávacích rozkazů se odehrávalo zcela výjimečně. Ti, kteří se skutečně chtěli vyhnout svému nasazení ve Vietnamu, emigrovali do zahraničí, většinou do Kanady. Odhaduje se, že do této země odešlo přibližně 50 000-125 000 mužů. Na druhou stranu asi 2 500-5 000 Kanadčanů dobrovolně bojovalo ve vietnamské válce.¹⁷⁵

Příběh osamělého úspěšného hrdiny bojujícího za spravedlnost, a mnohdy vystupujícího současně v roli nekompromisního mstitele trestající zlo, se v americké kinematografii opakuje v různých formách po dlouhá desetiletí. Válka ve Vietnamu, stejně jako ostatní válečné konflikty moderní historie, přímo vybízí k zfilmování tohoto tématu. Snímky, které toto téma zpracovávají v souvislosti s vietnamským konfliktem, jsou *Rambo I*, *Rambo II* a do určité míry také *Zelené barety*. Jedná se o typické akční snímky bez hlubší myšlenkové podstaty, které

¹⁷² Celý název zákona zněl *Servicemen's Readjustment Act* a přijat byl v roce 1944. Podrobněji srv. BOUND, John – TURNER, Sarah, *Going to War and Going to College: Did World War II and the G.I. Bill Increase Educational Attainment for Returning Veterans?*, In: *Journal of Labor Economics*, Vol. 20, No. 4 (October 2002), s. 784–815; OLSON, Keith, *The G. I. Bill and Higher Education: Success and Surprise*, In: *American Quarterly*, Vol. 25, No. 5 (December 1973), s. 596-610.

¹⁷³ Franklin Delano Roosevelt – 32. americký prezident v letech 1933 - 1945. Srv. SMITH, Jean, Edward, *FDR*, New York, 2007.

¹⁷⁴ Srv. ROTTMAN, Gordon, *Americká pěchota ve Vietnamu 1965 - 1973*, Brno, 2007, s. 5-8.

¹⁷⁵ Srv. ROTTMAN, Gordon, *Americká pěchota ve Vietnamu 1965-1973*, Brno, 2007, s. 9.

jsou založeny na hrdinství hlavního představitele a jeho bojovém umění. S rozvojem filmové trikové techniky stoupá i úroveň bojových scén, jež tvoří většinou základní podstatu těchto filmů. Zatímco John Wayne ještě poráží své protivníky s automatickou puškou v ruce, Sylvester Stallone již v druhém dílu Ramba řídí vrtulník a ničí nepřátelský tábor salvami raket.

Předobrazem těchto filmových postav jsou často skuteční váleční hrdinové. Příkladem může být seržant Richard „Dick“ Etchberger, který v březnu 1968 bránil kvótu Lima 85. Během nočního útoku Vietkongu odrážel nepřítele a současně naváděl americké letouny určené k evakuaci jeho jednotky. Dvěma zraněným vojákům poté pomohl do helikoptéry, ale když do ní sám nastupoval, byl smrtelně zraněn. O 42 let mu prezident Obama dne 21. září 2010 udělil Medaili cti.¹⁷⁶ Jedním z nejznámějších Američanů, kterého světová veřejnost dlouho vnímala především jako hrdinu vietnamské války, je bezesporu Randall Harold Cunningham. Jeho životní příběh je ukázkou vzestupu a pádu výjimečné osobnosti a mohl by sloužit jako námět k samostatnému filmu. Cunningham se narodil 8. prosince 1941 v Los Angeles a je příkladem amerického *selfmademana*. Ačkoliv vyšel z velmi skromných poměrů, vystudoval tělesnou výchovu na univerzitě. Krátce se věnoval plaveckému tréninku na *Hinsdale Central High School* a později dva z jeho svěřenců získali zlatou a stříbrnou medaili na olympijských hrách v roce 1968. V roce 1967 vstoupil do americké armády a po celou dobu aktivní vojenské služby byl členem námořního letectva. Byl nasazen do vietnamské války a stal se jediným „leteckým esem“ z řad námořnictva. Se svým radarovým operátorem Williamam P. Driscollem zaznamenal pět potvrzených sestřelů. 10. května 1972 se mu ve vzdušném souboji podařilo sestřelit nejlepšího severovietnamského pilota Nguyen Toona přezdívaného „plukovník Toon“. Tento mýty opředený letec měl pravděpodobně na svědomí třináct amerických letadel a fotografie jeho vítězného MIGu kolovaly v dobovém americkém i vietnamském tisku. Cunningham získal za své letecké umění Námořní kříž, dvakrát Stříbrnou hvězdu, Purpurové srdce a patnáct Leteckých

¹⁷⁶ Sr. CORRELL, John, *Etchberger, Medal of Honor*, In: Air force magazine, November 2010; CASTLE, Timothy, *One Day Too Long*, New York, 1999.

medailí.¹⁷⁷ Po návratu z Vietnamu se stal instruktorem v TOPGUNu v San Diegu a v roce 1985 odešel z armády. Působil jako komentátor stanice *History Channel* a poté jako komentátor CNN během války v Zálivu, což mu přineslo celonárodní popularitu. Televizní „slávy“ i statutu válečného hrdiny a leteckého esa dokázal bezezbytku využít při nastartování politické kariéry. V roce 1990 kandidoval za republikány do Sněmovny reprezentantů v jednom z obvodů San Diega, tradičně považovaném za baštu demokratů, a v následujícím roce již usedl do kongresových lavic. Zvolen do dolní komory byl celkem ještě šestkrát a zdálo se, že jeho pozice v nejvyšší politice je neotřesitelná. V roce 2005 se ale objevily důkazy, že Cunningham bral úplatky od Mitchella Wadeho, majitele zbrojařské dodavatelské firmy. Postupně mu byly prokázány také daňové úniky a neprospěly mu ani odhalené kontakty s prostitutkami v drahých hotelích placených zbrojařskými podnikateli. V prosinci 2005 Cunningham rezignoval na svůj mandát ve Sněmovně reprezentantů a 3. března 2006 byl odsouzen k osmi letům a čtyřem měsícům vězení a k několikamilionové pokutě. Trest si odpykal ve věznici v Tusconu a 4. června 2013 byl propuštěn.¹⁷⁸

Richard "Dick" Etchberger, Williamam P. Driscollem a Randall Harold Cunningham jsou příklady amerických hrdinů z Vietnamu. Staly se z nich legendy, které plnily noviny a vystupovaly v televizních pořadech. Tito muži byli adorováni, uctíváni a někdy i zatracováni. Jejich příběhy později začaly žít vlastním životem, často bez ohledu na skutečná fakta. Přesné okolnosti úmrtí Richarda Etchbergera oficiální místa dlouho tajila a rodina se domnívala, že zemřel při havárii helikoptéry. Důvodem bylo, že Etchberger padnul na území Laosu, kde američtí vojáci oficiálně nepůsobili. On sám zde byl údajně jako civilní zaměstnanec firmy *Lockheed*. Teprve prezident Obama mu propůjčil

¹⁷⁷ Naprostá většina sestřelů nepřátelských letadel byla provedena raketami vzduch-vzduch. Zaměření těchto raket prováděl radarový operátor a z tohoto důvodu byl obvykle oceňován spolu s pilotem.

¹⁷⁸ Srv. PAE Peter - PERRY Tony - SIMON, Richard, *Cunningham's Fall From Grace, Power*, in: Los Angeles Times, 5. December 2005; BENNETT, William, Finn, *Cunningham says he will step down at end of term*, In: North County Times., 14. July 2005; PATROW, Scot, *Prosecutors May Widen Congressional-Bribe Case; Cunningham Is Suspected Of Asking for Prostitutes; Were Others Involved?*, In: The Wall Street Journal, 27. April 2006; CANTLUPE, Joe, *Cunningham resignation formally submitted to House*, In: The San Diego Union-Tribune, 6. December 2005; WALKER, Mark, *Defense: 'Duke' may die in prison*, In: North County Times, 18. February 2006.

nejvyšší americké vyznamenání, které v Bílém domě a za hojné asistence sdělovacích prostředků převzali tři jeho synové. Randall Harold Cunningham je považován za jednoho z nejlepších bojových pilotů Ameriky. Honorovaný téměř dvěma desítkami vyznamenání školil mladé letce, pro které byl jistě živoucí legendou. Postava Peta „Maverick“ Mitchella z komerčně mimořádně úspěšného filmu *Top Gun* Tonyho Scotta byla inspirována přímo Cunninghame a některé bojové scény zde byly okopírovány ze skutečných leteckých soubojů Cunninghama ve Vietnamu.¹⁷⁹ Cunningham po skončení aktivní letecké kariéry působil jako nekompromisní republikánský senátor hájící opravdové hodnoty amerického lidu. Až do okamžiku, kdy byly odhaleny jeho korupční a daňové skandály a nezřízený život libující si v okázalém přepychu. Ale i během soudního přelíčení zafungovala legenda vietnamského hrdiny. Obhajoba Cunninghama, kterému hrozil až doživotní trest, byla založena právě na zdůrazňování jeho vlastenectví a zásluh ve vietnamské válce.

Tito a mnozí další byli předobrazem filmových válečných hrdinů bojujících většinou více či méně osamělý boj s nepřítelem. Ve filmové zkratce ale Rambo nemá žádné lidské slabosti, v černobílém světě dobra a zla stojí vždy neochvějně na správné straně barikády a možnost, že by v některém z dalších pokračování byl obviněn z prostopášného života či dokonce z korupce je dopředu zcela vyloučena.

Naprostá většina filmů o vietnamské válce sleduje osudy amerických vojáků buď přímo v džungli jihovýchodní Asie, nebo po návratu domů. Příslušníky armád dalších států, kteří zde bojovali (Austrálie, Nový Zéland, Thajsko, Filipíny a Jižní Korea) americká kinematografie prakticky vůbec nezaznamenává. Důvodem jsou jistě nízké počty mužů nasazených z těchto zemí (s výjimkou vojáků Jižní Koreje a Austrálie) a zřejmě i určitá nezajímavost ostatních „zahraničních“ misí pro amerického diváka. Zdánlivě ale jen velmi těžko lze ignorovat existenci pravidelné armády jižního Vietnamu, jejíž počty

¹⁷⁹ ROTH, Alex, *Shooting down Cunningham's legend*, In: The San Diego Union-Tribune, 15. January 2006.

vždy výrazně převyšovaly počty Američanů. Přesto se jihovietnamští vojáci v americkém filmu vyskytují jen zcela okrajově, a pokud je zde spatříme, pak jsou často vykresleni spíše v negativním světle. Výjimku tvoří *Zelené barety* a *Jdi, řekni Spartským*. V těchto snímcích můžeme přeci jen na větší ploše sledovat součinnost obou armád v boji s komunistickými partyzány. Především pak v *Zelených baretech* jsou jihovietnamské ozbrojené síly prezentovány jako významná a rovnocenná složka v probíhajícím konfliktu. Jaká ale byla realita? Nesla armáda Spojených států skutečně hlavní břímě odpovědnosti za boj s NFO a severovietnamskou armádou, tak je to zobrazeno v naprosté většině filmů?

V průběhu vietnamské války narůstaly postupně počty obou armád. Odhaduje se, že v roce 1971, měl Saigon ve zbrani více než jeden milion vojáků a jihovietnamské letectvo se stalo čtvrtým největším na světě. Armáda byla vyzbrojena nejnovější americkou technikou včetně vrtulníků a říčních bojových plavidel. Některé její jednotky sice patřily mezi naprostou elitu (vysadkáři, rangers, 1. pěší divize), většina ostatních ale trpěla nízkou bojovou morálkou. Všude bujela korupce a protekcionismus, problémem byla i špatná úroveň velení. Řada důstojníků se do funkcí dostala především díky příslušnosti k vyšší společenské třídě a ne na základě opravdových kvalit a schopností. Navíc měli k obyčejným vojákům, patřícím většinou v civilu do nižších kast, velmi přezíravý vztah. Trvalým problémem byly dezerce. Ty byly způsobeny dlouhodobým a narůstajícím odporem velké části obyvatelstva k oficiální politice vlády a prezidenta Thieu. Každý rok tak z armády dezertovalo v průměru sto tisíc vojáků, což bylo daleko více, než ztráty způsobené v boji.¹⁸⁰

Obrovským problémem byla podpora a ekonomické zabezpečení bojujících saigonských jednotek. Jižní Vietnam neměl fungující ekonomiku a nebyl schopen sám pokrýt vlastní vojenské výdaje. Po celou dobu tak byl plně závislý na americké hospodářské pomoci. Z miliard dolarů, které ze Spojených států obdržel, ale velkou část rozkradla vládnoucí generálská junta. Část amerických dodávek byla dokonce na černém trhu prodávána komunistickým partyzánům. Korupce byla všudypřítomným jevem a vycházela z nejvyšších pater

¹⁸⁰ Srv. SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007, s. 201.

politiky. Povýšení se běžně kupovalo, bojové jednotky musely platit, aby dostaly vůbec nějaké zásoby, piloti požadovali úplatky za to, že vůbec vzlétnou. Jihovietnamské vojenské síly díky moderní výzbroji byly současně velmi drahé a jejich provoz mimořádně nákladný. Odhaduje se, že na počátku sedmdesátých let potřebovaly rozpočet kolem tří miliard amerických dolarů ročně. Ještě v roce 1973 poslaly Spojené státy do jižního Vietnamu hospodářskou a vojenskou pomoc v hodnotě 2,3 miliardy dolarů, o rok později to již byla pouhá 1,1 miliarda amerických dolarů.¹⁸¹ Důvodem byla především ropná krize roku 1973 a následné embargo států OPEC na vývoz ropy do Spojených států. V roce 1974 došlo tak k hospodářskému kolapsu Republiky Vietnam. V domácí ekonomice citelně chyběly peníze, které zde dříve dennodenně utrácely statisíce amerických vojáků, miliony lidí byly bez práce a inflace dosáhla téměř 200 procent. Vše se odrazilo samozřejmě i na bojeschopnosti saigonské armády. Ta sice disponovala impozantní palebnou silou a moderními technologiemi, ale v boji se stala téměř nepoužitelnou. Chybělo palivo i náhradní díly a letadla, tanky i běžné nákladní automobily musely být odstaveny. Celé divize nebyly schopny prakticky žádného pohybu a nepřítel je mohl postupně likvidovat. Mohutná jihovietnamská armáda tak bez přímé americké podpory nebyla životaschopná a v bojích s daleko slabší a hůře vyzbrojenou armádou severního souseda nakonec podlehla.¹⁸²

Vietnamští veteráni, jejich návrat a zařazení do běžného života, utrpěná zranění nebo trvalá invalidita – to jsou témata, která vždy Američany zajímala možná více, než vlastní válka v asijské džungli. Není tedy překvapením, že se je uměleckými prostředky snažila, respektive snaží zpracovat řada filmových tvůrců. Oliver Stone ve filmu *Narozen 4. července*, Hal Ashby v *Návratu domů*, Alan Parker v *Křídlech*. Tyto filmy zaujaly diváky především opravdovostí a popisem důvěrně známých skutečností. Zatímco osamělý elitní voják, vedoucí heroický boj s Vietkongem, je pro mnohé spíše fikce než realita, potkat invalidního veterána na

¹⁸¹ Srv. McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010, s. 227.

¹⁸² K jihovietnamské armádě podrobněji srv. ROTTMAN, Gordon – BUJEIRO, Ramiro, *Army of the Republic of Vietnam 1955-75*, Oxford, 2010; ROTTMAN, Gordon - VOLSTAD, Ron, *Vietnam Airborne*, London, 1990; KATCHER, Phillip - CHAPPELL, Mike, *Armies of the Vietnam War 1962-1975*, London, 1980.

ulici je i dnes běžná událost. Některé z filmů využily jako námět skutečný životní příběh (*Narozen 4. července*) a tím získaly více na uvěřitelnosti.

Téma vietnamských veteránů a jejich problémů bylo navíc vždy i výsostně politickou záležitostí. V letech 1964 – 1973 bylo do války ve Vietnamu přímo zapojeno 2 594 000 vojáků včetně žen.¹⁸³ Padlo zde 58 000 vojáků a celý konflikt stál 150 miliard dolarů.¹⁸⁴ Dva a půl milionu vojáků, kteří prošli Vietnamem, spolu s rodinami tvořili a tvoří obrovskou voličskou skupinu. Část z nich navíc byla do různé míry politicky aktivní a zapojila se do nejrozličnějších protiválečných hnutí a organizací sdružujících válečné veterány. Mezi nejznámější z nich patří *Vietnamští veteráni proti válce* (*Vietnam Veterans Against the War – VVAW*). Tato nezisková organizace byla založena šesti vojáky v červnu 1967 v New Yorku a jejím původním cílem bylo ukončení americké angažovanosti ve vietnamské válce. Dnes se definuje jako národní organizace veteránů, která bojuje za mír, práva a spravedlnost všech amerických veteránů. Počet registrovaných členů velmi kolísá. V době založení měla organizace několik stovek členů, na začátku sedmdesátých let, kdy vrcholily protivietnamské demonstrace, uváděla až 30 000 registrovaných členů. Než skončila válka ve Vietnamu, bylo její prioritou především organizování protiválečných mítinků. Mezi nejvýznamnější patří demonstrace proti americké invazi do Laosu, která se odehrávala 19. – 23. dubna 1971 ve Washingtonu. Během této akce se protestující veteráni setkali s některými senátory, pokusili se proniknout do Pentagonu a jejich mluvčí, pozdější ministr zahraničí John Kerry¹⁸⁵, vystoupil před senátním výborem pro zahraniční záležitosti. Sto deset demonstrantů bylo dočasně zatčeno, 800 veteránů vrátilo vyznamenání a zanechalo je na schodech Kapitolu. Z řady dalších akcí patří mezi nejznámější dvoudenní obsazení Sochy Svobody z 26. prosince 1971, současně

¹⁸³ Srv. například ROTTMAN, Gordon, *Americká pěchota ve Vietnamu 1965-1973*, Brno, 2007, s. 5.

¹⁸⁴ Srv. TINDALL, Brown, George - SHI, E. David, *Dějiny Spojených států amerických*, Praha, 2008, s. 722.

¹⁸⁵ BOWMAN, Tom, *Kerry went from Soldier to Anti-war protester*, In: The Baltimore Sun, 14. February 2004

probíhající krátká blokáda domu Betsy Rossové¹⁸⁶, vojenského letiště *Travis Air Force Base* v Kalifornii a konzulátu Jižního Vietnamu v San Francisku.

Cílem těchto akcí bylo přitáhnout pozornost k válečným událostem. *Vietnamští veteráni proti válce* se také podíleli na organizaci akce označované jako *Winter Soldier Investigation*. Jednalo se o shromáždění, probíhající od 31. ledna 1971 do 2. února 1971 v Detroitu v Michiganu, jehož cílem bylo poukázat na zločiny a zvěrstva, jichž se ve Vietnamu dopustila americká armáda a její spojenci. Veteráni z různých složek armády, civilní zaměstnanci a zdravotníci podávali svědectví o kriminálních činech, kterých byli svědky během let 1963 – 1970 ve Vietnamské válce. Chtěli takto poukázat na vztah mezi politikou americké vlády a násilím na civilním obyvatelstvu v Indočíně.¹⁸⁷ Po skončení války *Vietnamští veteráni proti válce* organizovali odborné diskuze o psychických problémech svých členů spojených s válečným prožitkem. Spolupracovali s předními psychiatry a zasloužili se o to, že mezi duševní onemocnění byl zařazen také post-vietnamský syndrom, který byl v roce 1980 oficiálně přejmenován na posttraumatickou stresovou chorobu. Obdobně poukázali na vztah mezi některými nemocemi bývalých vojáků a jejich expozicí k defoliantům a chemickým látkám, které byly použity ve válce. Podíleli se i na právní pomoci a obhajobě lidí, kteří odmítli odvod do Vietnamu. Pod tlakem této organizace jim v roce 1980 prezident Jimmy Carter udělil amnestii.¹⁸⁸

Mezi jejich mediálně nejznámější členy patří Ron Kovic. Veterán, autor autobiografie *Narozen 4. července*, podle níž natočil Oliver Stone stejnojmenný film, a muž, který přímo inspiroval Jane Fondovou k filmu *Návrat domů*. Kovic se narodil 4. července 1946, pochází z katolické rodiny a po otci má chorvatský

¹⁸⁶ Betsy Rossová je údajně autorkou americké vlajky. Její skutečný podíl na vzniku a vzhledu vlajky je ale velmi sporný. Srv. LEEPSON, Marc, *Five myths about the American flag*, In: The Washington Post, 12. June 2011; ULRICH, Laurel, Thatcher, *Betsy Ross and the Making of America* — By Marla R. Miller, In: The New York Times, 7. May 2010.

¹⁸⁷ Podrobněji k *Winter Soldier Investigation* srv. STACEWICZ, Richard, *Winter Soldiers: An Oral History of the Vietnam Veterans Against the War*; Twayne Publishers, 1997; GARTNER, Scott, Sigmund - SEGURA, Gary, *Race, Casualties, and Opinion in the Vietnam War*, In: The Journal of Politics, February 2000.

¹⁸⁸ K aktivitám *Vietnam Veterans Against the War* srv. HUNT, Andrew, *The Turning: A History of Vietnam Veterans Against the War*, New York, 1999; NICOSIA, Gerald, *Home to War: A History of the Vietnam Veterans' Movement*, Carroll & Graf Publishers, 2004.

původ. Dobrovolně narukoval do vietnamské války v prosinci 1965 a po třinácti měsících služby přijel zpět do USA. Rozhodl se však pro návrat do Vietnamu. V říjnu 1967 pravděpodobně zastřelil omylem amerického vojáka ze své jednotky. Dne 20. ledna 1968 byl postřelen a ochrnul na dolní polovinu těla.

Po zotavení ve vojenské nemocnici se stal jedním z nejvýraznějších protiválečných aktivistů. První mírové demonstrace se zúčastnil již v květnu 1970, krátce po masakru na Kentské státní univerzitě.¹⁸⁹ Následovala celá řada mítinků, veřejných vystoupení a protestních akcí. Celkem byl Kovic za svou činnost dvanáctkrát zatčen. Mezi jeho nejznámější akce patří organizace sedmnáctidenní protestní hladovky v roce 1974, jejímž cílem byla lepší zdravotnická péče pro veterány. Kovic se ale také angažoval v severoirském konfliktu a jako novinář a korespondent sledoval kambodžskou občanskou válku. Později protestoval proti Válce v Zálivu a proti americké angažovanosti v Iráku. Opakovaně se účastnil volebních sjezdů Demokratické strany, ke které má dlouhodobé sympatie. Dnes žije v Redondo Beach v Kalifornii.¹⁹⁰

Daleko větší, ale méně politicky angažovaná je nezisková organizace *Vietnam Veterans of America*. Byla založena v roce 1978 a nyní sdružuje více než 50 000 veteránů. Hlavní náplní této organizace je právní pomoc a obhajoba veteránů, péče o veterány – bezdomovce, zprostředkování lékařské péče pro veterány a udělování studijních stipendií z fondu, který spravuje. *Vietnam*

¹⁸⁹ Jako střelba na Kentské univerzitě (*Kent State shootings*) je označována událost, která se stala 4. května 1970 na Státní univerzitě v Kentu. Národní garda zde zabila čtyři studenty a devět dalších zranila. Někteří ze studentů se účastnili demonstrace proti americké účasti ve Vietnamu a především proti Nixonem oznámené invazi do Kambodži, někteří pouze procházeli kolem nebo demonstraci sledovali z povzdálí. Následovala obrovská odezva americké veřejnosti zejména mezi mladými lidmi. Stovky středních škol a univerzit byly uzavřeny a čtyři miliony studentů vstoupily do stávk. Celá událost byla později opakovaně zpracována uměleckými prostředky v písních, v básních, v próze, v divadelních hrách, v dokumentárních filmech. Srv. GORDON, William, *The Fourth of May: Killings and Coverups at Kent State*, New York, 1990; BILLS, Scott, *Kent State/May 4: Echoes Through a Decade*, Kent, 1988.

¹⁹⁰ Srv. CANBY, Vincent, *How an All-American Boy Went to War and Lost His Faith*, In: *The New York Times*, 20. December 1989.

Veterans of America jsou oficiálně podporováni Kongresem Spojených států amerických.¹⁹¹

¹⁹¹ Podrobněji srv. NICOSIA, Gerald, *Home to War: A History of the Vietnam Veterans' Movement*, Carroll & Graf Publishers, 2004; oficiální webové stránky této organizace jsou <http://www.vva.org/>

Závěr

Válka ve Vietnamu přitahovala vždy pozornost americké veřejnosti daleko více než ostatní válečné konflikty druhé poloviny dvacátého století. Diskuse o ní neberou konce ani dnes a důvodů je celá řada. Především se jednalo o konflikt, který trval dlouhých dvanáct let.¹⁹² Válečným bojištěm v jihovýchodní Asii prošlo přibližně dva a půl milionu amerických vojáků a 58 000 jich zde padlo. Problémem vždy bylo zdůvodnění celého konfliktu. Pro běžného Američana mnohdy ani dnes není jasné, proč se ve Vietnamu bojovalo. Zatímco v obou světových válkách bylo jasné zřetelné, kdo bojuje za svobodu a demokracii a které státy vedou útočnou a nespravedlivou válku, ve Vietnamu takto jednoznačná situace nikdy nebyla. Hlavní důvod americké angažovanosti, tedy boj proti dalšímu šíření komunismu v Asii a podpora Jižního Vietnamu jako spojence a představitele demokratického světa, sice veřejnost zpočátku přijímala, ale jak konflikt eskaloval a zvyšovaly se americké ztráty, přestal být pro většinu civilního obyvatelstva dostatečný. Navíc argumentace odpůrců konfliktu o národněosvobozeneckém boji vietnamského lidu měla jisté opodstatnění. Reminiscence na nedávnou válku za nezávislost s Francouzi byla stále ještě velmi živá. Svou roli sehrál i tradiční americký izolacionalismus. Bipolární rozdělení světa a studená válka probíhající ve druhé polovině dvacátého století nikdy nebyla pro velkou část americké veřejnosti důležitým tématem. Zahraniční politika Spojených států často stála v ústraní a zastiňovala ji domácí témata, jakými jsou nezaměstnanost, zdravotnictví nebo daně. A pokud se již pozornost amerických občanů upírala za hranice své země, pak se mnohdy jednalo o situaci, která se jich bezprostředně dotýkala.

Typickým příkladem byl volební rok 1980. Zajetí amerických občanů na velvyslanectví v Teheránu a jejich více než rok trvající uvěznění mělo na domácí politiku a výsledek prezidentských voleb mnohem větší dopad, než sovětská invaze do Afghánistánu, která proběhla ve stejné době. Neschopnost Cartera vyřešit z celosvětového hlediska v podstatě bezvýznamnou událost v Íránu,

¹⁹² Myšlena druhá válka v Indočíně v letech 1964 – 1975.

vnímala americká veřejnost jako prezidentovo selhání daleko více než krizi ve Střední Asii, která hrozila přerůst v konflikt v oblasti Perského zálivu. Podobně jako ke komunistickému převratu v Afghánistánu a následné okupaci Sověty, se většina lidí stavěla o deset let dříve ke komunistické hrozbě v jihovýchodní Asii. Pro většinu Američanů byl Vietnam prostě příliš vzdálený a bezvýznamný. Nepřehlednost situace navíc vždy zvyšovaly často se měnící názory představitelů americké vlády.

Žádný jiný válečný konflikt, snad s výjimkou druhé světové války, nepřitahoval tolik pozornost umělců jako druhá válka v Indočíně. Byla zpracována spisovateli, autory divadelních her i filmaři. Opakovaně vyvolávala a dodnes vyvolává spory mezi jejími příznivci a odpůrci. Řada umělců toto téma uchopila především proto, aby prostřednictvím „Vietnamu“ mohla prezentovat vlastní politické názory. Ať už byly levicové či pravicové, laděné nacionálně a vlastenecky nebo naopak pacifisticky. Výsledek je mnohdy o to zajímavější. Mezi ty, kteří nepokrytě dávají najevo vyhraněný postoj k této válce, patří na jedné straně Oliver Stone a Jane Fondová, na straně druhé pak John Wayne. Natočit společensky angažovaný film navíc s politickým podtextem bylo vždy nesmírně obtížné. Tvůrci mohou snadno sklouznout ke kýči, jak to ukazují například Wayneovy *Zelené barety*. Oliver Stone dokázal uspět na půl. *Četa* ani po téměř třiceti letech neztratila nic na svých kvalitách a dodnes působí jako pravdivé svědectví o válce, *Narozen 4. července* již občas sklouzává k levicové, laciné agitce. V kontextu celé Stoneovi kinematografie se však nejedná o žádné překvapení. Řada tvůrců si naopak dokázala udržet odstup od politického zabarvení vietnamského konfliktu a válku využila jen jako kulisu, která rámuje vyprávěný příběh (*Olověná vesta*, *Jakubův žebřík*, *Křídla*, *Apokalypsa*, *Rambo*). I zde jsou rozdíly v kvalitě obrovské. Zatímco Kubrick nebo Coppola stvořili klasická díla světové kinematografie, série o Johnu Rambovi dnes působí spíše úsměvně.

Téma války je vždy velmi vděčné a umělcům poskytuje celou řadu možností k vyjádření. Od prostého, ale stále velmi atraktivního zobrazení nejrozumnějších válečných scén, obléhání pevností či tankových bitev až po intimní psychologické vykreslení jedince drceného válečnou mašinérií. Některá díla jsou

celá založena na obyčejném zobrazení násilí a válečných útrap, v jiných válka vytváří pouze pozadí uměleckého sdělení a vlastní podstaty filmového díla se dotýká jen okrajově. Každá válka v minulosti byla výsledkem politických bojů, soupeření jednotlivců či celých států a vždy měla dopad na domácí politiku. Prohra většinou smetla vládnoucí elity, ať již to byly fašistické režimy meziválečné Evropy nebo vojenské junty třetího světa, vítězové naopak obvykle zaznamenali vzestup na politické scéně. I zde ale byly výjimky. Winston Churchill sice měl gloriolu hrdiny druhé světové války a vítěze nad nacistickým Německem, ale přesto v červnu 1945 on a jeho konzervativci prohráli volby. Podobně dopadl o rok později i Charles de Gaulle. Málodky ale tyto politické prohry a vítězství, tajná jednání či mezinárodní konference byly předmětem zájmu umělců a jen zcela výjimečně se promítly do jejich tvorby. Obrat v tomto přinesla až válka ve Vietnamu.

Zatímco ve většině válek obyvatelstvo země stálo plně za svými vůdci a muži šli dobrovolně bojovat za vlast bez ohledu na to, zda se jednalo o spravedlivou věc či nikoliv, zde byla situace zcela jiná. Americká společnost se záhy rozdělila do několika skupin a nejednot v pohledu na tento konflikt v podstatě přetrvává do dnes. Nejhlasitější byli vždy odpůrci vietnamské války. Demokratická podstata amerického systému jim umožňovala hlasitě prezentovat své názory, pořádat obrovské mítinky a donekonečna diskutovat o smyslu a významu války na školách. Právě tito lidé a jejich protiválečné aktivity se stali námětem celé řady knih a filmů. V odborné literatuře se o nich někdy hovoří jako o „domácí frontě“, která měla mnohdy větší vliv na vládní administrativu než opravdová fronta kdesi v oblasti Centrální vrchoviny jižního Vietnamu. O nic menší ale nebyla ani skupina zastánců americké účasti v Indočíně. Desetitisíce vojáků odešlo dobrovolně bojovat za vlast do jihovýchodní Asie a mnozí se sem opakovaně vraceli. Jejich vlastenectví ale nikdy nebylo tak mediálně vděčné a populární. Napsat knihu či natočit film o americkém vojákovi, který se rozhodl bojovat proti komunismu někde u hranic Kambodže je daleko méně zajímavé, než reportáž o mladých lidech, kteří několik týdnů okupují univerzitu, aniž by vlastně přesně věděli, co tím chtějí ve společnosti změnit. Naprostá většina Američanů ale vždy patřila do „mlčící většiny“, pro kterou vietnamská válka neznamenal nic zásadního a jejich život prakticky vůbec neovlivňovala. I toto byl ale obrovský

posun ve vnímání války jako fenoménu, který dříve dokázal hýbat celou společností, mobilizovat ji a sjednocovat. Zde nastal pravý opak. Společnost se rozdělila!

Vliv americké prohry ve Vietnamu na zahraniční politiku Spojených států byl obrovský a dá se srovnávat snad jen s dopady druhé světové války, která vyvedla USA z jejich izolacionalismu a naopak je přivedla do více než čtyřicet let trvající studené války. Amerika byla ovlivněna „vietnamským syndromem“, který dlouhá desetiletí determinoval zahraničně-politické aktivity nejvyšších představitelů. Před Vietnamem byly USA supervelmocí, která dokázala obrovským ekonomickým a vojenským potenciálem rozhodnout oba světové válečné konflikty a čelit komunismu všude na Zemi. Bez jejich pomoci by západní Evropa možná neuhájila demokratickou nezávislost proti Stalinově expanzi. Americká společnost byla dříve jednotná a věřila v neomylnost své země. Vietnamská válka toto vše změnila. Američané při tom ve Vietnamu neprohráli ani jednu větší bitvu, a přesto odešli jednoznačně poraženi. Vracející se vojáky nikdo oficiálně nevítal, celá desetiletí se nekonaly žádné přehlídky, ani se nestavěly památníky padlým. Poražení veteráni se jen obtížně zařazovali do společnosti plné vítězů a poprvé v historii měli pocit, že jejich krev byla prolita zbytečně.

Zobrazení války ve Vietnamu filmovými prostředky tak získalo zcela jiný rozměr. Poprvé se umělecká veřejnost začala intenzivně zajímat o politický podtext celého konfliktu, který byl pro ni mnohdy daleko důležitější než vlastní boje v džungli. Někteří filmoví tvůrci se více než na bojové akce soustředili na dopad války na domácí politiku, na odpor společnosti či na demonstrace pacifistů. Nikdy před tím ani po tom se netočily filmy o odvodech a pálení povolávacích rozkazů, nikdy se nevěnovalo tolik pozornosti návratu veteránů a jejich problémům se zařazením do běžného života. Pro filmaře se Vietnam stal obrovskou příležitostí, jak předvést své umělecké kvality, a při tom navíc prezentovat vlastní politické postoje a názory. I proto se dá očekávat, že toto téma není ještě zdaleka vyčerpáno a filmy „o Američanech ve Vietnamu“ se budou točit i v jedenadvacátém století.

Seznam použitých pramenů a literatury

Vydané prameny

Memoáry

- ALDA, Alan, *Nikdy si nedávejte vycpat svého psa*, Praha, 2007
- BISKIND, Peter, *Bezstarostní jezdci, zuřící býci. Jak generace sexu, drog a rock and rollu zachránila Hollywood*, Praha, 2012
- BRANDO, Marlon - CAMMELL, Donald, *Fan-Tan*, New York, 2005
- BURSTYN, Ellen, *Lessons in Becoming Myself*, New York, 2006
- CAINE, Michael, *My Autobiography: The Elephant to Hollywood*, New York, 2011
- CLIFFORD, Clark-HOLBROOKE, Richard, *Counsel to the President: A Memoir*, New York, 1991
- DUNG, Van, Tien, *Our Great Spring Victory: An Account of the Liberation of South Vietnam*, New York, 1977
- FONDA, Jane, *Tak šel můj život*, Praha, 2006
- FORMAN, Miloš – NOVÁK, Jan, *Co já vám? aneb Co mám dělat, když je to pravda? Autobiografie Miloše Formana*, Praha, 2007
- GIAP, Vo, Nguyen, *Military Art of People's War: Selected Writings*, New York, 1970
- KISSINGER, Henry, *Roky v Bílém domě*, Praha, 2006
- KISSINGER, Henry, *Bouřlivé roky*, Praha, 2004
- KISSINGER, Henry, *Roky obnovy*, Praha, 2002
- KOVIC, Ron, *Born on the Fourth of July*, New York, 1976
- MOORE, Harold - GALLOWAY, Joseph, *We were soldiers once... and young : Ia Drang, the battle that changed the war in Vietnam*, New York, 1992
- McNAMARA, Robert, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, New York, 1995
- NIXON, Richard, *No More Vietnams*, Westminster, 1985
- TRUONG, Quang, Ngo, *The Easter offensive of 1972*, Washington, 1980

Odborná literatura a odborné monografie

- ABRAMS, Jerold, *The Philosophy of Stanley Kubrick*, Kentucky, 2009
- ACACIA, John, *Clark Clifford: The Wise Man of Washington*, Lexington, 2009
- AITKEN, Jonathan, *Nixon: A Life*, Washington, 1996
- ANDRADE, Dale, *Trial By Fire: The 1972 Easter Offensive, America's Last Vietnam Battle*, New York, 1995

- ANDREYCHUK, Ed, *Burt Lancaster: A Filmography And Biography*, Jefferson, 2005
- ARNOLD, James, *The Tet Offensive 1968*, Westport, 1990
- ASSELIN, Pierre, *A Bitter Peace: Washington, Hanoi and the Making of the Paris Agreement*, Chapel Hill, 2002
- BACEVICH, Andrew, *Washington Rules: America's Path to Permanent War*, New York, 2010
- BAXTER, John, *De Niro: A Biography*, New York, 2002
- BEAVER, Frank, Eugene, *Oliver Stone: Wakeup Cinema*, New York, 1994
- BECKER, Elizabeth, *When the War Was Over: Cambodia and the Khmer Rouge Revolution*, New York, 1998
- BELKNAP, Michal, *The Vietnam War on Trial: The My Lai Massacre and the Court-Martial of Lieutenant Calley*, Kansas, 2002
- BERNARD, Jan – FRÝDLOVÁ, Pavla, *Malý labyrint filmu*, Praha, 1988
- BILLS, Scott, *Kent State/May 4: Echoes Through a Decade*, Kent, 1988
- BISHOP, Chris, *Vietnamský válečný deník. Zkušenosti, zážitky a pocity vojáků v jihovýchodní Asii měsíc po měsíci 1964 - 1965*, Praha, 2005
- BLISS, Michael, *Martin Scorsese & Michael Cimino*, Metuchen, 1985
- BLY, Nellie, *Marlon Brando: Larger than Life*, New York, 1994
- BRAESTRUP, Peter, *Big Story: How the American Press and Television Reported and Interpreted the Crisis of Tet in Vietnam and Washington*, New Haven, 1983
- BRINKLEY, Douglas, *Gerald R. Ford*, New York, 2007
- BUFORD, Kate, *Burt Lancaster: An American Life*, London, 2008
- BUTLER, David, *The Fall of Saigon*, New York, 1985
- CASTLE, Timothy, *One Day Too Long*, New York, 1999
- CLARK, Dougan - FULGHUM, David et al., *The Fall of the South*, Boston, 1985
- CLARKSON, Wensley, *Mel Gibson: Man on a Mission*, London, 2004
- CLODFELTER, Mark, *The Limits of Airpower: The American Bombing of Vietnam*, New York, 1989
- COFFMAN, Edward, *The War to End All Wars: The American Military Experience in World War I*, Kentucky, 1998
- CURREY, Cecil, *Victory at Any Cost: The Genius of Viet Nam's Gen. Vo Nguyen Giap*, Washington, 2000
- ČULÍK, Jan, *Graham Greene - dílo a život (básník trapnosti)*, Praha, 2002
- DAVID, Jay, *The Life and Humor of Robin Williams: A Biography*, New York, 1999
- DAWSON, Alan, *55 Days: The Fall of South Vietnam*, New Jersey, 1977

- DUIKER, William, *Ho Či Min – životopis*, Praha, 2003
- EMERY, Robert, *The Directors*, New York, 2003, str. 133-154
- FIKEJZ, Miloš, *Francis Ford Coppola*, Praha, 1988
- GERSHEN, Martin, *Destroy or Die: The True Story of My Lai*, New York, 1971
- GOLDSTEIN, Joseph, *The My Lai Massacre and its Cover-Up*, New York, 1976
- GORDON, William, *The Fourth of May: Killings and Coverups at Kent State*, New York, 1990
- GOULDEN, Joseph, *Truth is the First Casualty*, Chicago, 1969
- HAMILTON-MERRITT, Jane, *Tragic Mountains: The Hmong, the Americans, and the Secret Wars for Laos, 1942-1992*, Indiana University Press, 1999
- HASTINGS, Max, *Bitva o Německo 1944-1945*, Praha, 2008
- HENDRICKSON, Paul, *The Living and the Dead: Robert McNamara and Five Lives of a Lost War*, Vintage, 1997
- HERRINGTON, Stuart, *Peace with Honor? An American Reports on Vietnam, Part II, Life Under The Paris Agreement*, Presidio Press, 1983
- HERSHBERGER, Mary, *Jane Fonda's War: A Political Biography of an Antiwar Icon*, New Press, 2005
- HLAVATÁ, Lucie – IČO, Ján – KARLOVÁ, Petra – KUČERA, Karel – MUSIL, Roman - STRAŠÁKOVÁ, Mária, *Dějiny Vietnamu*, Praha, 2008
- HUGHES, David, *The Complete Kubrick*, London, 2009
- HUNT, Andrew, *The Turning: A History of Vietnam Veterans Against the War*, New York, 1999
- CHRISTOPHER, Palmer, *Miklós Rózsa. A Sketch Of His Life And Work. With a foreword by Eugene Ormandy*, London, 1975
- ISAACSON, Walter, *Kissinger: A Biography*, New York, 1992
- KATCHER, Phillip - CHAPPELL, Mike, *Armies of the Vietnam War 1962-1975*, London, 1980
- KATZ, Ephraim, *The Film Encyclopedia*, Harper Collins, 1998
- KAUFMAN, Burton, *The Carter years*, New York, 2006
- KIERNAN, Ben, *The Pol Pot Regime: Race, Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975–79*, New Haven, 1996
- KISSINGER, Henry, *Ending the Vietnam War: a History of America's involvement and extrication from the Vietnam War*, Simon & Schuster, 2003
- LACOUTURE, Jean, *Ho Chi Minh: A Political Biography*, Random House, 1968
- LANG, Daniel, *Casualties of War*, New York, 1966
- LAVALLE, Major, ed., *Air Power and the 1972 Spring Invasion*, Washington, 1985
- LOGEVALL, Fredrik – BENGT, Johan, *Fear to Negotiate: Lyndon Johnson and the Vietnam War, 1963–1965*, Yale, 1993

- McCARTHY, James – ALLISON, George, *Linebacker II: A View from the Rock*, University Press, 1979
- McCARTY, John, *The Films of Mel Gibson*, New York, 2001
- McNAB, Chris – WIEST, Andy, *Historie vietnamské války*, Praha, 2010
- MOÏSE, Edwin, *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War*, Chapel Hill, 1996
- MOROCCO, John, *Operation Menu*, Boston, 1988
- MORTON, Andrew, *Tom Cruise, an unauthorized biography*, New York, 2008
- MUNN, Michael, *John Wayne: The Man Behind the Myth*, New York, 2005
- NADEN, Corine – BLUE, Rose, *Nicolas Cage*, Lucent Books, 2003
- NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha, 2010
- NÁLEVKA, Vladimír, *Studená válka*, Praha, 2003
- NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století II*, Praha, 2005
- NGUYEN, Tai, Thu, *History of buddhism in Vietnam*, Hanoi, 1992
- NICOSIA, Gerald, *Home to War: A History of the Vietnam Veterans' Movement*, Carroll & Graf Publishers, 2004
- OBERDORFER, Don, *Tet!: The Turning Point in the Vietnam War*, Baltimore, 1971
- OLSON, Gregory, *Mansfield and Vietnam, a Study in Rhetorical Adaptation*, Michigan State University Press, 1995
- PRADOS, John, *The Blood Road: The Ho Chi Minh Trail and the Vietnam War*, New York, 1998
- PROSTĚJOVSKÝ, Michael, *Muzikál expres*, Brno, 2008
- REEVES, Richard, *President Kennedy: Profile of Power*, New York, 1993
- ROBERTS, Randy – OLSON, James, *John Wayne: American*, New York, 1995
- ROTTMAN, Gordon, *Americká pěchota ve Vietnamu 1965-1973*, Brno, 2007
- ROTTMAN, Gordon – BUJEIRO, Ramiro, *Army of the Republic of Vietnam 1955-75*, Oxford, 2010
- ROTTMAN, Gordon - VOLSTAD, Ron, *Vietnam Airborne*, London, 1990
- SACK, John, *Lieutenant Calley: His Own Story*, New York, 1971
- SALAMON, Julie, *Devil's Candy: The Bonfire of the Vanities Goes to Hollywood*, Houghton, 1991
- SETH, Jacobs, *Cold War Mandarin: Ngo Dinh Diem and the Origins of America's War in Vietnam, 1950-1963*, Lanham, 2006
- SHAW, John, *The Cambodian Campaign*, Kansas, 2005
- SHORT, Philip, *Pol Pot, dějiny zlého snu*, Brno, 2005

- SCHNEIDER, Steven a kol, *1001 filmů, které musíte vidět, než umřete*, Praha, 2007
- SCHULZINGER, Robert, *Henry Kissinger. Doctor of Diplomacy*, New York, 1989
- SMITH, Jean, Edward, *FDR*, New York, 2007
- SMITH, John, *Rolling Thunder: The Strategic Bombing Campaign, North Vietnam, 1965–1968*, Kensington, 1987
- STACEWICZ, Richard, *Winter Soldiers: An Oral History of the Vietnam Veterans Against the War*, Twayne Publishers, 1997
- SUID, Laurence, *Guts and Glory: The Making of the American Military Image in Film*, Kentucky, 2002
- SYRUČEK, Milan, *Henry Kissinger - Bůh či ďábel demokracie*, Praha, 2004
- SYRUČEK, Milan, *Kissinger ve službách Bílého domu*, Praha, 1985
- SYRUČEK, Milan, *V zajetí džungle. Nejdelší válka 20. století*, Praha, 2007
- THOMPSON, Wayne, *To Hanoi and Back*, Washington, 2002
- TINDALL, Brown – George, SHI, E. David, *Dějiny Spojených států amerických*, Praha, 2008
- TODD, Olivier, *Cruel April: The Fall of Saigon*, W. W. Norton & Company, 1990
- TRUELL, Peter - GURWIN, Larry, *False Profits. The Inside Story of BCCI, the world's most corrupt financial Empire*, Boston, 1992
- TURLEY, Colonel, *The Easter Offensive*, Presidio Press, 1985
- UGLOW, Jennifer, *Northeastern Dictionary of Women's Biography* (3rd ed.), Boston, 1999
- WEINSTEIN, James, *The Corporate Ideal in the United States 1900-1918*, Boston, 1969
- WHALEN, Thomas, *Kennedy versus Lodge: The 1952 Massachusetts Senate Race*, Boston, 2000
- WILLBANKS, James, *The Tet Offensive: A Concise History*, New York, 2008
- WISE, David, *The Politics of Lying: government deception, secrecy, and power*, New York, 1996
- ZAFFIRI, Samuel, *Hamburger Hill: May 11-20, 1969*, New York, 1989
- ZAFFIRI, Samuel, *Westmoreland*, New York, 1994
- ZINN, Howard, *People's History of the United States*, New York, 2003

Odborné časopisecké studie

- ADLER, Renata, *Screen: 'Green Berets' as Viewed by John Wayne: War Movie Arrives at the Warner Theater*, In: The New York Times, 20. June 1968

- ANDRADÉ, David - CONBOY, Kenneth, *The Secret Side of the Tonkin Gulf Incident*, In: Naval History, August 1999
- ANKENY, Jason, *Tim Robbins*, In: The New York Times, 14. August 2010
- BARTHOLD, Jim, *The real life of Adrian Cronauer*, In: Urgent Communications, 1. March 2005
- BELCHER, David, *Sheen's Circle, From Son to Father*, In: The New York Times, 22 February 2010, s. C3
- BENNETT, William, Finn, *Cunningham says he will step down at end of term*, In: North County Times, 14. July 2005
- BOUND, John - TURNER, Sarah, *Going to War and Going to College: Did World War II and the G.I. Bill Increase Educational Attainment for Returning Veterans?*, In: Journal of Labor Economics, Vol. 20, No. 4 (October 2002), s. 784–815
- BOWMAN, Tom, *Kerry went from Soldier to Anti-war protester*, In: The Baltimore Sun, 14. February 2004
- BOYNE, Walter, *Linebacker II*, In: Air Force Magazine, Vol. 80, Number 11, May 1997
- BUTTERFIELD, Fox, *Duong Van Minh, 85, Saigon Plotter, Dies*, In: The New York Times, 8. August 2001
- CANBY, Vincent, *How an All-American Boy Went to War and Lost His Faith*, In: The New York Times, 20. December 1989.
- CANBY, Vincent, *Kubrick's 'Full Metal Jacket,' on Vietnam*, In: The New York Times, 26. June 1987
- CANTLUPE, Joe, *Cunningham resignation formally submitted to House*, In: The San Diego Union-Tribune, 6. December 2005
- CORLISS, Richard, *Cinema: Welcome To Viet Nam, the Movie: II Full Metal Jacket*, In: Time, 29. June 1987
- CORRELL, John, *Etchberger, Medal of Honor*, In: Air force magazine, November 2010
- DAVID, Eric, *Hero Maker*, In: Christianity Today, 18. October 2006
- DIAMOND, Jamie, *Up and coming: Brendan Fraser; A Man Schooled for Success*, In: The New York Times, 21. June 1992
- EMERSON, Gloria, *Copters Return from Laos with the Dead*, In: The New York Times, 3. March 1971
- EMERSON, Gloria, *Spirit of Saigon's Army Shaken in Laos*, In: The New York Times, 28. March 1971
- ERICKSON, Hal, *Barry Levinson, Full biography*, In: The New York Times, 29. March, 2013
- FINNEY, John, *Tonkin Inquiry by Fulbright to Call McNamara*, In: The New York Times, 31. January 1968
- FRENCH, Philip, *It's For You*, In: The Observer, 20. April 2003
- GARTNER, Scott, Sigmund - SEGURA, Gary, *Race, Casualties, and Opinion in the Vietnam War*, In: The Journal of Politics, February 2000

- GLENN, Collins, *Hal Ashby, 59, an Oscar Winner Whose Films Included 'Shampoo'*, In: The New York Times, 28. December 1988
- HERRING, George, *American Strategy in Vietnam: The Postwar Debate*, In: Military Affairs, Vol. 46, No. 2 (April 1982), s. 57–63
- HIND, John, *This Much I Know, an Interview with Michael Caine*, In: The Observer, 13. September 2009
- HIRSCHMAN, Charles, et al., *Vietnamese Casualties During the American War: A New Estimate*, In: Population and Development Review, Vol. 21, No. 4. (Dec., 1995), s. 783-812
- HOWE, Desson, *Jacob's Ladder*, In: Washington Post, 2. November 1990
- JEWELL, Rick, John Wayne, an American Icon, In: Trojan Family Magazine, 1. August 2008
- KENWORTHY, E.W., *Resolution Wins*, In: The New York Times, 8. August 1964
- KHÁNH, Huỳnh, Kim, *Background of the Vietnamese August Revolution*, In: The Journal of Asia Studies, vol. 25, no. 4 (August 1971), s. 771-772
- KOBEL, Peter, *Smoke to Go With the Steam*, In: The New York Times, 5. May 2002
- KUPFER, David, *Martin Sheen Interview*, In: The Progressive, 26 June 2010
- LAMB, David, *Nguyen Van Thieu, 78; S. Vietnam's President*, In: Los Angeles Times, 1. October 2001
- LEEPSON, Marc, *Five myths about the American flag*, In: The Washington Post, 12. June 2011
- LENNOX, Dean, *Hollywood star is back on the big screen with latest outing for Rambo 10*, In: Evening Times, 20. February 2008
- MARSHALL, Burke - GOLDSTEIN, Joseph, *Learning From My Lai: A Proposal on War Crimes*, In: The New York Times, 2. April 1976
- MASLIN, Janet, *Movie Review - Jacob s Ladder - Review/Film; It's Scary, Yes, and Death Has a Role*, in: The New York Times, 2. November 1990
- MATAR, Nadia, *Jane in Jerusalem*, In: Jewish World Review, 23. December, 2002
- MORRISON, Mairi, *Otherworldly Sounds*, In: The Washington Post, 4. January 1987
- MYRNA, Oliver, *Duong Van Minh; Last President of S. Vietnam*, In: Los Angeles Times, 8. August 2001
- OLSON, Keith, *The G. I. Bill and Higher Education: Success and Surprise*, In: American Quarterly, Vol. 25, No. 5 (December 1973), s. 596-610
- PAE, Peter - PERRY, Tony - SIMON, Richard, *Cunningham's Fall From Grace, Power*, In: Los Angeles Times, 5. December 2005

- PATROW, Scot, *Prosecutors May Widen Congressional-Bribe Case; Cunningham Is Suspected Of Asking for Prostitutes; Were Others Involved?*, In: The Wall Street Journal, 27. April 2006
- PAVLUS, John, *High Life, interview with Robert Richardson*, In: American Cinematographer Magazine, January 2005
- PETZKE, Ingo, *Great Directors - Phillip Noyce*, In: Senses of Cinema, February, 2006
- PICCALO, Gina, *John Cazale, A Godfather of Acting*, In: The Daily Beast, 31. May 2010
- PROKOPOVÁ, Alena, *Alan Alda muž, který se nezdá*, In: Cinema, 1996, roč. 6, č. 12
- ROBERTS, Laura, *Jane Fonda relives her protest days on the set of her new film*, In: The Daily Telegraph, 26. July 2010
- ROSE, Steve, *If you call me, you know what you're in for*, In: The Guardian, 7. January 2005
- ROTH, Alex, *Shooting down Cunningham's legend*, In: The San Diego Union-Tribune, 15. January 2006
- SETH, Mydans, *Nguyen Cao Ky, South Vietnam Leader, Dies at 80*, In: The New York Times, 23. July 2011
- SMITH, Karen, *American soldiers testify in My Lai court martial*, In: Amarillo Globe-News, 6. December 2000
- STOWE, Judy, *Nguyen Van Thieu*, In: The Independent, 1. October 2001
- SULLIVAN, Patricia, *Ngo Quang Truong; South Vietnamese Army General*, In: The Washington Post, 25. January 2007
- SUMMERS, Harry G. Jr., *Battle Of Hamburger Hill During The Vietnam War*, In: Vietnam magazine, 12. June 2006
- TEACHOUT, Terry, *The Perfect Film Score: At 35, Goldsmith's 'Chinatown' sounds better than ever*, In: The Wall Street Journal, 10. July 2009
- TRIP, Gabriel, *Stallone Seeks a Serious Turn for the Better*, In: The New York Times, 10. August, 1997
- ULRICH, Laurel, Thatcher, *Betsy Ross and the Making of America — By Marla R. Miller*, In: The New York Times, 7. May 2010
- WALKER, Mark, *Defense: 'Duke' may die in prison*, In: North County Times, 18. February 2006
- WEINER, Tim, *Robert S. McNamara, Architect of a Futile War, Dies at 93 - Obituary*, In: New York Times, 6. July 2009
- WEINRAUB, Bernard, *With 'Falling Down,' Director Savors A New Success*, In: The New York Times, 3. March 1993
- WLOSZCZYNA, Susan, *Director Adrian Lyne, faithful to sexual themes*, In: USA Today, 9. May 2002

Beletrie

- CONRAD, Joseph, *Srdce temnoty*, Praha, 2010

- FORD, Daniel, *Incident at Muc Wa*, New York, 1967
- GREENE, Graham, *Tichý Američan*, Praha, 1959

Internetové zdroje

- <http://www.csfd.cz/film/2317-obeti-valky/>
- www.zkola.cz/zkeu/vyukovematerialy/default.aspx?page=getfile&id=9309
- <http://www.hairthemusical.com/history.html>
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/133148/Joseph-Conrad>
- <http://www.cmongethappy.com/interviews/bs/slade1.html>
- <http://thehollywoodinterview.blogspot.cz/2009/10/matthew-modine-hollywood-interview>
- <http://www.vva.org/>
- http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1973/index.html
- <http://www.filmreference.com/film/51/Dale-Dye.html>
- <http://www.filmreference.com/film/28/Colin-Farrell.html>